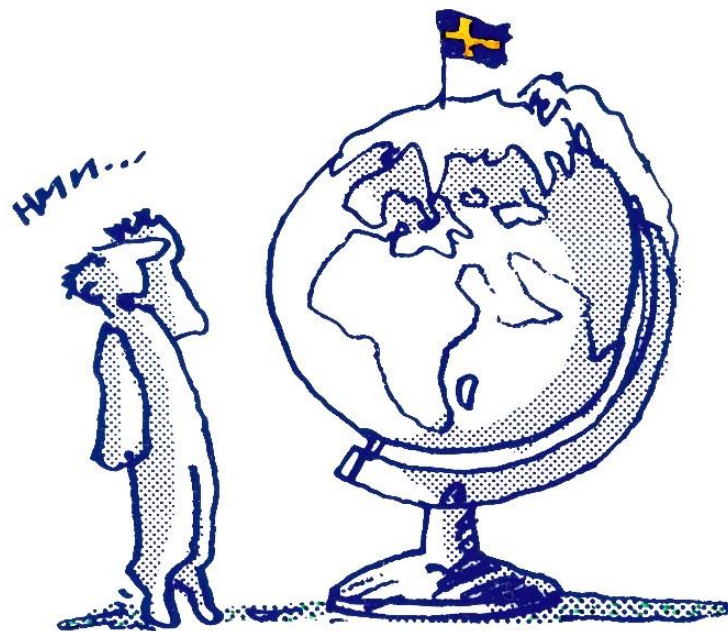

VART ÄR VI PÅ VÄG?

Den som lever får se!

Bengt W Sahlberg

Bild omslag: Kaianders Sempler
Kartor: Caramba Grafisk form & produktion
Tryckeri: Elanders Sverige AB

Stockholm 1 januari 2024
Bengt Sahlberg
Hemsida: www.ebsahlberg.se

Innehållsförteckning

Trådar i en väv	4
Bang	5
En släktresa	8
En kulturreisa	12
En resa i litteraturen	12
En resa i musiken	19
En resa i bildkonsten	25
En resa i arkitekturen	31
En kvinnlig pionjär	37
En rymdresa	40
Porten till livet	42
Förlossning	43
1940 – 1949	45
1950-talet	73
Ett smakprov på 1960-talet	105

Trådar i en väv

Världen har i vår tid öppnats på vid gavel med hjälp av fysiska färdmedel, mediala kanaler och nu senast artificiell intelligens. Kontakter mellan människor, mellan organisationer och mellan platser bildar en väv av geografiska, historiska, kulturella, ekonomiska, sociala och genetiska trådar. Trådarnas geografiska mycelium kan dokumenteras i historiska, ekonomiska, kulturella, sociala, mentala och genetiska kartor.

Genom vår ökade fysiska och mentala räckvidd har den individuella och kollektiva kunskapen om planeten Jorden vuxit. Och processen fortsätter. Vi står idag på tröskeln till ett nytt resande ut i rymden och in i det vi kallar medvetandet.

Uttrycket *den som reser får se* är förmodligen mer aktuellt än någonsin. Var det hela slutar är det ingen som vet.

Vi ska följa olika trådar och resa i olika former både bakåt och framåt i tiden. Och innehållet fylls på så länge pennan kan gå.

Första etappen omfattar perioden från Big Bang till 1959.

Andra etappen, perioden 1960 -1999, beräknas fullbordad hösten 2024.

Tredje och sista etappen startar år 2000 - med okänt slutdatum.

Bang!

Eftersom allt talar för att allt i universum och allt på jorden på ett eller annat sätt hänger ihop med allt annat i universum och allt annat på jorden, räcker det att börja dra i vilken tråd som helst i den spindelväv av trådar som bildar "alltet" för att förr eller senare nysta upp hela verkligheten. Det är ungefär som att söka på nätet där "allt gammalt" ligger lagrat och "allt nytt" fylls på.

Den tråd vi ska dra mest i här blir min livsresa. Runt den tråden virar sig ett nystan med alltifrån världskrig och månlandningar till pandemier och ideologiska härdsmaältor.

Vi inleder med att i 300 000 kilometer i sekunden, alltså i ljusets hastighet, resa bakåt i tiden för att få uppleva alltings början - *Big Bang*. Det är vetenskapen som gjort det möjligt att bygga och sända ut teleskop i rymden som kan fånga upp ljuset från universums födelse för cirka 14 miljarder år sedan. Starten på allt. Med hjälp av människan kan universum nu se sig självt i spegeln.

*Universum strax efter Big Bang
Foto Webb-teleskopet*

Från Big Bang påbörjar vi alla en lång resa mot vår tid, som flygande stoftpartiklar i en slags astronomisk centrifug. Under resans gång klumpar vi ihop oss och formar galaxer, stjärnor och planeter. En av planeterna är Jorden som bildades för cirka 4,5 miljarder år sedan. Men vi består fortfarande bara av död materia.

Jorden, planeten Tellus

Det ska dröja ytterligare någon miljard år innan det märkliga händer att materien vaknar till liv. Vi förvandlas till levande organismer. Först till biomolekyler som ryms inom en cell. Då bor vi i havet. Men tiden flyter vidare och vi utvecklas till alltmer komplexa livsformer. Som våra vattenlevande föregångare.

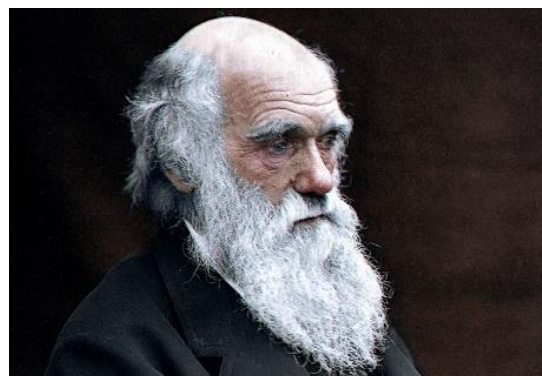

*Våra äldre släktingar
440 miljoner år gamla fiskfossiler*

Ytterligare ett antal miljoner år senare är det dags att krypa upp på land. Vissa landlevande arter blir successivt mer och mer lika oss människor och schimpansen förkroppsligar det sista trappsteget innan människan dyker upp. Intressant är att de landlevande däggdjuren, dit människan hör, trots att de lever på land utvecklas i vatten – fostervatten.

Schimpans

Charles Darwin

När den brittiske biologen, zoologen och geologen Charles Darwin (1809 -1872) upptäckte den numera välkända biologiska evolutionen och beskrev den i sin skrift *On the Origin of Species* (1859) förändrades fullständigt vår syn på såväl världen som livet och oss själva. Ett gigantiskt mentalt paradigmskifte skedde där våra fantasier om övernaturliga makters styrande och ställande i universum fick allvarlig konkurrens av evidensbaserad empirisk kunskap om hur livet börjat och utvecklats på jorden.

Homo sapiens', det vill säga människans, historia inleds för några hundra tusen år sedan på den afrikanska kontinenten. Och någonstans mellan 60 000 och 80 000 år före vår tideräkning, mer än 3000 generationer tillbaka i tiden, börjar vi vår vandring ut ur Afrika till övriga delar av jordklotet.

Under vandringen i Europa möter vi våra nära släktingar neandertalarna. De är nu utdöda men deras gener finns nedärvda hos dagens människor. Mellan två och fem procent av vår arvs-massa har vi gemensamt med neandertalarna. De båda hominidernas möten ledde till gemensamma barn. Som var fertila. Just detta har den svenske genetikern och nobelpristagaren i fysiologi eller medicin 2022, Svante Pääbo, empiriskt kunnat visa.

Nobelpristagaren Svante Pääbo med föregångare

Vid tidpunkten för vår vandring ut ur Afrika dominerades jordens klimat av en istid som varade i cirka 100 000 år mellan 115 000 - 10 000 f Kr. En inlandsis med en tjocklek på upp till 3,5 kilometer täckte bland annat hela Norden. Oscars församling i Stockholm, där Svante Pääbo föddes 1955, liksom Norrlandsgatan 9 någon kilometer bort, där nobelprisets grundare, Alfred Nobel föddes 1833, låg under samma istäcke.

Den senaste inlandsisens utbredning

Sjutton år före Svante Pääbo, den 21 november 1938, börjar min livsresa på en förlossnings-klinik ett stenkast från Pääbos födelseplats. Närmare bestämt på Skeppargatan 27 i Stock-holm.

En avgörande händelse bakom min resa inträffar under ”det glada tjugotalet” på midsommar-afton 1924. Mina föräldrars livstrådar löper då samman på en dansbana i Stavsnäs i Stock-holms skärgård.

Efter första världskriget råder nu högkonjunktur i världen med betydande ekonomiskt, socialt, konstnärligt och kulturellt framtidshopp. Perioden har kallats Jazzåldern. Jazzmusik blev inne. Nöjeslivet blomstrar i metropoler som New York, London, Paris och Berlin. Och en av jazzens mest stilbildande förgrundsgestalter Louis Armstrong skivdebuterar i Chicago 1923 som kornettist i King Oliver and his Creole Jazz Band.

Efter den stora utvandringen från Sverige till USA under andra halvan av 1800-talet hade Chicago befolkningsmässigt blivit "Sveriges andra stad".

King Oliver and his Creole Jazz Band

Louis Armstrong

1920-talets glädjeyra ska få ett bryskt slut. Börskraschen i New York den 25 oktober 1929 blir droppen som får bägaren att rinna över till en av de mer mardrömslika perioderna i mänsklighetens historia.

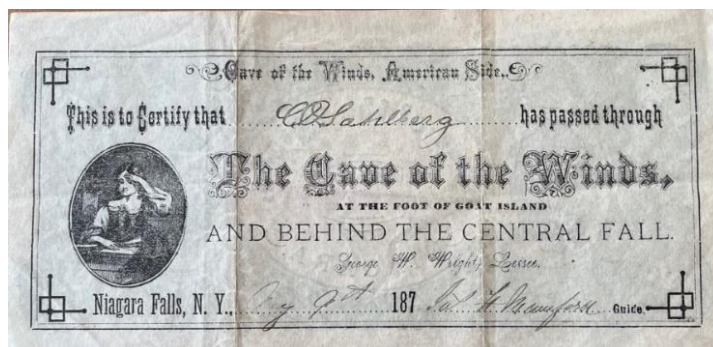
Innan vi fortsätter framåt i tiden ska vi kasta en snabb blick tillbaka till andra halvan av 1800-talet. Det är då som Sverige inleder sin utveckling från ett av Europas fattigaste länder till ett av de rikaste. Och det är nu som mina far- och morföräldrar kommer till världen. Det lägger grunden till min livsresa.

En släktresa

Morfar Carl Otto föds den 15 december 1854 i Närke (Hardemo). Året innan hade Krimkriget brutit ut. Tsardömet Ryssland var den ena parten i kriget och en allians bestående av Storbritannien, Frankrike, Sardinska kungadömet och Osmanska riket (med Turkiet) den andra parten. Kriget avslutas 1856 med en seger för alliansen.

Krim ska på 2000-talet åter hamna i centrum för det storpolitiska spelet. Efter Sovjetunionens upplösning 1991 blir den tidigare sovjetrepubliken Ukraina (med Krim) en självständig stat. Men när Vladimir Putin tar över makten i det nya Ryssland år 2000 växer drömmen om ett nytt "Sovjetimperium". Direkt efter vinterolympiaden vid Svarta havet i ryska Sotji 2014 ockuperar Ryssland den ukrainska grannen Krimhalvön. När Ryssland sedan den 24 februari 2022 invaderar hela den självständiga nationen Ukraina för att inlemma den i det ryska framtidssamfundet, utbryter ett fullskaligt krig. Ukraina får omedelbart massivt materiellt och mentalt stöd från den demokratiska västvärlden. Slaget står nu inte minst om vems världsbild som ska vinna – västliga demokratiers eller östliga diktaturers.

Tillbaka till andra halvan av 1800-talet. Att utvandra till Amerika blir då en ”folkrörelse”. Att resa över Atlanten som turist tillhörde däremot inte vanligheterna. Men det gjorde Carl Otto som 21-åring under sin studietid på KTH i Stockholm. I USA besökte han världsutställningen i Philadelphia 1876, vid hundraårsminnet av den amerikanska självständighetsförklaringen den 4 juli 1776. Och Niagarafallen. Certifikatet hittades hösten 2023 i en gammal ask som tillhört mormor.

Morfar Carl Ottos besök vid Niagara Falls 1876

Att hans barnbarn, som nu berättar om hans USA-besök, skulle besöka världsutställningen i New York 1965 fick han aldrig veta eftersom han strax före sin sjuttioårsdag 1924 lämnade jordelivet på Östermalmsgatan i Stockholm.

Mormor Ellen föds i Småland (Sävsjö) 1869, det sista året under en av de värsta svältperioderna i Sveriges senare historia. Och inte nog med det. Året efter mormor föds Lenin som vid 50 års ålder, efter en tågresa från Schweiz till Ryssland med mellanlandning i Stockholm, ska kasta in Ryssland i en sjuttioårig kommunistisk diktatur under namnet Sovjetunionen. Med katastrofala följder. Och när mormor fyller tjugo år föds nazismens gudfader Adolf Hitler som på sin meritlista kan sätta upp andra världskriget och förintelsen. Att grundarna till två av mänsklighetens mest förödande ideologier skulle födas under samma period som mormor blev hon varse långt senare.

Mormor somnade in 1966 på Stigberget i Stockholm, 96 år gammal. Precis som morfar tillhörde hon den begränsade skara av Sveriges befolkning som redan på 1800-talet fick tillfälle att resa utomlands. Hon arbetade en tid i slutet av århundradet i London och besökte då även Paris.

London runt sekelskiftet 1900

Morfar och mormor fick ett barn. Min äldre brors och min mamma Gull. Eftersom mormor var djupt troende och levde samtidigt med Lenin kan jag inte låta bli att citera några träffsäkra rader ur Ingrid Carlbergs (ledamot i Svenska Akademien) bok Marionetterna (2023 s. 128).

"Tsarryslands rikedomar sinar, men en institution återstår att plundra. På Lenins uttryckliga order har den ortodoxa kyrkans fastigheter och förmögenheter hittills fredats. Inte för att Lenin har några dolda religiösa böjelser, utan för att han bävar för de ortodoxa böndernas ursinne om bolsjevikerna lägger vantarna på heliga relikier och medeltida guld- och silverinfattade ikoner. ...Med guldreserven tömd tar denna Lenins strategiska vördnad för kyrkan tvärt slut. Nya plundringar är enda vägen..."

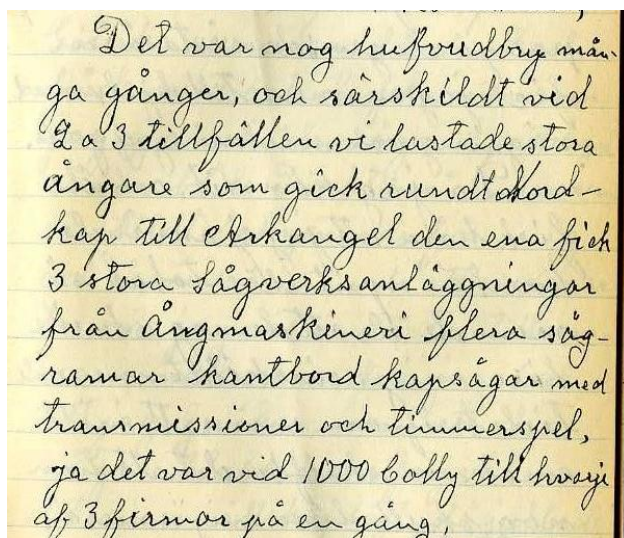
Om du har några undringar kring kommunismen, nazismen eller andra ytterlighetsideologier för den delen, rekommenderar jag varmt läsning av Carlbergs bok.

Farfar Karl ser dagens ljus 1860 i Värmland (Nykroppa), året innan det amerikanska inbördeskriget mellan nord- och sydstaterna bryter ut. Att en avlägsen släkting (John Ericsson) skulle komma att spela en viktig roll i det kriget kunde Karl naturligtvis inte veta. Släktingens konstruktion av det bepansrade örlogsfartyget USS Monitor avgjorde sjöstriden mellan de stridande parterna och blev en viktig faktor bakom nordstaternas seger.

Att psykopaten och mytomanen Donald Trump drygt 150 år senare, som USA:s president, skulle skapa ett ideologiskt inbördeskrig i USA med tillhörande stormning av Kapitolium i Washington D.C. den 6 januari 2021 låg knappast i korten. Här kan man nog tala om det tidiga 2000-talets mest paradoxala paradigmskifte, vars vågor sprider sig över världen och ända in i det svenska riksdagsvalet 2022 då den svenska högerkoalitionen lanserar begreppet "paradigmskifte" för att komma till makten.

Skiftet innebär att Sverige för första gången i svensk historia styrs av en blåbrun allians. Alliansens största parti, Sverigedemokraterna, visar stor sympati för Trump och Putin. En liberal politiker som nu innehar en ministerpost i den nya borgerliga regeringskonstellationen beskriver inför regeringsförhandlingarna Sverigedemokraterna som ett parti uppbyggt av "rasistiska nötter med nazistiska rötter." Klartext från en samarbetspartner. Paradigmskifte var ordet. Ingen vet hur det hela kommer att sluta, men farfar slutade sina dagar 88 år gammal i Äppelviken 1949.

Så vitt jag vet reste farfar aldrig utomlands. Men han hade internationella kontakter i sitt arbete vid Bolinders verkstäder i Stockholm. Klipp ur farfars dagbok ger syn för sägen. Arkhangelsk i Ryssland var en exportadress.

Det var nog hufvudbrugg många gånger, och särskildt vid 2 a 3 tillfällen vi lastade stora ångare som gick rundtorkkap till Arkhangelsk den ena fick 3 stora sågverks anläggningar från Ångmaskineri flera såg-ramar hantbord kapsågar med transmissioner och timmerspel, ja det var vid 1000 bally till hvassj af 3 firmor på en gång.

Farmor Karolina kommer till världen 15 december 1858 i Värmland (Nyed), fyra år efter men på samma dag som morfar. Det året föds också en tronarvinge i den svenska kungafamiljen på Drottningholms slott i Lovö socken. Sveriges blivande kung Gustaf V. Om han hade kunnat titta framåt när han föddes hade han förmodligen inte trott sina ögon. Sannolikheten för att hans barnbarnsbarn Carl XVI Gustaf skulle fira femtio år på den svenska tronen år 2023 var nog 1858 i det närmaste lika med noll. Men det skulle visa sig vara hundra procent sant. Att Carl XVI Gustaf skulle titta i framtidsspegeln och upptäcka en kvinnlig arvinge som sitter i fem decennier som drottning på Sveriges tron är väl i princip lika osannolikt. Men vem vet?

Samma år som Gustaf V föds döms sex svenska kvinnor till landsförvisning från Sverige på grund av sin katolska tro. Religionsfrihet är ännu inte uppfunnen. Att biskopen i Stockholms katolska stift, svensken Anders Arborelius, 140 år senare skulle bli vald till den första svenska kardinalen vid katolska kyrkan i Rom/Vatikanen fick aldrig de utvisade kvinnorna veta. Här kan man nog tala om en 180-graders ideologisk, religiös U-sväng. Lite intressant i sammanhanget är att den ende som inte lyder under lagen om religionsfrihet i Sverige är monarken, som måste vara kristen lutheran. Herrens vägar är outgrundliga.

Så vitt jag vet gjorde inte farmor några resor utanför landets gränser. Men det gjorde hennes barn. De två äldsta döttrarna, mina fastrar Ruth och Elin, reste några månader innan jag kom till världen till USA 1938 med Svenska Amerikaliniens Kungsholm för att fira 300-årsjubileet av Nya Sverige i Delaware, grundat 1638. Och de skickade reseinformation hem till mor och far och syskon. Med på båten var kung Carl XVI Gustafs farfar och farbror, prins Bertil.

Farfar och farmor fick sex barn – Ruth, Erik, Elin, Elsa, Karl och Eva – och två barnbarn Jan och Bengt genom sonen Karl som var den ende som fick barn. Dessa barn blev min äldre bror och jag. Farmor Karolina gick bort 92 år gammal i Äppelvik 1951.

Jag nämnde att den ende som inte lyder under lagen om religionsfrihet i Sverige är monarken. Varken farfar, farmor, morfar eller mamma var efter vad jag vet särskilt religiösa. Mormor däremot var troende och pappa började på ålderns höst läsa bibeln inför nattsömn. Ingen gjorde dock några aktiva försök att förmedla en djupare religiös tro till min bror eller mig.

Att jag ändå haft ett visst intresse för religion framgår väl av att ett av mina bästa betyg i studenten var i ämnet kristendomskunskap. Att jag under min tid som inskriven vid Stockholms universitet läste både praktisk filosofi och religionshistoria med religionspsykologi samt efter pensioneringen skrev boken *Vad gör en Gud?* pekar väl också mot ett visst intresse för livsåskådningsfrågor.

Min äldre bror måste ha uppmärksammat mina filosofiska funderingar eftersom han tidigt myntade uttrycket ”*Hellre en lycklig gris än en olycklig filosof*”. Jag var den olycklige! Att religion och livsåskådning kommer att dyka upp på fler ställen längre fram i skriften är nog så gott som sannolikt.

En kulturreesa

Några nedslag i det historiska flödet under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet får illustrera strömningarna i Sverige, inte minst på kulturens område. Vi gör några kortare resor i litteraturens, musikens, bildkonstens och arkitekturens värld. Någon kanske skulle kalla det en kulturell ”1800-tals kanon”.

Först möter vi fyra av Sveriges stora författare som föds och verkar under perioden. De kommer till världen 1849, 1858, 1859, 1860. Därefter följer vi fem tonsättare som föds 1796, 1864, 1867, 1871, 1872 och fyra konstnärer födda 1849, 1853, 1860 (2) samt slutligen åtta arkitekter som alla satt sin prägel på Sveriges huvudstad Stockholm, födda 1856 (2), 1858, 1860 (2) 1866, 1885(2).

En resa i litteraturen

Selma Lagerlöf kommer till världen 1858, samma år och i samma landskap som min farmor. Selma växer upp på Mårbacka herrgård i Värmland. Hennes äldre bror tar över gården efter faderns död men klarar inte av skötseln av gården utan går i konkurs. Mårbacka går ur släktens ägo. Med hjälp av den prissumma Selma får, då hon som första kvinnliga nobelpristagare i litteratur tilldelas Nobelpriset 1909, kan hon köpa tillbaka gården.

Selma Lagerlöf 1928

Mårbacka

Uttrycket *Den som reser får se* känns extra aktuellt när Selma runt sekelskiftet 1900 får i uppdrag av Sveriges Allmänna Folkskolläraryrådgivning att skriva en ”läsebok i svensk geografi”. Det blir *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*.

Trots att den var tänkt för en svensk läsekrets översattes boken till över 60 språk. Och här har Selma säkert bidragit till ett stort intresse i omvärlden för resor till Sverige. Selma Lagerlöf blev en turistambassadör.

Själv reste hon också en hel del. Bland annat 1896 till Rom och Jerusalem för att samla stoff till den historiska romanen *Jerusalem*. Att min bästa uppsats i gymnasiet handlade om boken *Jerusalem* är inget för läsaren att lägga på minnet men ändå en liten tråd i mitt nystan.

Att Selma hade ett genuint intresse för religionen framgår också inte minst av att hon i sin examensskrivning vid Högre Lärarinneseminarier i Stockholm kallar teatern som institution för ”*Guds predikstol*”.

Kyrkor ses ofta som ”kulturens showroom” när turisterna flockas kring olika sevärdheter. Vem vill missa Peterskyrkan i Rom, Notre Dame i Paris, Milanos gotiska katedral Duomo di Milano eller den ännu inte färdigbyggda katedralen Sagrada Família i Barcelona? Även om den religiösa tron för länge sedan svalnat så är dragningskraften i de religiösa helgedomarna fortfarande intakt.

När dottern Christina ska bergsvandra i Himalaya 2023 besannas detta på nytt. Så här skriver hon:

Expeditionsresor är i Katmandu, Bagmati Zone, Nepal.

8 tim · 🌐

EVEREST BC 2023 - Grupp 1

Dag 3: Idag har det varit sightseeing som stått på schemat. Vi satte igång direkt efter frukost då det finns oändligt med sevärdheter att utforska i den här historiska staden.

Turen började på Monkey Temple, som är en helig plats både för buddhister och hinduer. Templet ligger på en kulle med vyer över hela Kathmandu och som man kan gissa på namnet vimlar det av apor här. Därefter fortsatte vi mot Boudhanath Stupa, en av världens största stupor och en viktig pilgrimsplats för tibetanska buddhister. Här passade vi på att avnjuta en god lunch med utsikt över stupan.

Sista stoppet på vår sightseeing blev hindutemplet Pashupatinath, som är ett av världens största tempelkomplex och precis som de två andra platserna även listat på UNESCO's världsarvslista. Templet är tillägnat till guden Shiva och en plats där begravningsceremonier och kremeringar äger rum. Något som både fascinerar, men även krockar med våra egna sedvanor hemma i Sverige.

Selma Lagerlöf lämnar Mårbacka 1940 för den sista resan och ligger begravd i Östra Ämtervik.

En annan berömd och älskad värmländsk författare är *Gustaf Fröding*. Han får sitt genombrott med debutdiktsamlingen *Guitarr och dragharmonika*, som bland annat innehåller *Värmländska låtar*.

Gustaf Fröding

Alsters herrgård

Gustaf föds på Alsters herrgård utanför Karlstad 1860, sju mil från Mårbacka och samma år som min farfar. Gustafs farfar Jan Fröding var brukspatron och skogsägare och skapade sig en betydande förmögenhet. Gustafs pappa, Ferdinand Fröding, klarade inte av att förvalta familjens förmögenhet varför familjen tvingades överge den stora herrgården.

Gustafs liv blir svårt med alkoholism och sju års vistelse på sinnessjukhus. Han lämnar jordelivet i sitt hem på Djurgården i Stockholm den 8 februari 1911, endast femtio år gammal. Gustaf jordfästas i Klara kyrka i det som då kallades Klarakvarteren. Begravningsgudstjänsten förrättas av den blivande ärkebiskopen Nathan Söderblom. I sitt tal säger han: ”*Tre små böcker kom ut – och ett helt språk har sorg*”.

Vid begravningen samlas kända personer med trådar till Gustaf. Författaren och diktaren Erik Axel Karlfeldt håller tal. Verner von Heidenstam skriver dikten *Gustaf Frödings jordafärd* som tonsätts av Hugo Alfvén och framförs av kören Orphei Drängar med Alfvén som dirigent.

Efter jordfästningen förs kistan på katafalk i kortege genom Stockholm. Runt tvåhundrausen personer lär ha följt processionen genom huvudstaden.

En liksom Selma Lagerlöf internationellt känd författare växer upp i min mormors landskap Småland under 1800-talets andra hälft. Namnet är *Ellen Key*. Släkten Key härstammar enligt sägen från James MacKay som kom till Sverige från Skottland under 30-åriga kriget.

Ellen Key

Strand

Ellen föds 1849 på en gård i Gladhammars socken utanför Västervik. När Ellens far går i konkurs tvingas familjen lämna gården. Ellen kommer att försörja sig som lärarinna på Anna Whitlocks flickskola i Stockholm vilken hon också var med och grundade 1878. Skolan på Eriksbergsgatan 10 som senare blev samskola låg vägg i vägg med Engelbrekts folkskolas filial där jag på 1940-talet skulle tillbringa mina två första skolår. Men då hade Ellen för länge sedan gått ur tiden.

Ellen Key blev en uppmärksam pedagog, kvinnoaksidolog och opinionsbildare. Hon föreläste bland annat om yttrande- och tryckfrihet, ett ämne som fortfarande idag är ett minst sagt högaktuellt ämne. Hon skulle sannolikt ha blivit rejält bekymrad om hon hade fått reda på att yttrande- och tryckfriheten i vår tid är under attack i många länder.

Ellen Keys mest kända och på den tiden närmast världsberömda skrift *Barnets århundrade* (1900) handlar om skola och uppfostran. Skriften har översatts till 26 språk. Ellen har beskrivits som ”1800-talets största barnvän”. En som träffade henne och blev imponerad skulle senare ses som 1900-talets största barnvän och ta över stafettpippen som ”barnens advokat” både i Sverige och internationellt. Du gissar rätt – Astrid Lindgren.

En parentes i sammanhanget är att Ellen var en av grundarna till Nya Idun, den kvinnliga motsvarigheten till det ”manliga” sällskapet Idun, där undertecknad är invald.

Ellen lämnar jordelivet 1926 i sitt hem Strand på sydsluttningen av Omberg vid Vättern. Nathan Söderblom, sedan 1914 ärkebiskop, förrättade jordfästningen i Örebro. En staty över Ellen restes 1953 i Stockholm, i den park som fått hennes namn. Den parken, tidigare Jarlaparken mellan Birger Jarlsgatan och Karlavägen nedanför Engelbrektskyrkan, var min lekplats och fotbollsplan under uppväxtåren på 1940-talet.

Ellen Key sägs ha varit kritisk till religionen. Men förmodligen skulle hon i sin roll som kvinnoaksideolog ändå ha blivit uppmuntrad av svenska kyrkans beslut att tillåta kvinnliga präster och då inte minst av att den första svenska kvinnliga kyrkoherden Margit Sahlin 1970 blev herde i Engelbrekts församling där Ellen står staty.

Tio år efter Ellen Key kommer författaren och poeten *Verner von Heidenstam* till världen i morfars landskap Närke, närmare bestämt 1859 på bruksherrgården Olshammar vid Vättern. Det var hans specialskrivna dikt *Gustaf Frödings jordafärd*, tonsatt av Hugo Alfvén, som framfördes av kören Orphei Drängar med Alfvén som dirigent, vid Frödings begravning.

Verner von Heidenstam

Övralid

På Olshammar tillbringar Verner sommarloven under uppväxten. Under vintrarna bor familjen i Stockholm, först på Johannis Östra Kyrko Gata uppe vid Johannes kyrka och sedan i en villa på Karlavägen 7 vid Humlegården. Dagens Karlavägen 7 ligger efter omnumrering mittemot Ellen Keys park.

Verner gick i Beskowska skolan på Engelbrektsgatan 9 -11 vid Humlegården. Nästan vägg i vägg med Whitlockska skolan på Eriksbergsgatan 8A. Han var ordblind och hade hela livet svårt att stava korrekt. Det hindrade inte att han blev invald i Svenska Akademien. Och han tilldelades Nobelpriset i litteratur 1916

Verner dör 1940 på herrgården Övralid som han hade låtit uppföra åren 1923 -1925 vid Vättern i Östergötland. På Övralid firas årligen Övralidsdagen på Heidenstams födelsedag den 6 juli. Då utdelas Övralidspriset, vartannat år till en framstående författare och vartannat till en framstående forskare eller kulturpersonlighet.

Kuriosa

I någon mening kan livet ses som ett enda stort kuriosum. Ibland kanske mer kuriöst än normalt. Den svenske diktaren, författaren och nobelpristagaren i litteratur Erik Axel Karlfeldt, han som talade vid Gustaf Frödings begravning, föds 1864 på Tolvmansgården i Karlbo by i sydöstra Dalarna.

Erik Axel Karlfeldts far, bonden Erik Eriksson från Jularbo, tvingas skuldsätta sig för att kunna driva gården och förfalskar släktingars namnteckningar på skuldebrev och växlar.

Detta upptäcks och han döms av rådhusrätten i Sala till två års straffarbete på länsfängelset i Västerås. Samma år tar sonen Erik Axel examen vid Västerås Högre Allmänna Läroverk.

Under en tid arbetar Erik Axel som lärare vid Djursholms samskola utanför Stockholm som då hade sina lokaler i Djursholms slott. Här fick han också en liten bostad på tredje våningen.

Djursholms slott

Det visste jag inget om vid mina spelningar på bröllop och andra fester på slottet under 1960-talet. En spelning dateras till 27 oktober 1967. Värden för festen heter von Schneider. Det här var innan Admiral von Schneider blev världsberömd som gäst hos Miss Sophie i TV-programmet Grevinnan och betjänten (eng. titel Dinner for One).

I TV-programmet bjuder Miss Sophie in fyra gamla vänner på sin 90-årsdag - Sir Toby, Admiral von Schneider, Mr Pomeroy och Mr Winterbottom. Tyvärr är ingen av de inbjudna längre i livet varför betjänten James får förkroppsliga både sig själv och de fyra gästerna vid middagen. Han går runt bordet för att skåla och dricka ur de avlidna gästernas glas. Under kvällens lopp blir han mer och mer berusad och snubblar, när han hämtar mat och dryck, oupphörligt på den tigerfäll som ligger på golvet. Mycket roligt.

Programmet hade premiär 1948 och spreds sedan över delar av världen. Från 1969 spelas programmet i svensk TV varje nyårsafton.

Admiral von Schneider! Schkåll!

Det var den kände krögaren Åke Söderqvist, tillika ett av *Skäggen* i det svenska TV-programmet med samma namn, som redan 1963 tog initiativet till att köpa in programmet. Det visste jag inte då och inte heller att Yngve Gamlin, ett annat skägg i programmet, två år senare skulle sitta i juryn till Filmbranschens pristävling BIO 65 och tilldela Elisabeth och mig tävlingens första pris bland femtiotusen tävlande. Priset var en resa till Hollywood och ett minnesvärt möte med en av världens största filmskapare, Alfred Hitchcock.

Men tillbaka till Djursholms slott. Den 26 augusti år 2000 spelar jag på Per Karlströmers (Ulfson Falkner) bröllopsfest i slottet. So what? Jo, Pers pappa Ulf Karlströmer ingick i den orkester som vann andra pris i Sveriges Radios orkestertävling *Snurran* 1956 -1957, där även jag ingick. Ulf och jag blir sedan livslånga vänner och nu spelar jag på Ulfs sons bröllop. Men sagan fortsätter. Mitt sista offentliga framträdande som pianist sker vid en väns begravning den 7 december 2022 i Kungsholms kyrka, sextiofem år efter *Snurran*-tävlingen. Och vem spelar trumpet. Jo, Ulfs femtonåriga barnbarn och Pers son Samuel Falkner. Här kan man verkligen tala om trådar.

*BS Kurt Ek Lars-Johan Norrby Ulf Karlströmer
Snurrans orkestertävling*

*Samuel Falkner
Kungsholms kyrka*

*Präst: Tommy Hargemark
Organist: Anna Holm
Pianist: Bengt Sahlberg
Trumpetare: Samuel Falkner*

Ur begravningsprogrammet

Nu kommer Selma Lagerlöf tillbaka igen. På 1880-talet när Selma studerar vid Högre lärarinneseminariet på Riddargatan 5 i Stockholm bor hon på ett pensionat vid den övre delen av Malmskillnadsgatan uppe vid Johannes brandstation. Och Stockholms borgarskola ligger vid den tiden just däruppe, närmare bestämt på Malmskillnadsgatan 58.

Visst! Här är Erik Axel Karlfeldt lärare på 1890-talet. Och på samma adress ska ungdomsgården Sunside öppnas den 22 april 1955 – en plats som jag några år senare besöker på måndagskvällar för repetitioner med storbandet Sunsiders. Många trådar genom samma adress.

Sunsiders på Sunside 1960

Överst från vänster - tromboner: Jan Eriksson, Bengt Lindblad, Gunnar Larsson, Jerk Fehling (ventilbasun), Curt Lindgren bas, Nicke Wöhrmann gitarr

Mellanrad - trumpeter: Bertil Lövgren, Jan Rellmark, Alf Nilsson, Lars Fernlöf, Rune Carlsson trummor, BS piano, orkesterledare Arthur Österwall

Nedre raden: Ulf Andersson barytonsax, Bosse Wärmell tenorsax, Wåge Finér altsax, Christer Boustedt altsax, Björn Netz tenorsax

Erik Axel Karlfeldt avslutar 1931 sitt författarskap i Engelbrekts församling och blir samma år nobelpristagare i litteratur – postumt.

Det året flyttas också Stockholms borgarskola från Malmskillnadsgatan till nybyggda lokaler på Kungstensgatan 2-8 i Jarlaparken vid Jarlaplan (nu Ellen Keys park), granne med min födelsegata Fryxellsgatan. *Borgarn*, som vi sa som barn, blev på den tiden något av ett andra hem för många busfrön i trakten.

Den minnesgode kommer nog ihåg att både Erik Axel och Nathan Söderblom talade vid Gustaf Frödings begravning i Klara kyrka 1911. Då kunde de inte ana att de båda skulle bli nobelpristagare (litteratur och fred) och att de skulle avsluta sina dagar med bara tre månaders mellanrum tjugo år efter Frödings begravning. Men så blev det.

Och så fylls nystanet oväntat på med fler trådar vid en lunch med en gammal vän alldeles in-till Klara kyrka sensommaren 2023. När jag berättar om Erik Axel Karlfeldts fars ekonomiska utflykter fyller min vän på historien. Han berättar att hans nära väns pappa gick i borgen för ett lån som Erik Axel behövde. När lånet senare skulle lösas ut saknade Erik Axel medel och vännens pappa fick stå för fiolerna. Skrivna reverser blev värdelösa och gården såldes.

Tillbaka till Gustaf Fröding. Gustafs morfars pappa kom från det danska hertigdömet Schleswig, nu Tyskland. Han flyttar till Sverige där sonen, Gustaf Frödings morfar Carl Adolph Agardh, föds 1785.

Att Gustafs Fröding morfar var en lärdomsgigant framgår med önskvärd tydlighet av hans CV. Filosofie magister 1805, docent i matematik 1807, adjunkt i botanik och ekonomi 1810, föreslagen till professor i matematik 1811, professor i botanik och ekonomi 1812, prästvigd 1816, kyrkoherde 1816, ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien 1817, ledamot i Svenska Akademien 1831, biskop i Karlstads stift 1835, fullmäktig för Lunds stift och ledamot vid riksdagarna åren 1817/18, 1823/24 och 1834/35 samt som ledamot för Karlstads stift vid riksdagarna 1840/41, 1844/45 och 1847/48.

Märkligt nog skulle en tråd i Carl Adolphs akademiska karriär svagt knytas samman med en av mina avlägsna släktingar. Så här gick det till.

Det första alstret av Agardhs författarskap gäller botanik, som han speciellt riktar in sin forskning på. Avgörande för hans botanikstudier blir ett möte med den som vid den här tiden anses vara den främste svenske botanisten, professor Olof Swartz. Hans pappa var född i Kroppa i Värmland. Det var ju i den socken som mina släktingar på pappas sida levde sina liv och enligt uppgifter från senare släktforskning utbytte gener med Swartz-släkten.

Olof Swartz blev den förste innehavaren av den Bergianska professuren som inrättades efter bröderna Bergius bortgång. Bröderna, historikern Bengt och apotekaren Peter Bergius, hade i mitten av 1700-talet anlagt en trädgård med namnet Bergielund i kvarteret Resedan mellan nuvarande Karlbergsvägen och Vasaparken i Stockholm. I det kvarteret skulle jag tvåhundra år senare tillbringa fyra år i läroverket Vasa Real. Bergielund byter senare namn till Bergianska trädgården som nu ligger i Frescati intill Brunnsviken på Norra Djurgården.

Carl Adolph Agarths akademiska karriär begränsades som vi sett inte bara till botaniken. Han intresserade sig också för statsekonomi och utgav 1829 den akademiska avhandlingen *Granskning af statsekonomiens grundläror* och skrev 1831 en uppsats *Om absolut och subjektiv rikedom*. Och här börjar en annan mycket tunn tråd dyka upp. Vår dotter Christina har skrivit böcker inom området *ekonomisk psykologi*, som ju definitivt handlar om absolut och subjektiv rikedom. Långsökt? Jo, men ändå.

Agardh förespråkade också bildandet av ett inhemskt fondsystem och förbättringar i Sveriges kreditväsen genom främjande av den inhemska kapitalbildningen samt inrättande av livförsäkrings- och livränteanstalter, för att bland annat förbättra den svenska kvinnans ställning. Alltför perifert kanske men Agardh var en av initiativtagarna till grundandet av Akademiska Föreningen (AF) i Lund 1830 som jag under mina sju år vid Lunds universitet ofta besökte.

En resa i musiken

Dags att rikta strålkastarljuset mot några av Sveriges ledande tonsättare under andra halvan av 1800-talet. En stark rörelse under perioden är nationalromantiken som påverkar det musikaliska uttrycket.

En av de mest folkkära tonsättarna och framstående företrädarna för nationalromantiken är dirigenten och violinisten *Hugo Alfvén*. Han föds i Stockholm 1872, tre år efter min mormor, som son till en skräddarmästare. Mormor var dotter till en skräddarmästare. Men inte samma.

Hugo Alfvén

Alfvéngården

Hugo studerar åren 1887 -1891 vid Musikkonservatoriet i Stockholm och är violinist i Kungliga Hovkapellet 1890 -1892. Under nästan hela livet har han ekonomiska bekymmer och blir därför beroende av många beställningar på specialskriven musik. Hans produktion består av över 200 titlar, främst orkesterverk och körverk, men också körarrangemang av svenska folkvisor.

Ett av hans mest spelade verk *Midsommarvaka* blev 1954 den första svenska stereoinspelningsen av klassisk musik. Samma år var det premiär för musikstycket *Roslagsvår*. Författaren/poeten Alf Henrikson skrev den originella texten med Johansson, Sveriges näst vanligaste namn, i huvudrollen.

*”Johansson, hör du gökarna?
Johansson, häng med i krökarna!
Johansson, ser du lökarna?
Se hur alla björkar slagit ut!*

*Johansson, hör du strängarna?
Johansson, var med i svängarna!
Johansson, ser du ängarna?
Häggen doftar redan vid vår knut.”*

Eftersom det som beskrivs här på ett eller annat sätt handlar om olika nätverk i tid och rum, kan trådarna ibland bli både långa, snirkliga och snåriga. En sådan tråd kan kopplas till Alf Henrikson.

På 2000-talet ska jag vid sammankomster i Sällskapet Idun i Stockholm ofta få en för mig tidigare okänd ny bordsgranne under middagsamtalen. Det visar sig vara Alf Henriksons son Kjell. En tunn men ändå tråd i den sociala väven. Att vännen Catharina Grünbaum är styrelseledamot i och redaktör för Alf Henrikson-sällskapets medlemsblad fyller på nystanet. Ibland försvinner trådar in i nystanet för att långt senare dyka upp i ett nytt sammanhang. Alf Henrikson-sällskapet gav i december 2020 ut en CD med ett trettiotal dagsverser av Alf Henrikson, tonsatta och inspelade av Sven Idar. Honom engagerade jag 1962 som musiker vid en spelning på Nyköpings slott. Alltså för 61 år sedan. Långt innan Alf Henrikson-sällskapet bildades.

Tillbaka till Hugo Alfvén. Efter pensioneringen 1939 flyttar han till Leksands socken i Dalarna, där han äger en gård. Han somnar in 1960 och får sin sista viloplats på Leksands kyrkogård.

Från Hugo Alfvén löper genetiska trådar mellan musiken, vetenskapen och litteraturen. Hugo är farbror till plasmafysikern och nobelpristagaren Hannes Alfvén och farfars bror till författaren Inger Alfvén. Den här typen av konstateranden blir naturligtvis bara ett skrap på ytan. Gräver man sig ner fylls nystanet på med nya, ofta oväntade trådar.

En av många betraktad som Sveriges störste tonsättare är *Franz Berwald*, av tysk börd. Farfar Johan Friedrich Berwald (1711-1789) var violinist, gift fyra gånger och hade 21 barn. Han kom från Königsberg in der Neumark i Nordtyskland vid Östersjökusten. Staden ingick en tid i det svenska stormaktsväldet.

Franz Berwald

Berwaldhallen

Sonen Christian Friedrich Georg Berwald, Franz' far (1740 -1825) föddes i orten Hohenasperx söder om Schleswig-Holstein. Han var liksom fadern violinist bland annat vid Fredrik den stores hov i Berlin. Han flyttade till Sverige där Franz föds i Stockholm 1796.

Vid fem års ålder börjar Franz Berwald spela violin. Fadern är då verksam vid det svenska hovet och Franz får redan som nioåring debutera där. Vid 16-års ålder blir han anställd som förste violinist vid hovkapellet.

Under sin livstid komponerar Franz symfonier, instrumentalkonserter, kammarmusik, körmusik och scenmusik. Men han har svårt att bli riktigt uppskattad i Sverige och han får inga lönsamma musiktjänster. För att få ekonomin att gå ihop blir han tvungen att söka sitt levebröd utanför musiken.

På 1830-talet öppnar han en ortopedisk klinik i Berlin med banbrytande modern sjukgymnastik. Här kan en medicinsk tråd dras till den svensk-amerikanska jazztrumslagaren Ronnie Gardiner som genom sjukgymnastiska rytmövningar skapat en internationellt framgångsrik behandlingsmetod för bland annat strokepatienter (RGM, Ronnie Gardiner Method). Jazzmusik hade varken Franz Berwald eller någon annan på den tiden levande person hört talas om, eftersom musikformen ännu inte var uppfunnen.

Åren 1850 -1858 var Franz Berwald disponent vid Sandö glasbruk i Ångermanland. I närheten skulle en av Sveriges värsta arbetsplatsolyckor inträffa den 31 augusti 1939, dagen innan andra världskriget bröt ut. När bygget av Sandöbron var nästan klart störtade hela konstruktionen ner i Ångermanälven. Arton arbetare dog. När Tyskland äntligen kommit på benen efter nederlaget i första världskriget tyckte sig nazisterna den 1 september mogna för ett nytt krig. Under sex år rasade hela Tyskland sönder och samman i historiens flod. Och tog med sig mellan 40 och 70 miljoner människor i fallet.

Postumt har Franz Berwald hedrats med ett eget konserthus i Stockholm - Berwaldhallen invigd 1979.

Tonsättaren Carl Nielsen (1865 -1931), betraktad som Danmarks nationaltonsättare (på samma sätt som Grieg i Norge, Alfvén i Sverige och Sibelius i Finland), skrev följande vitsord om Franz Berwald:

"Varken media, pengar eller makt kan skada eller gynna god konst. Det kommer alltid att finnas några enkla, anständiga konstnärer som trots svårigheter tar sig fram, skapar och står upp för sina verk. I Sverige har ni det bästa exemplet på detta: Berwald."

Franz' hädanfärd sker svältåret 1868.

Året innan Berwald tar sitt sista andetag föds *Wilhelm Peterson-Berger* i Ångermanland, närmare bestämt i Ullånger, dryga två mil från Sandö där Franz arbetade ett decennium tidigare. Wilhelm tar studenten i Umeå och blir musik- och språklärare där i ett par år och dirigent för Umeå musiksällskap.

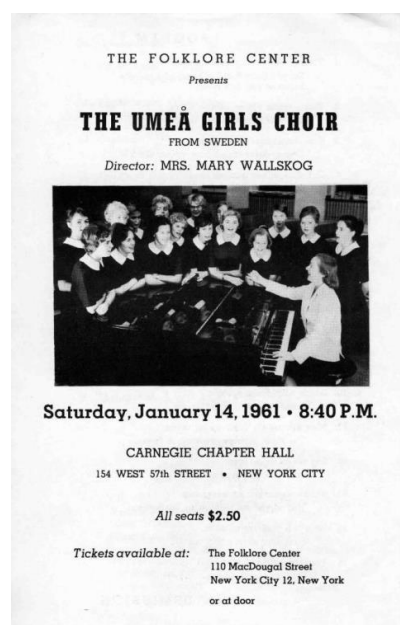
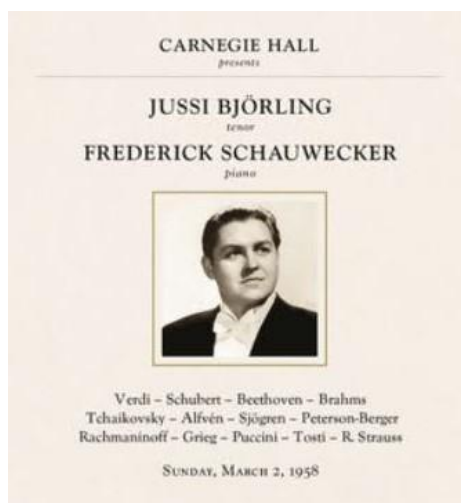
Wilhelm Peterson-Berger

Sommarhagen

Långt senare, samma år som Wilhelm går ur tiden, föds Elisabeth i Ångermanland 1942. Hon växer upp i Junsele som dotter till Erik (f.1907) och Märta (f.1909). Elisabeths farfar Jonas kommer till världen 1857, farmor Kristina 1869, morfar Erik 1875 och mormor Brita 1879, alla i Ångermanland. Men det är en annan historia.

Elisabeth tar studenten i Umeå och sjunger i Umeå flickkör under körledaren Mary Wallskog. Kören uppträder 1961 på Carnegie Hall i New York med Mary som dirigent. Om Wilhelm Peterson-Berger besökte Carnegie Hall någon gång vet jag inte. Men att en av hans tonsatta sånger har framförts på Carnegie Hall torde man med säkerhet tro sig veta eftersom Jussi Björling den 2 mars 1958 sjöng Peterson-Bergers *Jungfrun under lind* just där. Carnegie Hall invigdes den 5 maj 1891 med Peter Tjajkovskij som gästdirigent.

Jazzmusiken blir en återkommande tråd under min livsresa och dyker upp igen i Carnegie Hall, platsen där jazzen blev inbjuden i det musikaliska finrummet i USA. Samma år som jag föds står en eminent skara jazzmusiker på Carnegie Halls scen under ledning av klarinettisten Benny Goodman. Musikanterna, som senare ska ge konserter i Stockholms konserthus, är bland andra trumpetaren Harry James, Johnny Hodges på sopransaxofon, vibrafonisten Lionel Hampton, pianisten Teddy Wilson och trumslagaren Gene Krupa. Till berättelsen kan också läggas att både Igor Stravinskij och Bela Bartók skrev musik för framförande av Benny Goodman. Att Bela Bartók var en av anledningarna till att jag slutade spela klassisk musik och övergick till George Gershwin och jazzmusik har emellertid ingenting med Carnegie Hall eller Benny Goodman att göra.

Tre år efter Elisabeths resa med Svenska Amerikaliniens Gripsholm för turnén i USA ska våra livstrådar mötas i musikens och dansens tecken på Stockholms universitets kårhus. Mer om det längre fram.

År 1895 flyttar Wilhelm Peterson-Berger till Stockholm, närmare bestämt till Rådmanngatan 8 vid Engelbrektskyrkan. Han får tjänst som musikkritiker i Dagens Nyheter och blir en fruktad kritiker. Tyvärr använde han också sin position till att sprida antisemitiska och rasistiska idéer, men det hörs inte i musiken.

Ett besök med djupgående upplevelser i Jämtland 1889 blir början på Wilhelms starka band till landskapet. Tjugo år senare ska han låta bygga ett sommarhus, Sommarhagen, på Frösön i Östersund med milsvid utsikt över skogar, sjöar och fjäll. Här bosätter han sig permanent under sina sista år.

På Sommarhagen komponerar han några av sina mest älskade och ofta spelade pianostycken som *Frösöblomster*, *Vid Frösö kyrka* och *Intåg i Sommarhagen*. Han tonsätter också många dikter av nordiska författare som till exempel Erik Axel Karlfeldts *Sång efter skördeanden "Här dansar Fridolin"*.

Sommarhagen är idag en känd turistattraktion och Wilhelm ligger begravd vid Frösö kyrka.

En annan Wilhelm, *Wilhelm Stenhammar*, föds i Stockholm 1871, fyra år efter Wilhelm Peterson-Berger. Han är son till tonsättaren och arkitekten Per Ulrik Stenhammar och grevinnan Louise Rudenschöld. Hans bror var arkitekten Ernst Stenhammar.

Wilhelm Stenhammar

Mariebergs kyrkogård

Att jag engagerades i Stockholms kampanj för att få arrangera sommarolympiaden 2004, där finansmannen Olof Stenhammar var ordförande i kampanjorganisationen, är definitivt en tunn tråd men att Olof är släkt med Wilhelm Stenhammar är ett genetiskt faktum.

Wilhelm Stenhammar var kompositör, pianist och dirigent. Han börjar att som åttaåring göra små kompositioner som *Fågeln på frusen gren* och *Lärkan*. De ingår i *Bilder ur djurens lif för skolan och hemmet* som utgavs 1883. Och så operan med titeln *Prinsessan Törnrosa* efter Zacharias Topelius saga.

Nitton år gammal avlägger Wilhelm organistexamen som privatist och blir under ett par år organist vid Franska kyrkan i Stockholm. Han tar i början av sin bana starka intryck av Richard Wagner och Anton Bruckner, men utvecklar så småningom en lättare, nordiskt färgad stil, påverkad av bland andra Jean Sibelius och Carl Nielsen.

Wilhelm komponerade den kända sången *Sverige* med text från Verner von Heidenstams *Ett folk* och tonsatte August Strindbergs *Ett drömspel* samt dikter av Gustaf Fröding, Bo Bergman, Johan Ludvig Runeberg, Oscar Levertin och Björnstjerne Björnson.

Wilhelm Stenhammar dör 1927 i Jonsered. Den sista viloplatsen blir Mariebergs kyrkogård i Göteborg.

En tonsättare som framförallt skrivit musik för barn är *Alice Tegnér*. Hon föds i Karlshamn 1864. Familjen tillbringar många somrar på Södra Äng i Ormaryd, en liten by mellan Nässjö och Eksjö. Ett småländskt stenkast från min mormors uppväxtmiljö i Sävsjö.

Alice Tegnér

Villa Tegnebo

För många är Alice Tegnér barnvisornas moder. Men hon skrev även körmusik och instrumentalverk. Hennes visor, till egna och andras texter, samlades bland annat i sångboken *Sjung med oss, Mamma!* Det skulle bli nio upplagor och över två miljoner exemplar. En av svenskens flitigast använda böcker, sas det. I barnvisorna finns ofta djurmotiv som i *Bä, bä, vita lamm*, *Mors lilla Olle*, *Ekorrn satt i granen*, *Julbocken* och *Borgmästar Munthe*. Det närmaste jag kommit Alice Tegnér är nog inspelningen av CDn *Våra kära barnvisor i jazztappning*.

Åren 1880 -1883 går hon på lärarinneseminarier i Stockholm, samtidigt som Selma Lagerlöf och 21 år gammal gifter hon sig med skalden och biskopen Esaias Tegnér's sonson Jakob Tegnér. Familjen bosätter sig i Djursholm där Alice spelar och sjunger i skolan och tjänstgör som organist i kapellet.

Efter makens död 1926 bosätter hon sig på Karlavägen 16 vid Engelbrektskyrkan, några hundra meter från Wilhelm Peterson-Bergers stockholmsadress på Rådmanngatan 8 och runt hörnet från min första bostad på Fryxellsgatan 1. Samma år väljs Alice in i Musikaliska akademien. Hon går bort den 26 maj 1943.

Släkten Tegnér kan få illustrera kulturella genetiska trådar och nätverk. Släkten härstammar från mästern Per Larsson på Forsnäs bruk i Alster (d. 1735). Per Larsson var Esaias Tegnér's mormors far. Men också Selma Lagerlöf's farfars mormors far och Gustaf Fröding's farmors morfars far. Visst. Det finns mycket mer, men vi stannar här.

Kuriosa

Manskören Orphei Drängar bildas under en koleraepidemi i Uppsala 1853. Några studenter samlas i en festvåning på Gamla Torget. Man sjunger Bellmans fjortonde epistel, som inleds med orden ”Hör, I Orphei Drängar, stämman Edra strängar!”. Grunden till OD är lagd.

1910 kommer Hugo Alfvén in i bilden och utnämns till körledare och dirigent i OD. Han har höga ambitioner och tar kören till en ny nivå som befäster dess ställning som Sveriges främsta manskör. Vid OD:s 100-årsjubileum på Stockholms Konserthus 1953 deltar Hugo 80 år, nu som gäst på dirigentpulten. Och en som skulle fylla 15 år var också där.

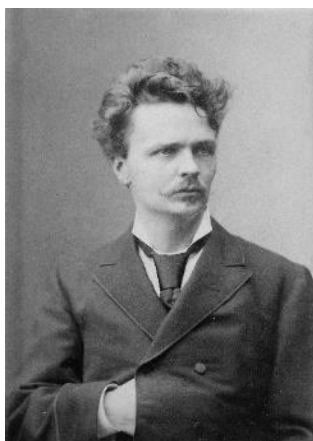
En annan liten tråd mellan musik och vetenskap är Hugo Alfvéns *Festspel*. Ett stående inslag under Nobelprisutdelningarna i Stockholms Konserthus. Från början skrevs musiken till invigningen av Dramatiska Teatern i Stockholm 1907.

Samarbetet mellan olika konstformer illustreras av Verner von Heidenstams brev till Hugo Alfvén fredagen den 10 februari 1911, två dagar efter att Gustaf Fröding lämnat jordelivet. Som jag tidigare nämnt bifogar Heidenstam en dikt i brevet som han ber Alfvén tonsätta och framföra med OD vid Frödings jordfästning söndagen den 12 februari. Det blir snabba bud. Repetitioner med kören på lördag eftermiddag och kväll och framförande av verket nästa dag i Klara kyrka då Alfvén dirigerar kören för första gången offentligt.

En resa i bildkonsten

Den svenska och nordiska 1800-talskonsten innehåller stora kontraster mellan dramatik och stillhet, politisk offentlighet och gemytlig intimitet.

En kulturperson med stort genomslag i litteraturen men efter sin död även inom konsten är *August Strindberg*. Hans måleri har främst uppmärksammats av eftervärlden. Måleriet präglas i stora stycken av dramatik. En av de dramatiska målningarna har sålts för den högsta summan av alla svenska målningar, 84 miljoner kronor

August Strindberg

Vågen

Strindbergs far Carl Oscar Strindberg var ångbåtskommissionär, ansvarig för godstrafiken på Mälaren och Göta kanal. Modern Eleonora Ulrika Norling var före detta värdshusflicka på Liljeholmens värdshus.

August Strindberg föddes på Riddarholmen i Stockholm 1849. Efter två år flyttade familjen till Klarakvarteren och fem år senare till Norrtullsgatan. August skolgång började på Klara skola. Han tar studenten vid privatläroverket Stockholms Lyceum.

Strindbergs tidiga samhällskritik återupptogs under de sista levnadsåren och han blev en ikon för arbetarrörelsen. På sin 60-årsdag hyllades han av tusentals människor utanför sin bostad i Blå Tornet på Drottninggatan 85, i korsningen mot Tegnégatan.

August ägnade sig periodvis åt ockultism, bland annat alkemi. Han utförde experiment i bostaden, vilka enligt samtidens vetenskapsmän saknade vetenskapligt värde.

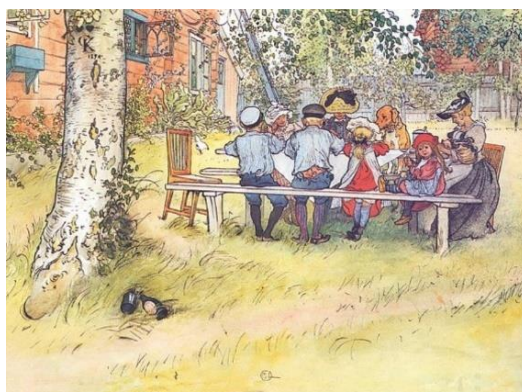
Mina trådar till August är mycket tunna. Han läste kemi i Stockholms Högskolas lokaler på Drottninggatan 91-95 där jag i samma lokaler nästan hundra år senare läste historia och konst- och religionshistoria; han bodde de första levnadsåren på Norrtullsgatan 14 medan jag nittio år senare under mitt första levnadsår behandlades för halsfluss och mellanöroninflammation vid Norrtulls sjukhus på samma adress och Augusts likfärd den 19 maj 1912, med omkring 60 000 sörjande längs kortgevägen, passerade Norrtullsgatan direkt under mitt blivande sovrumsfönster på 1950-talet. Alltid något.

Strindberg vilar på Norra begravningsplatsen i Solna. Han blev 63 år.

Om Strindberg känns igen på sina dramatiska motiv hamnar *Carl Larsson* mer i den andra änden av skalan genom sina akvareller av idylliskt familjeliv. Det är också dessa motiv som gjort honom till den mest folkära målaren i Sverige.

Carl Larsson

Frukost under stora björken

Carl Larsson föddes på Prästgatan 78 i Gamla Stan i Stockholm 1853. Carls föräldrar drev ett värdshus där, inte långt från grannkvarteret Svartmangatan 24, där Elisabeth och jag bodde 1965. Han gick i fattigskola som det hette, men hans talang för att teckna upptäcktes tidigt av lärarna och han flyttades till konstakademin.

För att som vuxen klara ekonomin tog han uppdrag som illustratör. Bland annat illustrerade han H.C. Andersens sagor, Zackarias Topelius Fältskärens berättelser, Anna Maria Lenngrens dikter och Viktor Rydbergs Singoalla. Han var även verksam som etsare och porträttmålare. Av hans porträtt märks särskilt ett porträtt av August Strindberg.

Carl Larssons stora uppgift som konstnär blev utsmyckningen av det nybyggda Nationalmuseums trapphall med bland annat den berömda målningen *Midvinterblot*. Han anlätades också för dekoreringsarbetet i operahuset i Stockholm och för en fresk i läroverket Norra Latin. Han lade ner penseln för gott i Falun 1919, 65 år gammal.

Det närmaste jag idag kommer Carl Larsson är nog vårt möte under Elisabeths och min dagliga promenad på Norr Mälarstrand. Då sneddar vi genom Stadshusets trädgård och passerar pelargången in till Borgargården. Här på en av pelarna står Carl Larsson i helfigur, utmejslad i relief av konstnären Christian Eriksson. Ett tyst möte, men ändå talande.

En för sina folkloristiska skildringar av folket i Dalarna och då inte minst för sina nakenbilder av unga dalkullor är ”dalmasen” *Anders Zorn* mest känd för den svenska publiken.

Anders ser dagens ljus i Mora 1860. Hans mor, Grudd Anna Andersdotter kom från en småbrukarfamilj i Mora. Fadern Leonard Zorn var en tysk bryggare som Grudd Anna träffade när hon arbetade som buteljusköljerska under en säsongsanställning på Leonard Zorns bryggeri i Uppsala. Något äktenskap kom aldrig till stånd och Anders skulle aldrig träffa sin far. Dock tog Anders senare faderns efternamn.

Anders levde de första åren hos sina morföräldrar i Uppsala. Genom ett litet arv från fadern kunde han vid tolv års ålder börja studera vid Enköpings högre allmänna läroverk. Här fick han sina första lektioner i teckning och precis som med Carl Larsson upptäckte lärarna snart Anders konstnärliga talang. Hans skisser av klasskamrater och målningar av Enköping finns i Zornsamlingarna i Mora.

Anders Zorn

Sommarnöje

Zorn ses som en av Sveriges största bildkonstnärer och en av de mer kända internationellt. Han anlätades som porträttmålare framförallt i USA där presidenter, företagsledare och societetsfolk stod på beställarlistan. Han finns bland annat representerad i Vita huset i Washington D.C., Metropolitan Museum of Art i New York, Musée d'Orsay i Paris samt naturligtvis på Nationalmuseum i Stockholm. Under en tid var han världens högst betalda konstnär.

Anders Zorn lade 1920, året efter Carl Larsson, ner sin pensel i Mora. 60 år gammal.

Under min uppväxt hade jag en favoritkonstnär, *Bruno Liljefors*. Anledningen till min beundran var hans natur- och djurmotiv där de vilda djuren skildras i dramatiska situationer. Han fick också uppdraget att göra fondmålningarna till det konstgjorda naturlandskapet i min ungdoms favoritmuseum, Biologiska muséet på Djurgården i Stockholm.

Bruno föddes i Uppsala 1860, samma år som Zorn tog sina första andetag i Mora. Han började studera vid Konstakademiens principskola, men trivdes aldrig utan följde Anders Zorns exempel och övergav akademien för att resa ut i Europa och skaffa vidare kunskaper i djur- och naturmåleri. Med åren blev han stilbildande inom genren fågelmåleri. Ett av de mest kända verken är *Havsörnar* (1897).

Bruno Liljefors

Räv i snölandskap

Bruno satte upp en ateljé i Österbybruk som finns bevarad, liksom hans jaktstuga på Bullerön i Stockholms skärgård. På ön kunde han studera många av skärgårdens fåglar och djur i sin naturliga miljö. Han skapade också en sötvattensdamm på ön för att närmare kunna studera sjöfåglarnas naturliga rörelsemönster.

Och apropå naturliga rörelsemönster. En mer okänd sida av Bruno är hans karriär som varieté-artist och elitgymnast. Med sina bröder Carl och Pontus bildade han en akrobatgrupp som bland annat uppträdde på Kungliga Operan i Stockholm. Samtida bedömare vittnade om att deras uppträdande höll mycket hög klass.

Under de sista åren av sitt liv fram till sin död 1939 bodde Liljefors i en tre-etagevåning i Sportpalatset, huset vid Sankt Eriksbrons sydöstra sida på Kungsholmen i Stockholm. Huset byggdes åren 1929 -1930 och var ursprungligen anpassat för olika sportaktiviteter med bland annat en 50 meters simbassäng, tennisbanor och gymnastiksal. Senare tillkom även restaurang och en teater med 600 platser som i sin tur byggdes om till biografen Rivoli. Att min bror Jan tog sig till Sportpalatset för att framgångsrikt tävla för simklubben Hellas kan jag väl få tillgodogöra mig som en liten tråd.

Sportpalatset såldes 1978 till Stikkan Anderssons bolag Polar International AB och i den gamla biografen lät Anderson inreda Polarstudio där ABBA spelade in sina tre sista album. Men då hade Bruno Liljefors för länge sedan påbörjat sin sista resa, 79 år gammal.

Bruno Liljefors ligger begravd på Uppsala gamla kyrkogård.

Kuriosa

När August Strindberg och hustrun Harriet Bosse gick skilda vägar efter tre års äktenskap (1901-1904) pantsatte August i stort sett hela sitt bohag på Pantbanken Sverige på Storgatan 8. Och vem bodde i det huset i början av 1900-talet? Jo, min morfar, mormor och mamma. Vid ett tillfälle när morfars ekonomi gick på knäna pantsatta han familjens soffgrupp på samma pantbank som Strindberg.

Innan August gifte sig med Harriet bodde han åren 1899 -1901 på Banérgatan 31. I huset bredvid låg då ett pensionat som mormor och hennes pappa Anders bodde på under Anders' magcancerbehandling. På pensionatet åt min morfar lunch under samma tid vilket resulterade i giftermål med mormor. Om Strindberg åt lunch på samma ställe förmäler inte historien.

*Banérgatan
Nr 29 i två färger och nr 31 i vitt med tre balkonger
(foto april 2013)*

Att August Strindberg och Carl Larsson kände varandra vet vi bland annat genom deras brevväxling. Men det var långt innan Carl som barn under en period bodde på Grev Magnigatan 5 på Ladugårdslandet, senare Östermalm. Om den adressen skriver han att det var helvetet på jorden. Där *"rasade lungsoten, där rasade blodiga slagsmål, där bedrevs skörlevnad, där pekade man ut mördare och tjuvar"*.

Grev Magnigatan 5

Då på 1860-talet såg inte bebyggelsen ut som den skulle göra ett sekel senare. Det vill säga när vännerna Leif och Lena Blomquist flyttade in på Grev Magnigatan 5. Och? Som musiker inom klassisk musik och jazz ingick Leif 1965 i min orkester på Svenska Amerikalinien och när idén till ett Nobel Center i Stockholm diskuterades tre decennier senare blev Leif som arkitekt ett värdefullt bollplank. Många trådar att trassla in sig i. Och fler blir det när Leif läst den första versionen av det här kapitlet.

Det visar sig att Erik Axel Karlfeldts mormor och morbror bodde i Hyttbäcken på gården Ängsholm. Och här vistades även Erik Axel. Senare köptes gården av Leifs morfar. Det berättades att Erik Axel lånade pengar av sina grannar. Det har vi hört tidigare. Till exempel på sidan 18 i den här skriften.

Som medlem i Sällskapet Idun, grundat 22 november 1862, blir man vid sammankomsterna mottagen av sällskapets sekreterare under flera decennier på 1800-talet, bibliotekarien vid Kungliga Biblioteket Harald Wieselgren. Inte av honom personligen men i egenskap av huvudperson i Zorns målning *En skål i Idun* från 1892 och där utrustad med en whiskygrogg i handen. Haralds bror, nykterhetskämpen Peter Wieselgren (1800 -1877), kan tänkas ha haft vissa synpunkter på motivet. Vid bordet i bakgrunden sitter professorn Axel Key, en av sällskapets grundare, och avlägsen släkting till Ellen Key och vän med Alfred Nobel. Tavlan kan beskådas på Nationalmuseum.

En skål i Idun

Det finns också en hel del trådar till Bruno Liljefors utöver de redan tidigare nämnda. Trådarna ingår i den historiska väven. Till exempel utnämningen 1919 av Bruno till filosofie hedersdoktor vid Rostocks universitet. Och? Jo i juli 1961 spelade storbandet Sunsidens i östtysk radio i Rostock och genomförde konserter i staden mindre än en månad innan Berlinmuren stängde in staden och resten av landet inklusive vår konsertpublik i en 28 år lång isolering från västvärlden. Det hör till ovanligheterna att bygga fysiska murar för att hindra den egna befolkningen från att resa till och träffa släkt och vänner i andra länder. Men inlåsnings har genom historien varit en av huvudstrategierna i kommunistisk härskarteknik där även deportering till Sibirien eller förpassning till de sälla jaktmarkerna ingått. Men det ska vi inte vidareutveckla här.

Apropå jaktmarker. Brunos far var en mästergytt och passionerad jägare. Bruno var mer på jakt efter spännande motiv till sina tavlor. Men vad jag vet avbildade han aldrig någon sprätt-hök eller fyllkaja och inte heller någon dårfink eller muntergök. Alltså sociozoologiska fåglar som finns med i min bok *Muntergök, Mallgroda, Morsgris*. I boken handlar det om språklig ornitologi, inte konstnärlig.

De sista åren under sin levnad bodde Bruno som tidigare nämnts i ett hus vid Sankt Eriksbron på Kungsholmen i Stockholm. Den mest magnifika lägenheten var en 3-etagevåning högst upp. Dit flyttade Bruno 1933. Han kallade bostaden "*mitt lilla örnbö*". Här lät han den översta terrassvåningens fönster stå öppna så att fåglar skulle kunna flyga ut och in. För att komma riktigt nära fåglarna utfodrades de med fisk och kött. Det sades att en fiskgjuse övervintrade på ett element inne i lägenheten. Det hände också att fåglarna tappade mat på förbipasserande nere på Sankt Eriksgatan

Efter att Liljefors flyttat tvingades man sanera hela lägenheten samt riva upp trossbotten. Och till kommande hyresgästers förtret glömde fåglarna inte heller sin välgörare utan fortsatte att flockas utanför fönstren. Skräna? Nej, inte enligt stockholmsskildraren Martin Stugart.

Sankt Eriksbron mot Kungsholmen

En liten tråd är att Bruno hade en musikalisk bror. Tonsättaren och dirigenten Ruben Liljefors. En av hans mest kända kompositioner är julsången *När det lider mot jul/Det strålar en stjärna*. Eftersom den också är min favorit finns den med på CD-skivan *Santa Claus is coming to town* som vi spelade in på Sveriges Radio 2005. Tomten är ju dessutom en resande själ.

Och så en liten tråd till. Ruben är farfar till violinisten och dirigenten Mats Liljefors. Mats tog studenten i Norra Real 1962 och han var presentatör vid invigningen av den restaurerade orgeln i skolan på kvällen den 30 september 2009. Och vem medverkar som pianist i programmet? Gissa! En som tog studenten i Norra Real 1957. Nu räcker det.

En resa i arkitekturen

Vi avslutar den svenska kulturresan under andra halvan av 1800-talet med några närmast ikoniska arkitekter som under den här perioden skapade några av de märkesbyggnader i Stockholm som min generation vuxit upp med och imponerats av.

Nationalromantiken med inslag av nyklassicism var en viktig arkitektonisk rörelse i Norden under 1800-talet. Stilen betonade nationell identitet och kultur och använde ofta element och motiv som ansågs vara karakteristiska för det nordiska kulturarvet.

År 1856 föds *Isak Gustaf Clason* på Rottneby herrgård i Värmland. Han avlägger 1874 studentexamen vid Stockholms gymnasium på Riddarholmen. Den skolan flyttar senare till en ny skolbyggnad vid Norra Bantorget som invigs 1880 och döps till Norra Latin. Här skulle jag inte studera men inom parentes spela jazzmusik på skoldanser i gymnastiksalen under 1950-talet.

Isak Gustaf Clason

Nordiska museet

Isak Clason blir 1890 professor på Kungliga Tekniska Högskolan. Några av hans mest uppmärksammade verk i Stockholm är Nordiska Museet på Djurgården, Hallwylska palatset vid Nybroplan/Hamngatan och Östermalmshallen vid Östermalmstorg. Östermalmshallen ritade han tillsammans med kollegan Kasper Salin. De drev också ett arkitektkontor i Stockholm. I Nordiska Museets samlingar lär gjutformar från min farfars tenngjuteri Schreuder & Olsson förvaras.

Om du besöker eller passerar museet kan du spana efter namnet Planting-Bergloo, graverat på sockeln under Karl X Gustafsstatyn utanför ingången till museet. Det är en avlägsen släkting på mammas sida som deltog i något av kungens många fälttåg på 1600-talet. Historiska trådar. Bland mindre arkitektinsatser i Isak Clasons uppdragskatalog noteras ritningar för ombyggnaden av Selma Lagerlöfs Mårbacka herrgård i Värmland 1921–1923. Isak slutar sina dagar 1930 i Rättvik i Dalarna.

Kasper Salin kommer till världen 1856 i Örebro. Samma år som kollegan Isak Clason. Kasper står bakom den komplicerade gjutjärnskonstruktionen av Östermalmshallens pelare och innertak. År 1898 utnämns han till stadsarkitekt i Stockholm.

Kasper Salin

Östermalmshallen interiör

Kasper Salin får många uppdrag vid sekelskiftet av bröderna Kempe, två norrländska storföretagare. Bland annat utformning av sågverkssamhället Norrbyuskär utanför Hörnefors i den lilla del av Umeå kommun som ligger i Ångermanland. Norrbyuskär var i drift 1895 -1952 och är idag utnämnt som riksintresse för kulturmiljövården och ett populärt turistmål.

Kasper Salin gick ur tiden 1919. Han har fått ge namn åt Sveriges mest prestigefyllda arkitekturpris, Kasper Salin-priset. Det utdelades första gången 1962 till Sigurd Lewerentz som kommer att dyka upp lite längre fram.

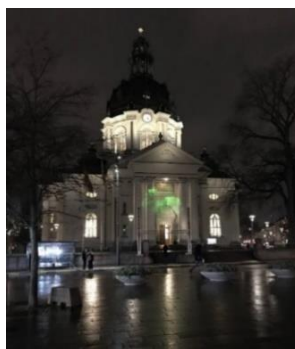
Här kan man, om man vill, dra en tråd till min klasskamrat i Norra Real Per Ahrbom, som fick Kasper Salin-priset 2020 för ombyggnaden och restaureringen av Kulturhuset vid Sergels torg. Eller till Gert Wingårdh som ritat förslag till Nobel Center i Västra Klara, på Blasieholmen och på Söder Mälarstrand. Han har fått priset sex gånger.

En månad efter Selma Lagerlöf och två veckor efter min farmor kommer blivande arkitekten *August (Agi) Lindegren* till världen i Hälsingland, närmare bestämt i Hudiksvall 1858. Vad August tyckte om Hudiksvall vet jag inte men pessimistkonsulten Ronny Eriksson har tydligt uttryckt sin uppfattning om staden runt sekelskiftet 2000.

*Det är lika bra att sluta drömma
det går åt helvete i alla fall
För om man drömmer om Paris
hamnar man på något vis
Likt förbannat i Hudiksvall*

August Lindegren

Gustav Vasakyrkan

Agi Lindegren är pappa till mitt favoritmuseum som jag nämnt tidigare, Biologiska museet. Det invigdes på Djurgården 1893. Agi ligger även bakom det Davidsonska huset, invigt 1896 vid Gustav Adolfs torg med Operan som närmaste granne mitt över gatan. Samma år föds min pappa och han ska under större delen av sitt verksamma liv arbeta på Skandinaviska Banken i grannkvarteret mitt på torget.

Att Agi ritat det Davidsonska huset hade jag förstås ingen aning om när jag som sextonåring under sommarlovet 1955 jobbade på Svenska Amerikaliniens kontor i just det huset. Och inte heller visste att jag tio år senare sommaren 1965 skulle bli anställd som kapellmästare med egen orkester på Svenska Amerikaliniens kryssningsfartyg Kungsholm mellan Göteborg och New York. Det är mycket man inte vet. Och det gäller nog främst om framtiden.

Orkestern på M/S Kungsholm

*BS, Leif Blomquist, Bo Hülphers, Reimers Ekberg,
Tord Åkerlund, Gunnar Palm, Calle Lundborg, Bertil Fernqvist*

Agi Lindegren utnämndes till slottsarkitekt vid Drottningholms slott 1894. Det var nio år innan mina föräldrar köpte en sommarstuga i Ekerö kommun, där Drottningholm ligger och 38 år innan Ekerö blir en permanent bostadsort för familjen Sahlberg.

Men trådarna är inte slut här. Agi Lindegren ritade Villa Swartz i Norrköping 1901 som bostad för Carl Swartz familj vid Södra Promenaden. Villan donerades 1912 till Norrköpings stad för att användas som bibliotek och som museum för konst, arkeologi och stadshistoria. Och den som kommer ihåg vad jag skrev om Gustaf Fröding upptäcker här en släktråd till Petter Swartz, född 1726 i Svartsången i Kroppa socken och farbror till den tidigare nämnde Olof Swartz.

Och hör och häpna. Våren 1965 lyste det för Elisabeth och mig i Gustav Vasa kyrka vid Odenplan i Stockholm som, jodå, ritades av Agi Lindegren, med invigning 1906. Han lämnade jordelivet 1927 i Drottningholm och fick sitt sista vilorum i Gustav Vasa kyrkans kolumbarium.

Till skaran av Sveriges främsta arkitekter räknas *Ferdinand Boberg*. Han ser dagens ljus i Dalarna (Falun) den 11 april 1860, tre dagar innan min farfar slår upp sina blå i grannlandskapet Värmland.

Ferdinand Boberg

Rosenbad

Min farfar började sin yrkesbana som järnsvarvare vid Nykroppa järnverk. Ferdinands far var gruvarbetare. Familjen bosatte sig året efter Ferdinands födelse i Norberg där fadern var gruvfogde vid Kärrgruvan. Orten Kärrgruvan låter bekant! Visst, hit gick mitt livs första inrikes turistresa. Mamma behövde rehabilitering från en luftrörskatarr och ett pensionat i Kärrgruvan blev lösningen.

Vi anlände den 27 januari 1943. Jag hade fyllt fyra år två månader tidigare. Veckan i Kärrgruvan skulle visa sig bli en historisk milstolpe. Inte för mig precis, men för världssamfundet. Då utkämpades slutstriden i slaget vid Stalingrad som blev den avgörande vändpunkten i andra världskriget.

Ferdinand Boberg skrevs 1878 in vid Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) för att studera till maskiningenjör. Ett år tidigare hade min morfar lämnat KTH som färdigutbildad maskiningenjör. Mötet med blivande arkitekter, däribland Isak Clason, får Ferdinand att ändra sina planer. 1882 avlägger han istället arkitektexamen.

Ett av Ferdinand Bobergs första arbeten blir Bergööska huset i Hallsberg, bostad till Carl Larssons svärföräldrar. Ferdinands ekonomi förbättras och han flyttar med hustrun till en egen lägenhet på Tegnérgatan 13 i Stockholm och sedan vidare till Birger Jarlsgatan 11. Båda dessa adresser ligger vid det tidigare beryktade sumpområdet Träsket mellan Brunnsviken och Nybroviken. I ”träsket” växte jag upp.

Senare bygger paret Boberg ett sommarställe, Villa Ugglebo på Norra Djurgården. Det blir 1910 vår nuvarande kung Carl XVI:s farfars, kronprins Gustaf Adolf, sommarnöje. Det övertas därefter av finansmannen Ivar Kreuger. Finanskrisen och depressionen efter börskraschen 1929 drev Kreuger till att ta sitt eget liv i Paris 1932. Gustaf Adolf klarade finanskrisen och blev 1950 kung Gustaf VI Adolf.

Ferdinand Bobergs mest kända stockholmsbyggnader är Nordiska kompaniet (NK) på Hamngatan, Centralposthuset på Vasagatan, LO-borgen (Carlbergska huset) på Norra Bantorget, Rosenbad (regeringskansliet vid Norrström), Mosebacke vattentorn, första gasklockan i Hjorthagen och prins Eugens Waldemarsudde.

En arkitekt som kanske inte är lika välkänd som Ferdinand Boberg men som också skapat kända byggnadsverk i Stockholm är *Axel Anderberg*. Han föddes i Skåne 1860, närmare bestämt i Kristianstad och gick i samma skola som Isak Clason, alltså Stockholms gymnasium på Riddarholmen.

Axel Anderberg

Naturhistoriska museet

Axel Anderberg är bland annat arkitektonisk pappa till Kungliga Operan, Oscarsteatern på Kungsgatan, Naturhistoriska Riksmuseet och Vetenskapsakademiens byggnad, de båda senare i Frescati. Axel lägger ner sitt ritstift i Sollentuna 1937.

Ett av de mest uppmärksammade byggnadsverken i Stockholm är Stadshuset som 2023 fyller 100 år och där Nobelbanketten hålls den 10 december varje år. Arkitekten bakom, *Ragnar Östberg*, föddes 1866 i Katarina församling i Stockholm. Han studerade arkitektur vid Kungliga Tekniska Högskolan och Konstakademiens arkitekturskola. Studietid och studieresor varvades med praktik hos arkitekten Isak Clason. Ragnar Östberg blev professor vid Konsthögskolans arkitekturskola. Han lämnar jordelivet i Engelbrekts församling 1945.

Ragnar Östberg

Stockholms stadshus

Ett av Östbergs sista arbeten var Sjöhistoriska museet på Djurgården som byggdes 1933–1936, finansierat av en donation från Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse. Samma stiftelse hade tidigare spelat en huvudroll vid finansieringen av Stadshuset. Sjöhistoriska museet fördes fram av Nobelstiftelsen i slutet av 1900-talet som en möjlig plats för ett Nobelmuseum. Efter en lång rad förslag till placering av Nobel Center har valet slutligen landat vid Stadsgrården i direkt anslutning till den nya Slussen.

Den förste mottagaren av Kasper Salin-priset blev som redan nämnts *Sigurd Lewerentz*. Han föddes i Sandö 1885. Det är märkligt nog på glasbruket där i Ångermanälvens dalgång som tonsättaren Franz Berwald var disponent 40 år tidigare. Och släkten Lewerentz kommer precis som släkten Berwald ursprungligen från Nordtyskland. Lewerentz från Greifswald, den gamla svenska universitetsstaden. Och ännu märkligare är väl att Sigurds pappa Gustaf Adolf Lewerentz blir disponent på Sandö glasbruk efter just Franz Berwald. Att Elisabeths släkt på både far- och morssidan levde sina liv i Ådalen en bit norrut har dock gått världshistorien helt förbi.

Sigurd Lewerentz

Skogskyrkogården

Sigurd Lewerentz betraktas som en av Sveriges internationellt mest uppmärksammade arkitekter. Ett centralt verk är Skogskyrkogården i Stockholm som utsågs till världsarv av UNESCO 1994. Skogskyrkogården var ett samarbete med Gunnar Asplund där Lewerentz del främst gällde landskapet, huvudentrén och det klassicistiska Uppståndelsekapellet.

Sent i livet ritade Lewerentz Markuskyrkan i Björkhagen. Den räknas idag till de främsta verken i svensk arkitekturhistoria. Det var för den som Sigurd Lewerentz 1962 fick motta det första Kasper Salin-priset. Lewerentz avled 90 år gammal i Lund 1975.

En av Stockholms mest kända byggnader är Stadsbiblioteket vid Odenplan, en institution som jag ofta besökte under perioden då jag under 1950-talet och början av 1960-talet bodde bara ett par hundra meter från biblioteket. Bibliotekets arkitekt är *Gunnar Asplund*.

Gunnar Asplund

Stadsbiblioteket

Gunnar Asplund föddes i Hedvig Eleonora församling i Stockholm samma år som Sigurd Lewerentz. Han blev professor i arkitektur vid Kungliga Tekniska Högskolan (KTH).

Utöver hans skapelser Skogskyrkogården och Stockholms Stadsbibliotek kan nämnas Stockholms Stadsarkiv på Kungsholmen, hundra meter fågelvägen från familjen Sahlbergs nuvarande bostad på Kaplansbacken. Asplund vann arkitekttävlingen om Stadsarkivet men avled redan 1940 endast femtiofem år gammal, innan spaden hann sättas i jorden. Det blev arkitekten Sven Ivar Lind som fick i uppdrag att slutföra stadsarkivprojektet.

En kvinnlig pionjär

Som framgång har det framförallt blivit många duktiga och framgångsrika män som porträtterats i berättelserna hittills. Men bakom kulisserna har många kvinnor gjort betydande insatser som inte uppmärksammats på samma sätt i manssamhället under 1800-talet. Har du hört talas om *Wilhelmina Skogh*? Inte! Det ska vi råda bot på. Hon är dessutom ett bra exempel på hur ”allt” hänger ihop, sett i ett helhetsperspektiv.

Wilhelmina Skogh

Wilhelmina föddes 1850 på Gotland och växte upp på Fårö i närheten av Fårösund. Hennes far Jacob Wahlgren var skollärare och mamma Stina Lena Brogren, dotter till strandfogden som ägde Broa Gård på Fårö. Och här läser jag på nätet att Broa gård under Krimkriget levererade varor till de engelska fartygen som ankrade upp i Fårösundet. Nätverk!

Wilhelminas far drunknade när hon var sex år gammal. Som tolvåring reste hon ensam med ångbåt till Stockholm. Efter en kortare tid som biträde i en leksaksaffär sökte hon plats på restaurangen vid Strömparterren nedanför Norrbro på Helgeandsholmen. Här fick hon börja med att torka glas i disken från tidig morgon till sen kväll. Men hon avancerade snabbt eftersom innehavaren såg en stor talang i henne.

Naturligtvis kunde hon inte ana att hennes arbetsplats långt senare skulle bli ett av Stockholms mest historiska besöksmål. I samband med ombyggnaden av Riksdagshuset under åren 1978 -1983 planerades ett stort garage under mark. Samtidigt genomfördes arkeologiska undersökningar på platsen. Man fann då fornlämningar, bland annat en del av den ursprungliga stadsmuren från 1500-talet. För att ge plats för de unika arkeologiska fynden och göra allt tillgängligt för eftervärlden fick antalet garageplatser begränsas. Man beslöt att göra ett museum på platsen. Ett kulturhistoriskt mycket begåvat beslut.

Museet öppnade 1986 och blev en stor publiksuccé. Samma år vann museet *European Museum of the Year Award*. Museet attraherar också en stor mängd skolbarn som här får en verklighetsbaserad lektion i Sveriges och Stockholms äldre historia. Ett omistligt kulturarv! Efter trettiosju år, den 5 november 2023 stänger Medeltidsmuseet och ska "flyttas" till Nobelprismuseets nuvarande lokaler i Börshuset vid Stortorget i Gamla stan. Medeltidsmuseets lokaler ska omvandlas till en extra plenisal, ett mötescentrum och ett besökscentrum. Dessa lokaler kan, om de verkligen är helt nödvändiga, naturligtvis med lite vilja, klokhets och aktning för den svenska kulturhistorien skapas på andra ställen i grannskapet. Värdet av det unika och autentiska Medeltidsmuseet borde naturligtvis inte överflyglas av konventionella vardagliga utrymmesbehov.

Strömparterren

Utgrävning sommaren 1978

Tillbaka till Wilhelmina. Hon började studera på kvällarna vid sidan av arbetet och läste bland annat språk och bokföring. Målet var att en dag få ett eget ansvar för en rörelse.

Vid 26 års ålder får hon anställning vid Statens Järnvägar med uppdraget att inrätta och driva en restaurang i Storviks järnvägsstation utanför Sandviken. Verksamheten utvecklas så bra att hon redan året därpå får en möjlighet att ta upp ett banklån för att i egen regi bygga ett hotell i anslutning till stationshuset. Hotellet står klart 1878. Samtidigt grundar hon företaget AB Wilhelmina Wahlgren.

Sedan går det fortare och fortare. Hon förvärvar järnvägshotellet i Bollnäs, därefter järnvägshotellet i Lingbo (Ockelbo) och tar sedan över ansvaret för turisthotellet i Rättvik. Hon blir också under en tid chef för stadshotellet i Gävle. Samtidigt gifter hon sig med vinhandlaren Per Samuel Skogh (1849 - 1904).

Wilhelminas verksamhet var kopplad till utbyggnaden av det svenska järnvägssystemet som min avlägsne släkting Nils Ericson vid den här tiden basade för och där min morfar medverkade som överingenjör i södra Sverige.

Inför den stora Stockholmsutställningen 1897 på Djurgården blir Wilhelmina ombedd av utställningskommittén att ta ansvaret för sex stora bostadshus på Strandvägen som ska hyras in för att fungera som hotell under utställningen. Flera hundra rum förses med nya möbler, linne med mera. I respektive hus inrättas ett ringsignalsystem från varje lägenhet till ett gemensamt portierum. Hon drar också in elektricitet för att få elektriskt ljus i vestibuler och trappgångar.

Jodå. Både min morfar och farfar besökte Stockholmsutställningen 1897. Farfars arbetsgivare Bolinders Verkstäder var en av huvudutställarna. Stockholmsutställningen fick också besök av Thailands kung Chulalongkorn, inbjuden av kung Oscar II. Idag finns en buddhistisk paviljong i Ragunda i Jämtland till minne av Chulalongkorns besök på den platsen vid sitt Sverige-besök. Paviljongen är en annorlunda turistattraktion som även studerats av turismforskare vid Mittuniversitetet i Östersund. Låter det krångligt? Så kan trådnystan se ut.

Wilhelmina Skogh var en av de första som såg möjligheterna att genom järnvägens utbyggnad locka utländska penningstarka turister till Sverige, inte minst för att öka beläggningen på hotellen. Hon reste bland annat till Thomas Cooks resebyrå i London och startade ett samarbete för att ordna paketresor med högklassig logi inkluderat jakt och fiske. Hon fick på så sätt välbärgade engelsmän och andra att upptäcka Sverige som turistland. Därmed blev hon en av de stora pionjärerna på turismens område i Sverige

Höjdpunkten i Wilhelminas karriär inträffar när hon den 1 april 1902 utses till verkställande direktör (VD) för Grand Hotel i Stockholm. Och hennes allra största projekt där blir uppförandet av hotellets annex Grand Hotel Royal med Vinterträdgården. Bygget genomfördes på tomten bakom det ursprungliga hotellet under åren 1905–1909. Jag har tidigare nämnt att Wilhelm Stenhammars bror Ernst var arkitekt. Det var han som nu fick uppdraget att rita Grand Hotel Royal.

Wilhelmina avgick som VD för Grand Hotel 1910, femtiofem år innan Elisabeth och jag efter vigseln i Seglora kyrka tillbringade natten mellan den 4 och 5 juni 1965 på hotellet. Ett annat långskott dyker upp. Anders Danielssons svärfar jobbade under fyrtiofem år som portier på Grand Hotel. Vem är Anders Danielsson och vem är hans svärfar? Så här är det.

Anders Danielsson var gitarrist i Ekerö Royal Jazz som jag ibland hoppade in i som pianist. Hans son Per Danielsson, också en god vän, professor i USA och en utomordentlig jazzpianist, har berättat för mig att hans morfar jobbade som portier på Grand Hotel. Eftersom Pers morfar fick en gåva av den ryske tsaren Nikolaj II, förmodligen när tsaren med hustru Alexandra besökte Sverige 1909 vid ett statsbesök, är det troligt att Pers morfar också haft en god kontakt med Wilhelmina. Att jag spelat i Vinterträdgården och i Grands spegelsal, inte för den ryske tsaren men för det svenska kungaparet Carl XVI Gustaf och Silvia, är definitivt inte bara marginellt, utan sant.

Efter denna lilla omväg kan konstateras att Wilhelminas arbetslust inte minskade efter att hon lämnat Grand Hotel. Nejdå. Redan 1906 -1907 hade hon köpt hela fastighets kvarteret Södermanland på Herserudsklippan på Lidingö. Fastigheten gränsade till konstnärsparet Carl och Olga Milles tomt på samma klippa. De planerade att här bygga ett hem med tillhörande konstateljé.

Ja, du har säkert redan anat fortsättningen. Det blev platsen för Millesgården. Den senare tillkomna Millesgårdens konsthall ritades av Johan Celsing, som också 2011 blev en av de tre arkitekterna som valdes ut till finalen i arkitekttävlingen om Nobel Center på Blasieholmen. Då är vi långt ut i nystanets periferi. Och lika perifert är väl att marmorportalen till den gamla entrén till Millesgården hämtades från det berömda Hotell Rydberg på Gustaf Adolfs torg när det 1914 revs för att ersättas av Skandinaviska bankens huvudkontor. Dit min pappa då flyttade från bankens kontor i Gamla stan.

Men vad skulle Wilhelmina använda sin inköpta mark på Herserudsklippan till? Svar: hotellet Villa Foresta som hon lät uppföra. Den arkitektoniska förebilden var medeltida riddarborgar ute i Europa. Jag vågar knappt nämna att jag även här utfört dansmusik.

Villa Foresta

Wilhelmina Skogh bodde under sina sista år i Bolinderska palatset intill Grand Hotel vid södra Blasieholmshamnen. Att min farfar 1895 flyttade med familjen från Värmland till Stockholm för att arbeta på Bolinders Verkstäder på Kungsholmen är bara en fotnot i sammanhanget.

Wilhelmina blev inte sysslös på äldre dagar. Hon reste en hel del i Europa men ägnade sig också åt mekaniska experiment. Bland annat konstruerade hon en elektrisk mangel för hemmabruk.

Året efter farfars familjs flytt till Stockholm och samma år som Alfred Nobel lämnar jordelivet mottar Wilhelmina Skogh Vasamedaljen ur kung Oscar II:s hand. Och 1909, tretton år senare, mottar hon H.M. Konungens medalj ur Gustaf V:s hand.

Wilhelmina lämnade sina jordiska skapelser den 18 juni 1926 och ligger begravd på Norra begravningsplatsen.

En rymdresa

Människan har genom historien funderat över om det verkligen finns övernaturliga väsen som gudar, andar, änglar och djävlar. Och om det finns paradiset och helvetet där vi till slut hamnar i ett liv efter detta. De här frågeställningarna har lett till uppkomsten av en mångfald religioner där mycket av det övernaturliga har placerats ute i rymden.

Andra funderingar kring universum har getts namnet astrologi, där studium av himlakropparnas rörelser och inbördes ställningar skulle göra det möjligt att dra slutsatser om människornas öden. Och så har vi ufologin, sökandet efter utomjordiska rymdvarelser.

Vetenskapliga studier av universum tillhör ämnet astronomi och informationen inhämtas framförallt med hjälp av rymdobservatorier runt om i världen. Även i Stockholm. Människan är nu på god väg att hjälpa universum att förstå sig självt.

För att återknyta till inledningen av det här kapitlet ska vi avsluta med några korta studiebesök vid Stockholms astronomiska observatorier.

Stockholms Observatorium Observatoriet i Saltsjöbaden AlbaNova-teleskopet

Stockholms gamla observatorium högst upp på Observatoriekullen vid Odenplan, tomt i tomt med Stadsbiblioteket, byggdes 1747 -1753 efter ritningar av Carl Hårleman. Det blev Kungliga Vetenskapsakademiens första observatoriebyggnad.

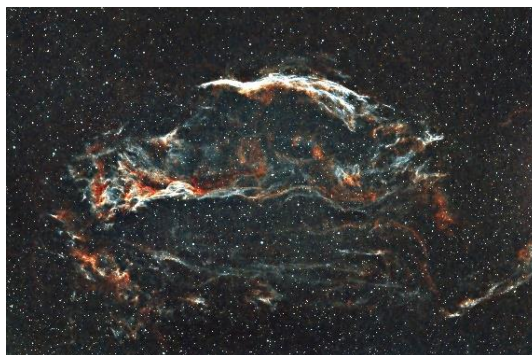
När ljusförhållandena i staden försämrades, bland annat genom utsläpp från industrier och den fossildrivna trafiken, flyttade astronomerna från Observatoriekullen till Karlsbaderberget i Saltsjöbaden. Där uppfördes ett nytt observatorium som invigdes 1931. Det var då ett av de största och bäst utrustade observatorierna i Europa. Och vem var arkitekten. Jo, Kungliga Operans arkitekt Axel Anderberg.

Efter att astronomerna lämnat Observatoriekullen flyttade Stockholms Högskolas/Universitets naturgeografiska institution in och här läste jag två betyg i naturgeografi åren 1963 -1964.

Sjuttio år efter flytten till Saltsjöbaden blir det år 2001 aktuellt att flytta igen. Flyttlasset går till den nya vetenskapsstaden Albano vid Roslagstull, granne med Brunnsviken. Och vem ska 2022 komplettera sin examen från KTH med astronomi i den nya vetenskapsstaden? Visst, sonen Björn. Invigningen av vetenskapsstaden skedde i september 2023 - på Björns femtio-sjunde födelsedag den 21 september. Oviktigt? Kanske, men en oväntad tråd.

Den tekniska utvecklingen har nu gått så långt att universum till och med kan fotograferas och studeras av privatpersoner med eget teleskop eller med bara en mobilkamera. Till exempel fotografiet av Slöjnebulosan (Veil Nebula) som Björn tog från bostaden vid Edsviken i september 2023 (med Refraktor Omegon APO 342/76).

Tanken svindlar! Ljuset från nebulosan som fastnat på Björns bild sändes ut ungefär hundra år före vår tideräknings början. Alltså ett sekel innan en del av den judiske guden, genom en mental mutation, konverterade till kristendomen och sedan blev pappa med hjälp av en kvinna från homo sapiens-släktet. Under ljusets resa från Slöjnebulosan till Björns teleskop hann sedan en del av den judiska och kristna guden dela sig på nytt och konvertera till islam, men nu utan son. Att ljuskällan döpts till slöjnebulosan har inget med den muslimska slöjtraditionen att göra.

Slöjnebulosan

Ett mål med den här skriften är, som tidigare påpekats, att illustrera allas vår delaktighet i den väv som genom oändligt många trådar bygger upp verkligheten. Ingen eller inget hänger i luften. Att saker och ting ser ut att sakna kopplingar till andra saker och ting bottnar sannolikt bara i brist på empirisk information. Lösa trådar i det universella nystanet är en chimär. Det är det som gör arbetet med att nysta upp trasset så stimulerande.

Porten till livet

Förlossning

Efter att ha flutit omkring större delen av året 1938 i en liten och trång bassäng fylld med ljummet vatten blir det dags att lämna den mörka, blöta men mjuka omgivningen och börja vänja sig vid en ljusare, torrare och hårdare livsmiljö.

Själva miljöbytet sker den 21 november på en förlossningsklinik på Östermalm i Stockholm. Några dagar senare förs jag ut genom klinikkens dörr på Skeppargatan 27 för att efter en kortare resa bäras in genom porten på Fryxellsgatan 1, nedanför Engelbrektskyrkan. Livsresan har börjat. Och den börjar i den månad som de flesta tycker är den tråkigaste och minst njutbara av alla årets månader. Men med ett positivt synsätt kan man ändå säga att när man börjar från botten finns bara en väg framåt, nämligen uppåt.

Skeppargatan 27

Fryxellsgatan 1

Dörren står nu öppen inför framtiden. När detta skrivs, 85 år senare, har det mesta av framtiden redan passerat revy. Det är den revyn som vi ska titta lite närmare på genom att följa årsringarna.

Dop hemma den 15 januari 1939

Det mest dramatiska som hände mig under mitt första levnadsår är nedtecknat av pappa. I hans dagbok hittar jag följande: ”Fick stanna kvar på Norrtulls sjukhus (9 mån). Halsfluss och mellanörnsinflammation enl Dr Gyllensvärd.”

Det här har jag naturligtvis inget som helst minne av men i efterhand har jag förstått att August Strindberg i barndomen bodde i den malmgård som 1886 revs för att ge plats åt just Norrtulls sjukhus. Idag har sjukhussalarna i sin tur konverterats till skolsalar i musikskolan Lilla Akademien. År 2023 blir första gången sedan 1939 som jag besöker platsen. Varför? Jo, jag har fått en inbjudan att som publik lyssna på en elevkonsert under ledning av jazztrumpetaren och arrangören Peter Asplund och där den 16-årige trumpetaren Samuel Falkner är solist i ensemblen. Kommer du ihåg begravningen i Kungsholms kyrka? Märkliga trådar eller hur!

Annars hände inte så mycket för mig personligen. Men desto mer i omvärlden. Nazisternas jedeförföljelser i Tyskland accelererar. Kommunisternas terror mot den egna befolkningen i Sovjetunionen kulminerar och Mao Zedong i Kina förbereder sig för ett kommunistiskt maktövertagande med massdödande av den egna befolkningen som resultat.

De tre herrarna Hitler, Stalin och Mao kan sägas ligga i toppen på listan över världshistoriens värsta massmördare. De intar "hedersplatser" i mänsklighetens Hall of Shame. Demokrati var för dem en svordom i den egna ideologiska kyrkan.

Adolf Hitler
1889-1945

Josef Stalin
1878-1953

Mao Zedong
1893-1976

Även om Sverige till skillnad från sina grannländer Danmark, Norge och Finland med lite tur och en del skicklighet kunde hållas utanför andra världskrigets slagfält levde landet under ständigt krigshot med massiva påtryckningar från de krigförande parterna. Kriget överskuggar det mesta fram till freden 1945.

Det står ännu inte helt klart för världen 1939 vad nazisterna har i kikaren. Att vi människor inte alltid har så lätt att tolka världen illustreras av att den amerikanska tidskriften TIME utser Adolf Hitler till årets man, mitt födelseår 1938. Därför går det också bra för den svenske kungen Gustaf V att på legationen i Berlin den 2 februari 1939 överlämna svärdsorden till en av Hitlers närmaste män, Herman Göring. Den 31 mars är det dags att, efter tre års inbördeskrig i Spanien, som kostat ungefär 1,2 miljoner människor livet, erkänna fascistledaren Francos regim som landets legitima regering. Det här är bara några exempel.

Som jag nämnde tidigare störtade den nästan färdigbyggda Sandöbron ner i Ångermanälven den 31 augusti 1939. Dagen efter störtar sig Tyskland in i andra världskriget och Sovjetunionen passar den 30 november på att anfälla vårt grannland Finland genom bombräder mot finska städer. Finska vinterkriget startar.

Andra världskriget börjar

Andra världskriget sätter definitivt stopp för merparten av det internationella resandet som vuxit fram efter första världskriget. För mig personligen spelade det ingen roll eftersom det skulle dröja till 1954 innan jag satte min fot på en annan nations mark.

Att kriget ändå genererade omfattande förflyttningar av människor runt om i världen förklaras inte av behovet av upplevelser eller affärssuppgörelser. Det rör sig i stället om flyktingströmmar, deportationer, truppförflyttningar och räddningsaktioner.

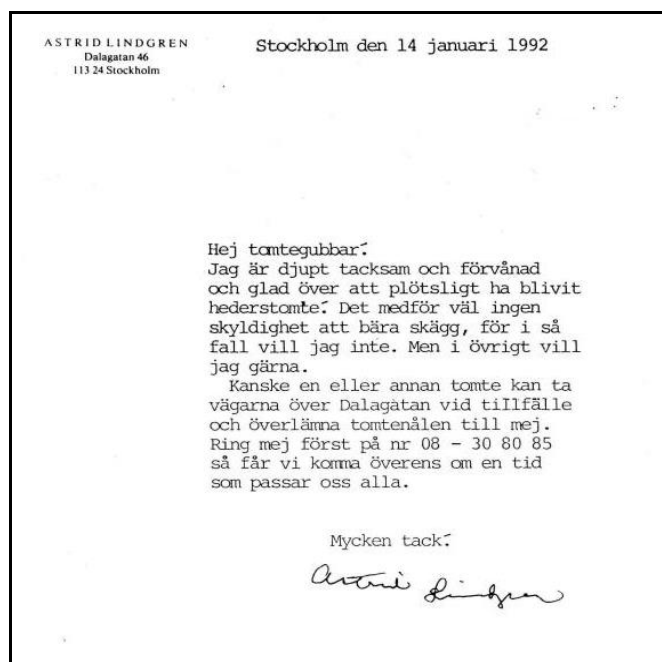
1940

Eftersom jag under merparten av det här året bara är ett år gammal kommer jag så vitt jag vet inte ihåg något som hände. Men att det hände saker är det ingen tvekan om. Tyvärr mest otrevliga saker.

Den 9 april tycker de tyska nazisterna att det är lämpligt att invadera Sveriges grannländer Danmark och Norge och den 21 maj är tyskarna med sin krigsmaskin på väg mot de europeiska huvudmotståndarna Frankrike och Storbritannien. Så här skriver Astrid Lindgren.

Ur Astrid Lindgrens Krigsdagböcker

Brev till Tomteklubben 1992

Citatet ur Astrids Lindgrens Krigsdagböcker skrevs femtiotvå år innan hon 1992, åttiofem år gammal, blev hederstomte i den fredliga Tomteklubben. Den fanns inte 1940.

Frankrike besegras den 22 juni och slaget om Storbritannien påbörjas månaden efter.

1941

Det här året är jag två år och ska fylla tre. Och jag måste bekänna att jag inte heller nu har några minnen att berätta om. I alla fall inte vad jag kan minnas. Det blev ändå ett händelserikt år.

Natten till den 24 april tar den svenska författarinnan Karin Boye sitt liv i en skog utanför Alingsås. Varför? En av orsakerna sägs ha varit hennes ångest efter andra världskrigets utbrott. Året innan hade hon gett ut den dystopiska romanen *Kallocain* som beskriver livet i en totalitär stat. Stoff till romanen är hämtat från samhällsutvecklingen i både det nazistiska Tyskland och kommunistiska Sovjetunionen. Hon blev 40 år.

I juni inleds en massdeportation av 40 000 litauer till Sibirien. De kommer senare att få sällskap av betydligt fler människor från andra delar av Sovjetunionen och dess lydstat. Det blir den kommunistiska regimens sätt att sätta munkavle på det fria ordet. Och så är det dags för Tyskland att ge sig på sin ”oheliga” bundsförvant Sovjetunionen. Den 22 juni sker anfallet utan krigsförklaring.

Nazisternas ”krig” mot judarna fortsätter. De första massbegravningarna i koncentrations- och förintelslägret Auschwitz-Birkenau inleds. Det ska bli väldigt många som dödas i lägret fram till januari 1945. Mer än en miljon människor.

Sverige, som hittills med nöd och näppe klarat sig undan samma öde som sina grannländer Danmark och Norge, mobiliserar och uppmanar sina medborgare till vaksamhet och att väga sina ord. På min tredje födelsedag den 21 november startar affischkampanjen *En svensk tiger*.

Affischkampanj

Några decennier senare hade tigern blivit en igelkott - den svenska igelkotten. Utvecklingen under det kalla kriget efter andra världskriget förde upp Sverige till toppen i försvarsförmåga och landet blev en av de krigsavhållande faktorerna i norra Europa med ett av världens starkaste flygvapen. Den svenska östersjökusten utgjorde tillsammans med Finland nästan halva Järnridåns sträckning mellan den fria och den ofria världen.

Den 7 december 1941 ska det europeiska kriget utvecklas till ett världskrig när Japan tror sig vinna fördelar genom att gå med i kriget. Man anfaller utan krigsförklaring den amerikanska marinbasen Pearl Harbor på Hawaii. 3000 amerikaner dödas. Resultatet av anfallet på Pearl Harbor ska fyra år senare visa sig sakna fördelar. Världens första och ”sista?” atombomber fälls över de japanska städerna Hiroshima och Nagasaki i augusti 1945 för att slutgiltigt knäcka Japan. Mellan 100 000 och 200 000 japaner miste livet, i huvudsak civila.

Anfallet på Pearl Harbor

1942

Årskiftet 1941-1942 hinner knappt firas förrän Japan den 2 januari intar Filippinernas huvudstad Manilla. Och nio dagar senare förklarar Japan krig mot Nederländerna och invaderar Nederländska Indien. Det hade jag ingen aning om men det hade säkert pappa som fyllde 46 år just den dagen. Så går det åtta dagar till och japanska soldater går in i Burma (idag Myanmar) och hotar Australien. Den 19 februari anfaller japanska bombplan staden Darwin i norra Australien.

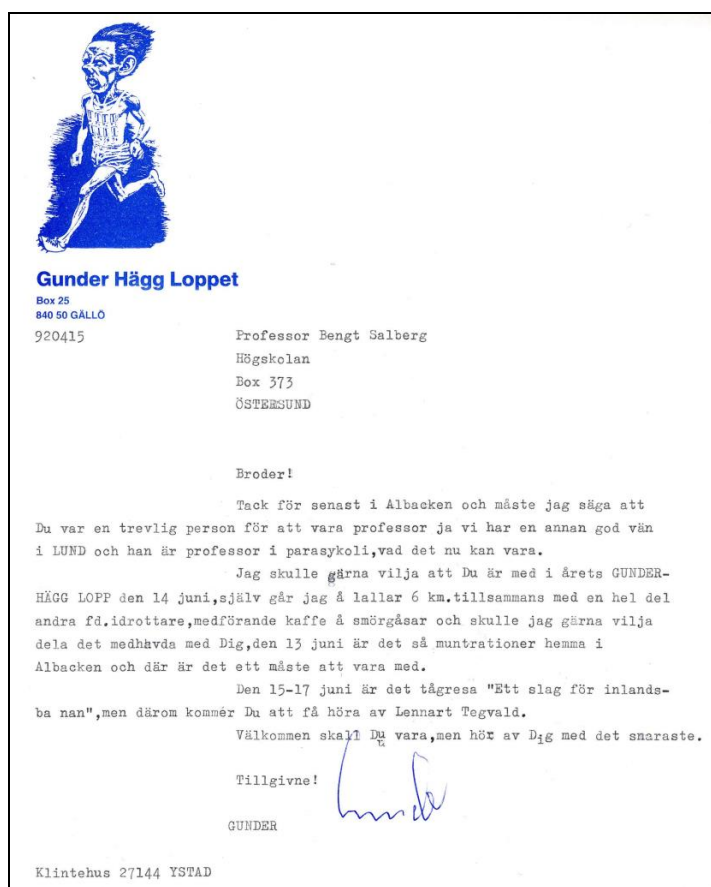
Uppe i Norden flyttas tusentals finländska barn från sitt hemland till Sverige för placering i svenska hem. Totalt kommer det att röra sig om cirka 70 000 barn innan kriget är slut. Ett av dessa barn får ett hem hos min farbrors svägerska (farbror står för kostnaderna). Ett annat barn blir min närmaste granne och lekkamrat på Fryxellsgatan.

Som om inte kriget vore nog. Köldrekord slås den 26 februari i hela Sverige. 1900-talets kallaste dag, sades det. Vad sägs om 35 minusgrader i Skåne. Som vedergällning för attacken på Pearl Harbor inleder USA i april flygbombningar av japanska städer, bland annat Tokyo och Yokohama. Den 23 april startar det brittiska flygvapnet en fyra dagar lång bombräd mot Rostock. Som jag redan berättat ska jag tjugo år senare spela jazzmusik i Rostock, men 1942 var det ingen som tänkte på det.

Det industriella dödandet genom massgasning i gaskamrar av judar och andra "icke önskvärda" individer påbörjas i förintelselägret Birkenau. Gasningen genomförs direkt efter de olyckligas ankomst till lägret i godsvagnar. I början av juni vinner amerikanerna en avgörande seger i Stilla-havskriget då japanerna besegras i Slaget vid Midway. Det skulle bli en av de avgörande vändpunkterna i andra världskriget.

Hemma i Sverige försöker man i möjligaste mån leva som vanligt. Idrottstävlingar genomförs i krigets skugga. En av Sveriges största idrottsmän genom tiderna, Gunder Hägg (född på nyårsafton 1918 i Jämtland), skördar segrar på löpande band med världsrekordtider på löparbanorna i svenska städer. Vapen: gener, träning och kampvilja. 1 juli springer han en engelsk mil på världsrekordtiden 4.06.02. Två dagar senare avverkar han två engelska mil på ny världsrekordtid. Och så världsrekord på 1500 meter, på 2000 meter och 3000 meter. I september följer han upp med nya världsrekord på en och två engelska mil, 5000 meter och tre engelska mil. 1943 vinner han som förste svensk den prestigefyllda titeln "Athlete of the Year", som delas ut i USA. Gunder Hägg och Ingemar Johansson (1959) är de enda svenska manliga idrottare som vunnit titeln. Totalt slog Gunder Hägg 16 världsrekord och år 1946 innehade han världsrekorden på alla medeldistanser från 1500 till 5000 meter.

I slutet av Gunder Häggs löparkarriär hade jag blivit så gammal att jag visste vem han var och att han var "jättestor". Vad jag däremot inte visste var att giganten skulle bjuda mig på middag i sitt hem utanför Östersund den 30 mars 1992. Han var då 73 år.

Brev från Gunder Hägg

Andra svenska segrare 1942, som skulle bjuda mig på middag, var makarna Abrahamsson. De tyckte att de vann första pris i Ångermanland under årets midsommarhelg, närmare bestämt i Junsele. Då nedkom Märta med en dotter som fick namnet Elisabeth. Pappa Erik beskrev vinsten i sitt tal till dottern på hennes femtioårsdag 1992.

"Du kom som en glittrande stråle till jorden
En Midsommarflicka i guldregnets tid.
Och livet fick mening ,och sanna blev orden
om födelsens under och drömmen därvid.
Och svalorna flögo med blixtsnabba svängar
och luften var fylld av syrendoft så blid,
och blommorna strödde sitt guld över ängar
när Du kom till jorden i Midsommartid.
Och ljust blev ditt sinne som Midsommarnatten
ett stänk utav vemod ,av glädje och sång.
Vi tacka dig hjärtligt för lekar och skratten ,
som fyllde vår vardag med glädje en gång."

Pappa Eriks tal till Elisabeth

Under hösten 1942 närmar sig ökenkriget i Nordafrika en vändpunkt. Den tyska Afrikakåren under Ökenräven general Erwin Rommel utkämpar hårda strider mot den Åttonde brittiska armén under general Bernard Montgomery. Tyskarna lider det avgörande nederlaget i Slaget vid el-Alamein i Egypten.

”Krigslyckan” ska nu vända på flera platser i världen. Två dagar före min fyraårsdag går sovjetiska trupper, ledda av general Zjukov, till framgångsrik motoffensiv mot tyskarna vid Stalingrad, strax öster om Ukraina.

I december genomförs en kontrollerad kärnreaktion i en reaktor i ett laboratorium i Chicago. Den reaktionen kan ses som början till slutet på andra världskriget. Men det var det ingen som visste då. Sanningen skulle gå upp för många i augusti 1945 när den japanska befolkningen blev först med att få erfarenhet av ett kärnvapenkrig.

1943

I början av 1943 samlas USA:s president Franklin D. Roosevelt, Storbritanniens premiärminister Winston Churchill och de fria franska styrkornas ledare Charles de Gaulle till en konferens för att diskutera läget i kriget. Platsen är Casablanca i Marocko. Sovjetunionens diktator Josef Stalin var inbjuden men tackade nej.

Några som inte tackade nej till ett möte i Casablanca 21 år senare sommaren 1964 var min musikervän Nicke Wöhrmann och jag själv. Vi fick då biljetter till en konsert i den största idrottsarenan i staden. 60 000 fans hade infunnit sig för att lyssna på 1998 års Polarpristagare. Varken vi, Ray Charles eller polarprisjuryn för den delen visste att han skulle få mottaga priset i Stockholm ur den svenska kungens hand 1998. Priset instiftades först 1989 och flera i polarprisjuryn var knappast födda 1964. Och kungen var inte ens kung. Men trådarna till framtiden var kanske redan spunna. Åtminstone för den som är lite deterministiskt lagd.

Ray Charles mottar Polarpriset

I januari 1943 sjösätts det svenska krigsfartyget HMS Älvsnabben. Utöver uppgifter i krig kom HMS Älvsnabben senare att bli svenska flottans långresefartyg som utbildningsplattform för blivande sjöofficerare. Samma år som Älvsnabben sjösätts fyller tomte Prisse eller Claes Rignell, en av de blivande tomtarna i Tomteklubben, sex år. Tjugo år senare bordar han Älvsnabben för tjänstgöring som tandläkare och doktor vid en långresa till Västafrika, Sydamerika, Västindien och Nordamerika.

HMS Älvsnabben

Mera krig! I månadsskiftet januari-februari 1943 inträffar andra världskrigets mest avgörande vändpunkt – Slaget vid Stalingrad. De tyska trupperna kapitulerar. Och i maj avslutas det gemensamma tyska och italienska fälttåget i Nordafrika med kapitulation i Tunisien.

Sicilien erövrar i augusti av amerikanska trupper och i september tillfångatas Italiens diktator Benito Mussolini.

På andra sidan jordklotet blir Chiang Kai-shek president i Kina och i Europa ödeläggs stora delar av Tysklands huvudstad Berlin genom massiva flygbombningar. Det var naturligtvis inte det som Hitler och hans kompanjoner hade tänkt sig när de drog igång andra världskriget. Och det skulle bli värre.

Men innan det så händer det en del på hemmaplan i Sverige, till exempel att den svenska tungviktsboxaren Olle Tandberg samma månad blir europamästare i tungviktsboxning på Råsunda fotbollsstadion genom seger över belgaren Karel Sys. Vapen: knytnävar.

Om den segern betydde något för Ingemar Johanssons karriär vet jag inte. Men Ingemar fick ju resa till USA för att bli världsmästare i tungviktsboxning den 26 juni 1959 inför 30 000 åskådare i Yankee Stadium i New York. Över tre miljoner svenskar, däribland jag, lyssnade på matchreferatet direkt via Radio Luxemburg. Genom tidsskillnaden hade klockan i Sverige då hunnit bli 03.47.27 natten till den 27 juni. I Sveriges Radio sändes vid den här tiden inga professionella boxningsmatcher.

En god gissning är att det fanns en tråd mellan Olles och Ingemars framgångar. I alla fall i min hjärna. En sak är säker. Ingemar Johansson är skyldig till att min nyopererade hals sprack upp med blodvite som följd natten mellan den 26 och 27 juni 1959. Det får jag återkomma till längre fram.

Ingemar Johansson vinner på teknisk knockout över Floyd Patterson

I Sverige passar Ingvar Kamprad på att grunda IKEA som med fredliga vapen ska erövra världen.

1944

Den 6 juni på Svenska flaggans dag inleds Operation Overlord, D-day. Slutstriden i andra världskriget. Stridsskådeplatsen blir den franska kusten vid Normandie. Operationen var den största amfibiska invasionen i världshistorien med över 160 000 soldater och 200 000 allierade sjömän. Med 5 000 fartyg. Landstigningarna ägde rum längs en 80 kilometer lång sträcka av Normandies kust, indelad i fem sektorer: Utah, Omaha, Gold, Juno och Sword.

Under den första dagen dödades eller sårades 10 000 allierade soldater. Krigskyrkogårdarna talar sitt tydliga språk.

Amerikanska krigskyrkogården vid Omaha Beach i Normandie

Under hösten 1944 flyr 30 000 balter till Sverige för att slippa bli instängda i en kommunistisk diktatur, samtidigt som den tyske generalfältmarskalken Erwin Rommel flyr en kommande rättegång genom att begå självmord. Det ska bli många självmord när det går upp för nazisterna att slaget är förlorat.

Samma dag som mamma fyller 40 år, den 7 juli sätter Gunder Hägg nytt världsrekord på 1500 meter med 3.43.0. Och 1 september lanserar Volvo sin nya modell PV 444, efterkrigstidens nya svenska folkbil. Allt är relativt.

Volvo PV 444

1945

Det här året blir ett av världshistoriens mest dramatiska. Och jag ska fylla 7 år.

I januari grips den svenske diplomaten Raoul Wallenberg, legationssekreterare vid Sveriges ambassad i Budapest. Han förs bort av sovjetiska styrkor - och återfinns aldrig. Sovjetunionen/Ryssland lämnar heller aldrig någon säkerställd information om hans öde. Raouls "brott"? Att i krigets slutskede ha räddat 10 000-tals ungerska judar undan nazisterna.

Raoul Wallenberg

Samma månad intar Röda armén förintelseslägret Auschwitz och "befriar" 5 000 överlevande fångar. Händelsen leder till att den 27 januari antas som Förintelsens minnesdag.

Diplomatin går nu på högvarv mellan de allierade. Krim spelar ånyo en världspolitisk huvudroll. I början av februari hålls Jaltakonferensen på Krim. Winston Churchill, Franklin D. Roosevelt och Josef Stalin drar i badorten Jalta upp riktlinjerna för framtidens Europa, i väntan på Tysklands slutliga kapitulation. Stormakterna delar upp Europa i intresseområden. Stalin kräver östeuropeiska stater, som en buffertzona mot övriga Europa.

Direkt efter att konferensen avslutats iscensätts en av världskrigets mest förödande flygbombningar mot Tysklands städer. Den stora kulturstad Dresden läggs i ruiner bland annat genom en eldstorm. Antalet omkomna är omtvistat, men har angetts till närmare 25 000 människor.

Man använde den första generationens brandbomber av petroleum, som orsakade brandstormar innan detonationerna lade staden i aska och grus. Bränderna var så intensiva att människor stående ute på gatan sögs in i de brinnande huskropparna.

Frauenkirche i ruiner

I början av mars anfaller amerikanska bombflygplan B-29 Japans huvudstad Tokyo med brandbomber. Mer än 100 000 invånare omkommer. Och Josip Broz "Tito" bildar regering i Jugoslavien.

Två månader efter Jaltakonferensen avlider USA:s president Franklin D. Roosevelt och efterträds av vicepresidenten Harry S. Truman.

På min bror Jans 10-årsdag den 25 april inleds överläggningar i San Francisco (USA) om bildandet av Förenta Nationerna (FN). Tre dagar senare arkebuseras Italiens diktator Benito Mussolini och hans älskarinna. Deras döda kroppar hängs upp och ned av italienska partisaner inför allmänheten i Milano.

Den 29 april gifter sig Tysklands diktator Adolf Hitler med sin älskarinna Eva Brown i bunkern i Berlin. Dagen efter, på Valborgsmässoafton, begår Adolf Hitler och Eva Brown självmord.

*Hitler
Självmord*

*Goebbels
Självmord*

*Göring
Självmord*

*Himmler
Självmord*

*Mussolini
Arkebusering*

*Quisling
Arkebusering*

Det börjar bli bråttom att ta livet av sig. Nazisten och propagandaministern Joseph Goebbels och hans hustru mördar sina sex barn och begår självmord den 1 maj.

Dagen efter intar sovjetiska trupper Berlin. Och fem dagar senare kapitulerar Tyskland. Den 8 maj tar andra världskriget officiellt slut i Europa. Glädjescener utbryter.

En glädjens dag

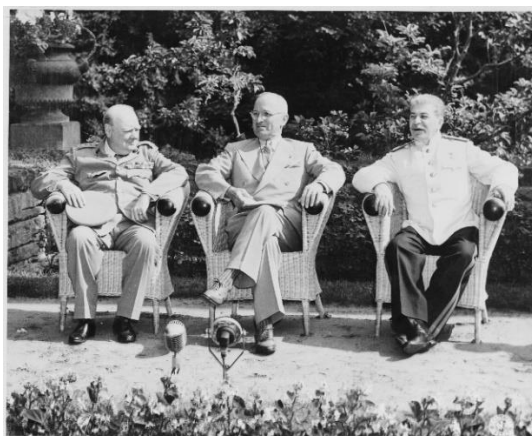
Hitler och hans anhangs idé att starta krig visade sig mindre lyckad. Drygt fem miljoner tyska soldater beräknas ha stupat i kriget. Till det ska läggas alla civila döda, en kolossal kapitalförstörelse och kulturell ödeläggelse.

Den 9 maj infångar amerikanska trupper den tyska riksdagens talman, nazisten Hermann Göring och norska trupper griper nazisten och förrädaren Vidkun Quisling, som var Norges "regeringschef" 1942 -1945 under den tyska ockupationen. Han döms till döden och arkebuseras senare i Oslo.

Den 23 maj begår nazisten, polischefen och inrikesministern Heinrich Himmler, ansvarig för massmorden i koncentrations- och utrotningslägren (sex miljoner judar och hundratusentals romer, polacker, krigsfångar, homosexuella och människor med fysiska och mentala funktionsnedsättningar) självmord. Och det ska bli fler.

I slutet av juni undertecknas Förenta Nationernas stadgar av 51 stater i San Francisco (USA) och den 1 juli delar USA, Storbritannien, Frankrike och Sovjetunionen vid en konferens i Potsdam i Tyskland upp nationen Tyskland i fyra ockupationszoner och huvudstaden Berlin i fyra sektorer.

Vid en ny konferens i Potsdam mellan Storbritannien, USA och Sovjetunionen diskuteras hur framtiden för de besegrade länderna Tyskland och Italien ska organiseras och hur man ska slutföra kriget mot Japan. Under konferensen godkänner USA:s nya president Harry S. Truman användning av atombomber i kriget mot Japan.

Winston Churchill Harry S. Truman Joseph Stalin

Den 6 augusti fälls den första atombomben över Hiroshima. Tre dagar senare fälls den andra över Nagasaki och strax därefter meddelar Japans kejsare Hirohito att Japan kapitulerar villkorslöst. Andra världskriget är över.

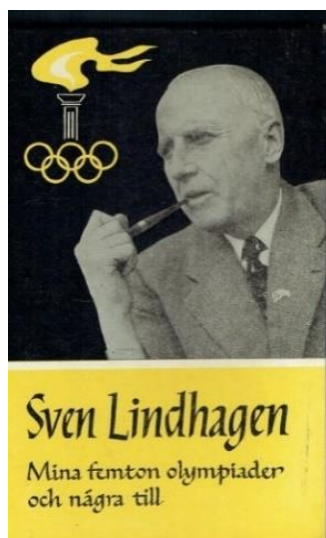
Och jag börjar skolan.

*Första klass i Engelbrekts folkskola 1945
Lars Lindhagen i mitten och jag längst till vänster*

Klass- och lekkamraten, senare den kände psykiatern och läkaren Lars Lindhagen (se bild ovan) lämnade jordelivet alldeles för tidigt, 64 år gammal. Då hade vi inte setts sedan skolåren. Och när han gick bort visste varken han eller jag att vi var släkt. Det kom långt senare fram vid släktforskning. Lasses morfar var min pappas sysling.

Lars Lindhagens far var den legendariske stadionspeakern Sven Lindhagen (1896 -1969), den tidens "böneutropare" från den svenska idrottens främsta "minaret", klocktornet på Stockholms olympiastadion. Han skrev flera populärhistoriska idrottsböcker under 1950-talet.

Sven Lindhagen 1896-1969

Sven Lindhagen var ledamot av styrelsen i Sim- och idrottsklubben Hellas och av Svenska skidförbundets styrelse. Jag simmade i Hellas i början av 1950-talet och Tomteklubben blev medlem i Svenska Skidförbundet 1977, men inget av detta har gått till hävderna.

Från år 1929 var Sven Lindhagen krönikör i radion och från år 1933 speaker vid Stockholms stadion. Mycket talar för att han var speaker vid det legendariska 1500 metersloppet på Stockholms stadion 1942 då Gunder Hägg satte nytt världsrekord.

I mars 1946 diskvalificeras de svenska världsrekordlöparna Gunder Hägg, Arne Andersson och Henry Kälarne på livstid för brott mot amatörbestämmelserna. De hade mottagit för höga ersättningar för sitt deltagande i olika tävlingar. Det här kan ses som början på avvecklingen av amatörbestämmelserna.

Ett år senare reses statyn *Löparen* över Gunder Hägg utanför arenan Strömvallen i Gävle. Statyn utfördes av skulptören Olof Ahlberg som liksom Gunder Hägg var jämtlänning. Ahlberg var en av huvudformgivarna vid min farfars tenngjuteri vid Agnegatan på Kungsholmen. Han har bland mycket annat också gjort en minnestavla över Alfred Nobel i Stockholms stadshus, bronsportarna i huvudentrén till Handelsbankens huvudkontor i Stockholm och en byst av Wilhelm Peterson Berger.

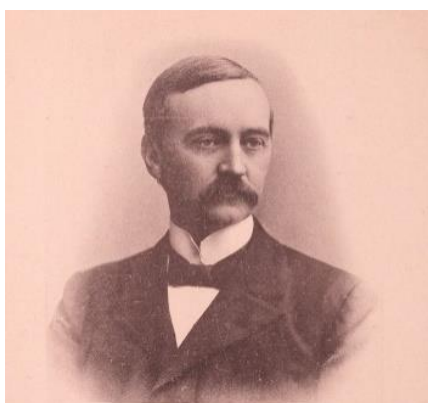

Wilhelm Peterson Berger

Under andra världskriget var Ahlberg medlem i Riksföreningen Sverige -Tyskland och i den fascistiska organisationen Svensk Opposition. Tråkigt. Men många visste inte bättre på den tiden. En del av hans konst har skänkts till Mittuniversitetet, vilket väl är en lite speciell tråd från farfars tenngjuteri till min anställning vid Mitthögskolan, senare Mittuniversitetet.

Tillbaka till min klasskamrat Lars Lindhagen. I mars månad 1945 går den socialdemokratiska riksdagsledamoten, borgmästaren i Stockholm och Lasses farfars bror Carl A. Lindhagen ur tiden. Som sekreterare i den stora Nobelkommittén utarbetade han förslaget till Nobelstiftelsens grundstadgar.

Han beskrev situationen i slutet av första världskriget som ”*de mäktiga vingslagen av en annalkande ny tid*”. Undrar om vi elever i Engelbrekts folkskolas första klass 1945, efter andra världskriget, hade samma känsla som Carl Lindhagen efter första världskriget.

Carl A. Lindhagen

Nästan 75 år senare, hösten 2023, lyssnar Elisabeth och jag på ett föredrag under en av Stockholms stadsarkivs *Onsdagshistorier*. Föredragshållaren Josefin Hägglund har just doktorerat vid Södertörns högskola på avhandlingen *Om demokratins stridslinjer*. Med under rubriken *Carl Lindhagen och politikens omvandling, 1896–1923*. Att demokratin under hösten 2023 skulle vara på global tillbakagång och att två skoningslösa krig skulle rasa mellan Ryssland och Ukraina å ena sidan och mellan Israel och Gaza (Hamas) å den andra var det 1945 absolut omöjligt att förutsäga. Vilket ånyo bekräftar att historien är oförutsägbar.

Den 8 september försöker Japans utrikesminister Tojo Hideki begå självmord för att undkomma en krigsförbrytarrättegång. Och samma dag ska det visa sig att den geopolitiska kampen efter andra världskrigets slut inte är över. Fortsättning följer då amerikanska trupper ockuperar den södra och sovjetiska trupper den norra delen av Korea. Den berömda 38:e breddgraden blir gränsen mellan Syd- och Nordkorea. Grunden för Koreakriget och det kommande kalla kriget är lagd. Att Samuel Falkners farfars far Stig Karlströmer var svensk observatör vid fångutväxlingen mellan Nord- och Sydkorea vid den 38:e breddgraden får väl ses som en långt utdragen internationell tråd.

Även Tyskland är nu delat i två ”nationer” och senare ska Vietnam gå samma öde tillmötes. Och så startar Nürnbergprocessen den 14 november där 24 tyska krigsförbrytare ställs inför rätta.

Samma dag fyller Astrid Lindgren 47 år och veckan efter utkommer boken Pippi Långstrump. Den boken blev förbjuden i det kommunistiska Östtyskland (DDR). Pippi passade ju inte in i en totalitär stat. Det gjorde inte heller Charlie Chaplins film *Diktatorn* som ungefär samtidigt hade svensk premiär. Under kriget var den totalförbjuden i Tyskland på grund av sin drift med den nazistiska regimen.

I Sverige sänks rösträttsåldern till 21 år för inval i Andra kammaren och de sista inkomst-hindren för svensk rösträtt tas bort. Det är nu bara omyndiga svenskar, som inte får rösta.

Första passagerarflygningen från Sverige till USA genomförs över Island och Kanada. Semester med bussresa mellan Sverige och den europeiska kontinenten skjuter fart.

Hösten 1945 fortsätter också strävandena att långsiktigt minska spänningarna i världen. Förenta Nationernas (FN:s) stadgar träder i kraft den 24 oktober. FN kommer att få mycket att göra. Och då inte minst den 50-årige norska politikern Trygve Lie som väljs till organisationens förste generalsekreterare vid FN:s sammanträde i London den 1 februari det år som nu följer.

1946

Det här året föds tre blivande amerikanska presidenter och en svensk kung. De tre presidenterna är demokraten Bill Clinton (1993-2001) republikanen George W. Bush (2001-2009) och trumpisten ("republikanen") Donald Trump (2017-2021). Märkligt är att två av dessa tre presidenter kommer att ställas inför riksrett.

Bill Clinton (f.19 aug.)

George W. Bush (f. 6 juli)

Donald Trump (f 14 juni)

Bill Clinton föddes i delstaten Arkansas och blev president 47 år gammal. Han ansågs allmänt vara en centerorienterad demokrat. Han lade fram lagförslag för att bygga ut skolan, försvåra vapenförsäljning, stärka miljölagarna och förstärka sjukledigheten. Internationellt inriktade han sig på att minska handelstullarna samt att medla i konflikterna på Nordirland (IRA) och Israel/Palestina.

Bills far omkom i en bilolycka innan Bill föddes. Bills mor gifte om sig med Roger Clinton Sr. Båda föräldrarna kom från enkla förhållanden. Senare har Bill vittnat om att styvfadern var en spelare och alkoholist, som misshandlade Clintons mor.

Bill blev den andre presidenten i USA:s historia att ställas inför riksrett. I januari 1998 avslöjades att han haft en sexuell relation med den 22-åriga Vita huset-praktikanten Monica Lewinsky. Lewinskyaffären utvecklades till en av 1990-talets mest uppmärksammade mediaskandaler. Det var inte relationen i sig som gjorde att Clinton ställdes inför riksrett utan att han ljög om relationen under ed. Clinton frikändes den 12 februari 1999. Den första amerikanska presidenten som ställdes inför riksrett var Andrew Johnson 1868. Också han friades.

George W. Bush föddes i Connecticut och blev president 55 år gammal. Han är son till republikanen George H.W. Bush som var USA:s president 1989 -1993. George W. vann över demokraten Al Gore i det mycket jämna presidentvalet 2001 då han fick fler elektorsröster men färre röster av folket än sin motståndare. Han omvaldes som president 2005.

Enligt den amerikanska föreningen The Swedish Colonial Society har släkten Bush sina äldsta kända europeiska rötter i Sverige. Man har funnit släktskap med Måns Andersson som utvandrade till USA från Sillerud i Värmland. Båtresan till Amerika gick från Göteborg med skeppet Kalmar Nyckel i oktober 1639 och anlände till kolonin Nya Sverige några månader senare. Det var Kalmar Nyckels andra resa. På den första resan grundades kolonin Nya Sverige vid Delawarefloden 1638. USA:s nuvarande president Joe Biden representerade delstaten Delaware i senaten under sin tid i den amerikanska kongressen. Och Bidens privata bostad ligger i Delawares huvudstad Wilmington.

Så vitt bekant besökte George W Bush Sverige bara en gång och då platsen där hans svenska anfader lämnade Sverige 362 år tidigare. Mottagandet blev emellertid inte det allra bästa. Bushs deltagande vid EU-toppmötet 14 -16 juni 2001 i Göteborg inramades av kravaller och en intensiv massmedial nyhetsbevakning av kravallerna överskuggade EU-toppmötet. Men under Bushs första år som president överskuggas göteborgskravallerna med råge av det nya millenniets mest dramatiska händelse – terrorattackerna i New York och Washington 11 september. De skulle skapa en global kedjereaktion av våld som fortfarande pågår.

Att popularitetssiffror kan svänga är Bush ett bra exempel på. Han uppnådde efter 11 september de högsta popularitetssiffror som en amerikansk president någonsin haft. Men populariteten sjönk under resterande delen av hans presidenttid och han lämnade Vita Huset som en av landets mest impopulära presidenter någonsin. Hans popularitet har sedan ökat efter att han lämnade presidentämbetet.

Donald Trump föddes i New York och blev USA:s president vid 71 års ålder. Han besegrade demokraternas Hillary Clinton i presidentvalet och blev president 2017. Hans slagord under valkampanjen var "*Make America Great Again*". Trumps politik har betecknats som isolationistisk och nationalistisk under parollen "*America First*". Hans ledarskap präglades av misstro mot demokratiska spelregler och demokratiska institutioner. Lögner och falska anklagelser mot motståndare ingick i strategin för att förstärka maktpositionen. Det illustreras av att han är den första amerikanske president som ställts inför riksrett - två gånger. I den första riksrätten var anklagelserna maktmissbruk samt hindrande av kongressens arbete. I den andra riksrätten var anklagelsen anstiftan till uppror, efter stormningen av Kapitolium den 6 januari 2021. Den första gången friades han av senaten då en majoritet av republikanerna röstade mot en fällande dom. Han friades även i den andra riksrättsprocessen. Donald Trump är den ende amerikanske president vars popularitetssiffror bland amerikaner aldrig nådde över 50 procent.

Trump's farföräldrar kom från Kallstadt i Tyskland. Vid tidpunkten för andra världskriget brukade Trumps far hävda att han hade sitt ursprung i Karlstad i Sverige då han fruktade att judiska affärsidkare skulle ta illa vid sig om det kom fram att han hade tyskt ursprung. Donald Trump höll länge fast vid den lögnen.

På valborgsmässoafton föds Sveriges blivande kung Carl XVI Gustaf. Sedan farfar Gustaf VI Adolfs bortgång 1973 har Carl XVI Gustaf suttit på Sveriges tron. Det är rekord i den svenska historien.

Carl XVI Gustaf

Det globala storpolitiska spelet fortsätter. I Östasien inleds Indokinakriget som pågår mellan 1946 och 1954. De stridande är den vietnamesiska motståndsrörelsen Vietminh å ena sidan och Frankrike å den andra. Kriget slutar med att Frankrike lämnar Franska Indokina, dagens Vietnam, Laos och Kambodja.

Efter att fransmännen lämnat delas Vietnam upp i Nord- och Sydvietnam och ett år senare bryter Vietnamkriget ut mellan Nordvietnam, med kommunistiskt styre och Sydvietnam, med stöd av USA. I Sydvietnam fanns en kommunistisk gerillarörelse (FNL) som stöddes av Nordvietnam med syftet att bekämpa den sydvietnamesiska regeringen i Saigon. Vid mitten av 1960-talet skickar USA trupper till Sydvietnam för att förhindra att FNL ska segra och göra landet till en kommunistisk stat. Kriget eskalerar och blir förödande för bägge parter. Våren 1975 genomför Nordvietnam en fullskalig invasion och den 30 april faller Saigon. Kriget är över. Efter krigets slut tillträder kommunistregimer i såväl Vietnam som i Laos och Kambodja.

Situationen i Europa är 1946 fortfarande mycket spänd. I ett tal den 5 mars i USA myntar Winston Churchill uttrycket *Järnridån* om gränsen mellan Väst- och Östeuropa – gränsen mellan kommunism och demokrati. Den gränsen ska jag komma att passera många gånger.

Winston Churchills (1874 -1965) ”track record” tillhör de mer imponerande. Officer och krigskorrespondent, ledamot av det brittiska underhuset, först som medlem i det liberala partiet sedan i det konservativa partiet, handelsminister, inrikesminister, marinminister, minister för krigsmateriel, krigsminister, kolonialminister, finansminister, premiärminister, partiordförande för Konservativa partiet, amerikansk hedersmedborgare och nobelpristagare i litteratur.

I en omröstning arrangerad av det brittiska TV-bolaget BBC framröstades Winston Churchill år 2002, i konkurrens med bland andra Newton och Shakespeare, till ”tidernas främste britt”.

Winston Churchill

Det händer också en hel del i Sverige om än på en mer modest nivå. Bland annat personskifte på statsministerposten efter att den svenska statsministern Per Albin Hansson den 6 oktober på väg hem till radhuset på Ålstensgatan föll samman i en hjärtattack på ”tolvans” spårvagnsperrong i Ålsten. Ny statsminister blir Tage Erlander.

Per Albin Hansson

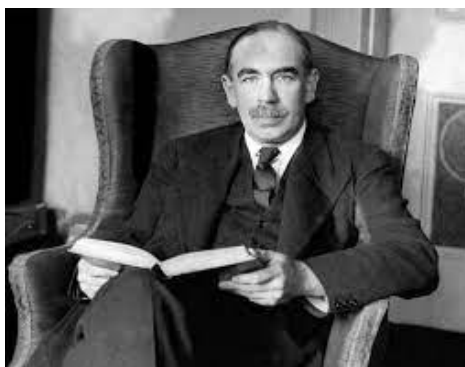
Tage Erlander

Per Albin Hansson (1885 -1946) var partiledare för socialdemokraterna 1925-1946 och statsminister 1932-1946. Han föddes i Kulladal i Skåne som son till muraren Carl Hansson och pigan Kjersti Persdotter. Efter avslutad fyraårig folkskola började han arbeta som bodbiträde. Som 16-åring blev han medlem i nykterhetsorden Verdandi. Mellan 1903 -1912 var han ledamot i ungdomsförbundets centralstyrelse, åren 1908 -1909 dess ordförande och kom 1911 in som ledamot i partiets verkställande utskott. Under perioden 1917 -1923 var han också chefredaktör för tidningen Social-Demokraten. Under krigsåren 1939 -1945 kom han att framstå som en landsfader och en garant för fullföljande av den svenska neutralitetspolitiken.

Tage Erlander (1901-1973) född i Ransäter i Värmland, partiledare för socialdemokraterna och statsminister 1946-1969 är med sina 23 år på posten som svensk statsminister den regeringschef bland alla världens parlamentariska demokratier, som i oavbruten följd suttit längst på sin post. Tages pappa föddes 1859, året efter min farmor och året före min farfar, och hans mamma 1869, samma år som min mormor. Erlanders släkt på hans mormors sida härstammade från en så kallad svedjefinne, invandrad från Savolax. Min släkt på pappas sida lär också ha finskt savolaxblod i ådrorna.

Tage Erlander skrev på hösten 1920 in sig vid Lunds universitet. Han började med att studera naturvetenskapliga ämnen, men övergav efterhand denna inriktning till förmån för samhällsvetenskapliga ämnen som statistik och nationalekonomi. Det mynnade ut i en kandidatexamen 1928.

Per Albin Hansson fick sällskap till den andra sidan av den några månader tidigare bortgångne världsberömda brittiske nationalekonomen och filosofen John Maynard Keynes. Hans teorier, som kom att benämnas keynesianismen, påverkar det ekonomiska tänkandet än idag. Med sin ekonomiska interventionism var Keynes varken socialist eller klassiskt liberal, utan socialliberal, och medlem av Liberal Party. Keynes teorier för offentlig stabiliseringspolitik vann stort inflytande och tillämpades mer eller mindre i hela västvärlden under de första decennierna efter andra världskriget. Keynes valdes in som ledamot av den svenska Kungliga Vetenskapsakademien 1924.

John Maynard Keynes

Keynes inspirerade en grupp ledande ekonomer i Sverige till att grunda den så kallade Stockholmsskolan. Namnet Stockholmsskolan lanserades av professorn och folkpartiledaren Bertil Ohlin. Han och socialdemokraten professor Gunnar Myrdal var de två drivande krafterna men även nationalekonomen, den blivande generalsekreteraren i FN (1953 -1961), Dag Hammarskjöld var verksam inom gruppen.

Att Dag började sin skolgång 1911 på privatskolan Tomtebo i Uppsala har ingen koppling till Tomteklubben som ju bildades 1947. Men möjligen till Sällskapet Jultomtarne i Uppsala som grundades 1876. En släktråd till Dag via min koppling till släkten Planting-Bergloo finns, men mycket avlägsen. Med dagens och morgondagens teknik är vi ju alla mer eller mindre släkt.

I juni beslutar Sveriges Riksdag att införa fri skollunch i landet och Svinesundsbron mellan Sverige och Norge invigs. I juli bildas Scandinavian Airlines System (SAS) genom sammanslagning av flygbolag i de nordiska länderna och inför höstterminen blir engelska andra språk i realskolan och flickskolan, i stället för tyskan.

Senare under hösten väljs Sverige in i Förenta Nationerna och SAS startar långflygningar över Atlanten.

Året avslutas med gripandet av Sabbatssabotören som utfört ett antal bombdåd i Stockholm under hösten. Sabbatssabotören kände vi barn till eftersom våra pappor under hösten varje kväll gjorde inspektionsrundor i vårt hus för att kontrollera att några sprängningar inte var på gång.

Året 1946 föds många unika kulturpersonligheter. En av dessa, som jag själv fick förmånen att lyssna till live, var den danske basisten Niels-Henning Ørsted Pedersen, en av världshistoriens främsta jazzbasister. I kändisskap kan han nog trots allt inte mäta sig med country-sångerskan Dolly Parton som jag inte hört eller sett live. Däremot har jag ofta spelat Hello Dolly för en dansande publik men den sången gäller en annan Dolly. Om Niels-Henning och Dolly Parton möttes någon gång vet jag inte. Här får de i alla fall träffas på bild.

Niels-Henning

Dolly

En känd musiker som idag även kan möta sig själv i en makalös avatarversion i London är Benny Andersson. Den avataren med övriga avatar-ABBOR har vår dotter Christina träffat på plats i London. Och Christinas dotter Clara fick som elvaåring 2015 träffa Benny när hon spelade Märta i Kristina från Duvemåla på Cirkus i Stockholm. Mötet finns förevigat på bild.

Benny och Clara

I början av 1946 avlider tomtens illustratör par preference Jenny Nyström. Hon föddes i Kalmar och är mest känd för sina illustrationer av julkort. Det tog Tomteklubben fasta på vid valet av konstnärlig hederstomte 2016. Hon invaldes i klubben postumt och klubbens inramade diplom fick sin plats i Kalmar Museums basutställning över Jenny Nyström. Jenny Nyströmskolan i Kalmar och Jenny Nyströms gata i Fruängen i Stockholm är uppkallade efter henne.

Jenny Nyströms-diplom på Kalmar läns museum

Aftonbladet 20 mars 2000

En annan känd svensk konstnär dog i en flygolycka i Norge 1946. Han har bland annat fått ge namn åt det som tidigare kallades Lilla Salen i Stockholms konserthus. Hans namn - Isak Grünewald - och salen heter idag Grünewaldsalen. I Lilla Salen framförde jag som ung både klassisk musik och jazzmusik vilket inte har avsatt några större spår.

Strax för jul föds Steven Spielberg i Ohio, USA. Och det finns också en tråd till Alfred Nobel. Stevens Spielbergs förfäder kom från Spielberg bei Knittelfeld, en liten stad i Österrike vars namn familjen senare tog. Filmregissören, producenten och manusförfattaren slog igenom med tittarsuccén Hajen (1975). Filmen drog in 100 miljoner dollar och satte nytt rekord för mest inspelade pengar. Spielberg har vunnit en Oscar för bästa regi två gånger. Han är den enda i filmhistorien som blivit Oscarsnominerad under sex olika decennier. Jurassic Park (1993) är den av Spielbergs filmer som gett störst intäkter, drygt 920 miljoner dollar.

Vi avslutar 1946 års årsring i en lite lättsammare förpackning. Bikinibaddräkten introducerad i Paris. Tyvärr är bakgrunden inte lika lättsam. Namnet på det nya modet hämtades från Bikiniatollen i norra Stilla havet. Hela befolkningen måste evakueras inför USA:s planerade kärnvapenprov på atollen. Big Bang i mikroformat.

Bikini

1947

Modetråden blir direkt aktuell i början av det nya året. Den 3 januari kommer de första nylonstrumporna till Sverige med flyg från New York. Ett halvår senare grundar Erling Persson det svenska företaget Hennes, ena delen av Hennes & Mauritz, och öppnar den första butiken i Västerås. De säljer vid denna tid enbart damkläder.

Nylonstrumpor

I januari omkommer Sveriges arvprins Gustaf Adolf, Sveriges blivande kung och pappa till dagens kung Carl XVI Gustaf, i en flygolycka utanför Köpenhamn. Personnummer införs i Sverige. Och Sävsjö, där mormor växte upp, blir stad.

Sverige får sitt första kvinnliga statsråd, professorn och nationalekonomen Karin Kock. Sveriges riksdag beslutar att införa allmänt, skattefritt barnbidrag och barnbyn Skå, för barn med problem, startas på Färingsö i Ekerö kommun utanför Stockholm. Verksamheten leds av doktor Gustav Jonsson. I Stockholm serveras de första kostnadsfria skolmåltiderna. Och Sveriges första snabbköp öppnas på Odengatan i Stockholm.

Köldrekordet från 1942 med 35 minusgrader i Skåne matchas nu med den högsta lufttemperaturen i Sverige, 38 grader den 29 juni i Målilla. Samma månad visas SAAB:s första personbil Saab 92 och i maj 1992 visar sonen Björn tillsammans med KTH-kamrater upp morfars ombyggda och ommålade Saab 96 (från Junsele) för karnevalspubliken utanför Jakobs kyrka och Operakällaren i Stockholm.

Saab 92

Saab 96

Experimentsändning med television genomförs vid KTH i Stockholm. Television sänds för första gången på försök i Sverige.

Den första Sverigeinsamlingen av returpapper startar. Det nämner jag främst för att Tomteklubben, som grundades det här året, satsade på pappersinsamling och inledde därmed sin välgörenhetsverksamhet med de pengar som insamlingen genererade. Klubben kommer tillbaka vid många tillfällen framöver då den gett upphov till resande i olika former.

Men vad hände utomlands?

Jo, avkoloniseringen tar fart. Indien och Pakistan blir självständiga stater efter att tidigare varit en brittisk koloni. Nya Zeeland blir också självständigt från Storbritannien.

USA:s utrikesminister George Marshall lägger fram Marshallplanen för ekonomisk hjälp till Europas länder efter andra världskriget och FN:s generalförsamling beslutar att dela Brittiska Palestinamandatet mellan judar och araber. Den delningen utgör fortfarande en källa till problem. Hösten 2023 utbryter krig mellan Israel och terrororganisationen Hamas.

I augusti 1947 utbryter inbördeskrig i Grekland och på min nionde födelsedag den 21 november upplöser de kommunistiska regimerna i Polen och Ungern ländernas oppositionspartier. Det kommunistiska östblockets diktaturer cementeras. Och den kommunistiska samarbetsorganisationen Kominform etableras.

Den tyske officeren, kommandanten i koncentrationslägret Auschwitz Rudolf Höss, som dömts till döden, avrättas genom hängning.

Något som verkligen väckte mitt intresse det här året var Kont-Tiki-expeditionen. Den 28 april avseglar ett forskningsteam västerut med norrmannen Thor Heyerdahl ”vid rodret” från Callao i Peru med destination Polynesien. Målet var att bekräfta Heyerdahls teorier om folkvandringar över Stilla havet. Balsaträflotten döptes till Kon-Tiki efter inkafolkets sol- och skapargud. Efter en seglats under 101 dagar och en avverkad sträcka på närmare 7000 km grundstötte flotten på ön Raroia i Tuamotuöarna. Uppgiften att bevisa att det går att ta sig från Sydamerika till Polynesien med en enkel farkost var utförd.

Segelflotten Kon-Tiki

Jag skulle några år senare få lyssna till Thor Heyerdahl live vid en filmvisning om expeditionen i konserthusets lilla sal. Vem vet? Kanske har jag Thor Heyerdahl att tack för mitt intresse för geografi. Och att upptäcka världen.

Några andra kända kulturpersoner som föddes 1947 ska nämnas. Den 8 januari kommer den brittiske rocksångaren David Bowie till världen och han får den 25 mars sällskap av landsmannen och musikern Elton John. Några månader senare föds den indisk-brittiske författaren Salman Rushdie. Och på hösten ser den blivande amerikanske utrikesministern och presidentkandidaten Hillary Clinton dagens ljus.

Vi avslutar med den norska sångerskan Wenche Myhre som kanske inte är lika världsberömd som Thor Heyerdahl men den ende av nämnda personligheter som jag personligen träffat och ackompanjerat på fem evenemang i Stockholm, nyårsafton 1963.

Wenche Myhre

Wenche Myhre skivdebuterade redan som 13-åring och blev Norges första tonårsidol. Sin första guldskiva i Norge fick hon just 1963. Hennes "Du og jeg og vi to" är Norges mest sålda singelplatta genom tiderna.

Hon är också en av Tysklands mest populära artister och gjorde 1974 sin första egna TV-show i tysk TV. I Sverige har hon fått en bred publik, främst genom sitt samarbete med Povel Ramel. Povel och Wenches tidiga rap "Jag diggar dig" är en klassiker. Wenche Myhre dubbad till Riddare av Sankt Olavs Orden 2004.

Vi lämnar nu 1947 för att titta närmare på olympiaåret 1948 som blev extra betydelsefullt, åtminstone för min världsbild.

1948

Avkoloniseringen efter andra världskriget fortsätter medan kommunistregimerna alltmer dominerar utvecklingen i Östeuropa.

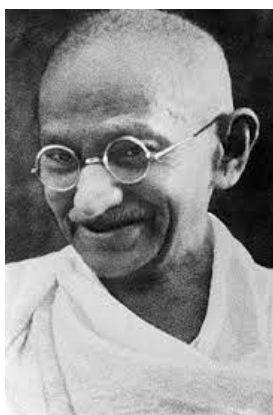
Burma (dagens Myanmar) och Ceylon blir självständiga från Storbritannien/Brittiska samväldet. Färöarna blir en självstyrande del av Danmark. Kommunisterna griper makten i Tjeckoslovakien. Jugoslaviens president Tito (Josip Broz) bryter med Stalin och meddelar att Jugoslavien ska utveckla en egen form av kommunism.

Brittiska Palestinamandatet upphör och Staten Israel proklamerar sin självständighet i enlighet med FN:s resolution om delning. Ett dygn senare anfalls Israel av grannarna Egypten, Jordanien, Libanon, Irak, Syrien och Saudiarabien. Den svenske greven Folke Bernadotte utses till FN:s medlare i konflikten. Han förhandlar fram en vapenvila. Den 17 september mördas han i Jerusalem av medlemmar ur den sionistiska gruppen Lehi.

I Europa inför Sovjetunionen en blockad av Västberlin (Berlinblockaden) och stänger alla tillfartsvägar. Västmakterna svarar med att upprätta en luftbro med flygleveranser för att försörjningsmässigt bryta blockaden. Det kalla kriget inleds på allvar. En dokumenterad effekt av Berlinblockaden blev den 2-betygsuppsats i historia som jag skrev tretton år senare med titeln *Den svenska pressreaktionen på Berlinblockaden juni 1948 - maj 1949*.

Vid en konferens i Koblenz i Västtyskland beslutas att bilda Förbundsrepubliken Tyskland (Västtyskland) genom att slå samman de tre västliga ockupationszonerna. En krigsförbrytar-rättegång i Japan dömer sju högre militärer och ministrar till döden.

I Indiens huvudstad New Delhi mördas Mahatma Gandhi av en hinduisk extremist.

Mahatma Gandhi

Mahatma Gandhi (1869 -1948) var en indisk advokat, politiker, andlig ledare och förgrundsfigur i kampen för Indiens självständighet från Brittiska Imperiet.

Gandhi byggde sin världsbild på idén om aktivt icke-våldsmotstånd och fredlig civil olydnad. I Indien ledde han kampanjer över hela landet för fattigdomsbekämpning, kvinnans frigörelse, broderskap mellan skilda religiösa och etniska grupper och ett slut på kastbaserad diskriminering.

Han inspirerade rörelser för medborgerliga rättigheter och frihet runtom i världen. Den 15 juni 2007 antog FN:s generalförsamling enhälligt en resolution om att den 2 oktober ska vara Internationella icke-våldsdagen.

Den 10 december (på Alfred Nobels dödsdag) antas FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna. Inget nobelpris i Fred (fredspris) delas ut då den tilltänkte pristagaren Mahatma Gandhi hade mördats.

FN:s emblem

Året 1948 blir det första olympiaåret sedan sommarolympiaden i Berlin 1936. 1948-års vinterolympiad arrangeras i Sankt Moritz i Schweiz och sommarolympiaden i London. Tyskland och Japan är diskvalificerade och får inte delta.

Det är endast tre år efter andra världskriget vilket innebär att de tävlande från de deltagande nationerna de facto haft olika förutsättningar för förberedelser. Dessutom har en del av de aktuella årskullarna dött eller skadats i kriget. Sverige och Schweiz kunde som neutrala stater ställa upp med förhållandevis väl förberedda deltagare. Något som också visade sig i resultatlistorna.

Sverige blev bästa nation i vinterolympiaden. De svenska längdåkarna dominerade stort och tog hem samtliga medaljer utom en – bronset på 50 km. Beundrade namn som en nioårig sportintresserad skulle lägga på minnet var till exempel tre guldmedaljerade nissar från Dalarna - Nisse Karlsson från Mora (Mora Nisse), Nisse Östensson från Transtrand och Nisse Täpp från Malung.

I stort sett gick det lika bra för Sverige i sommarolympiaden i London. Sverige blev näst bästa nation i medaljligan efter USA (16 guld-, 11 silver- och 17 bronsmedaljer).

Ett guld som lyste lite extra starkt var nog guldet i fotboll på Wembley Stadium. 3-1 mot Jugoslavien i finalen. Och även här spelade en Nisse en central roll - vänsteryttern Nisse Liedholm. Tio år senare gjorde han som vänsterinner och lagkapten för Sverige första målet i VM-finalen på Råsunda i Stockholm mot Brasilien. Men den matchen slutade med brasiliansk seger med 5-2, inte minst beroende på minstringen i det brasilianska laget – den sjuttonårige Pelé. Han slog igenom här som den yngste spelaren någonsin i en VM-final och blev fotbollens fixstjärna under decennier.

Guldlaget i OS 1948

Olympiaderna 1948 blev en positiv injektionsspruta för mig. Världen öppnade sig och svenska idrottsmän blev idoler och förebilder för en slags framstegsoptimism. Jag bestämde mig för att göra något bra för Sverige, inte speciellt på idrottsarenorna utan överhuvudtaget.

Ett exempel på inspirerande guldmedaljörer var Wille Grut. Han blev olympisk mästare i modern femkamp. För detta tilldelades han senare även Svenska Dagbladets bragdmedalj. Att hans far var aktiv idrottare, men också arkitekten som ritade Stockholms olympiastadion där de olympiska sommarspelen hölls 1912, spelade säkert en roll för Willes framgångar.

Andra uppmärksammade guldmedaljörer var två brottare i grekisk-romersk stil. Gustav Freij vann guld i grekisk-romersk brottning i 67-kilosklassen. I samma klass tog han senare OS-silver i Helsingfors 1952 och OS-brons i Rom 1960. Brottarkollegan Acke Grönberg blev olympisk mästare i mellanvikt (79 kilo) i London och senare världsmästare 1950 och på nytt olympisk mästare 1952 i Helsingfors.

Ibland ska man ha lite tur också. Det hade guldmedaljören i tresteg Arne Åhman. Vädret stod på hans sida. Han fick inleda trestegstävlingen, vilket skulle visa sig vara en stor fördel. Arne klippte till direkt med 15,40 i första hoppet. Nytt svenskt rekord. Det blev allt sämre väder och banan alltmer svårhoppad. Arnes första hopp räckte för guld. Han blev därmed andre svensk efter Nalens grundare, Gustaf ”Topsy” Lindblom, att vinna OS-guld i tresteg. Topsy vann på Stockholms stadion 1912.

Den här korta exposén ska vi avsluta med kanotisten Gert Fredriksson, en av tidernas mest framstående olympier. (Har ingenting med Teddybjörnen Fredriksson att göra). Gert föddes 1919 på min födelsedag 21 november (men då var jag inte ens påtänkt). Han vann åren 1948–60 åtta OS-medaljer och är ännu den mest framgångsrike manlige kanotisten i den olympiska historien. Vid olympiska spelen i London 1948 vann han guld på både K-1 000 och K 10 000. Sammanlagt erövrade han sex OS-guld, ett silver och ett brons. Gert Fredrikssons spurt vid 1000-metersloppet i London rapporterades i Göteborgs-Posten av dess utsände: ”...*sedan var det som alla de övriga gått på grund och bara Gert Fredriksson fortsatte.*” När han erövrade sitt sista OS-guld vid olympiaden i Rom 1960 var han 40 år fyllda, och hade då dessutom vunnit elva VM-medaljer (varav sju guld). Inte undra på att man var imponerad.

Bygget av det svenska folkhemmet fortsätter. Sverige inför allmänt barnbidrag med 260 SEK per barn och år för barn upp till 16 års ålder. En ny svensk rättegångsbalk och en ny svensk lag om allmän folkpension träder i kraft. Det blir också tillåtet för svenska poliser att i tjänsten föra samtal med medborgarna. Tidigare har det endast varit tillåtet att svara på tilltal.

Och poliser behövdes. På Södermalm i Stockholm uppstår kravaller där tusentals ungdomar slåss med polisen i det som kom att kallas Götgatskravallerna eller Påskkravallerna. Polisbilar angrips och polisen spärrar av Medborgarplatsen på kvällarna. De unga klagar över att det inte finns något att göra.

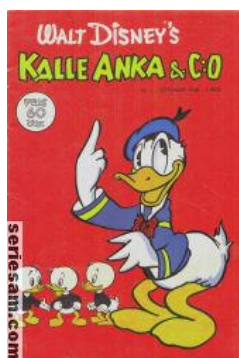
År 1948 får Kiruna stadsprivilegier och Svenska Amerikaliniens M/S Stockholm sjösätts vid Götaverken i Göteborg. Det största fartyg som någonsin byggts i Norden. Båda händelserna ska jag på olika sätt relatera till senare.

Det politiska landskapet i Sveriges riksdag är stabilt. Vid andrakammarvalet den 19 september fördubblar Folkpartiet antalet mandat från 26 till 57 under partiledaren och professorn i nationalekonomi Bertil Ohlin (1944 -1967). Partiet blir största oppositionsparti. Under Ohlins partiledarskap steg stödet för Folkpartiet till sin toppnotering 1952 med 24,4 procent av väljarstödet. Socialdemokraterna med partiledaren och statsministern Tage Erlander behåller regeringsmakten och får 112 mandat.

Hösten 2023 ligger Liberalerna (tidigare Folkpartiet) enligt opinionsmätningarna långt under riksdagsspärren (när detta skrivs 2,3 procent). Vid valet 2022 hade partiet fått lämna riksdagen om inte Moderaterna varit behjälpliga med taktikröster. Undra vad Bertil Ohlin skulle ha sagt? Vad folkpartiets partiledare Bengt Westerberg (1983 -1995) tyckte om Folkpartiets/ Liberalernas osannolika samarbete med det ur fascismen grundade partiet Sverigedemokraterna vet vi eftersom han valde att lämna partiet efter valet. En handling som grundades på historiekunskap, politiskt civilkurage och stabil värdegrund. Bengt Westerbergs exempel skulle följas av fler av partiets ledande företrädare.

Själv har jag under alla år i första hand röstat på Folkpartiet. Men eftersom en framgång för Folkpartiet 2022 skulle bli ett stöd till ett borgerligt regeringssamarbete med Sverigedemokraterna bytte jag sida och lade min röst på Miljöpartiet. Att Liberalerna valde att stöta bort sina lojala kärnväljare framstår som obegripligt. Oddsen för att Liberalerna finns kvar som ett riksdagsparti i koalition med Sverigedemokraterna efter valet 2026 måste betraktas som minst sagt svagt. Väljarnas bristande uppskattning av partiets ryggradslösa agerande faller förmodligen utslaget.

För att lätta upp den här lite dystra stämningen avslutar vi med en bild av det första numret av serietidningen Kalle Anka & C:o som utkom i Sverige just 1948.

Första numret av Kalle Anka

1949

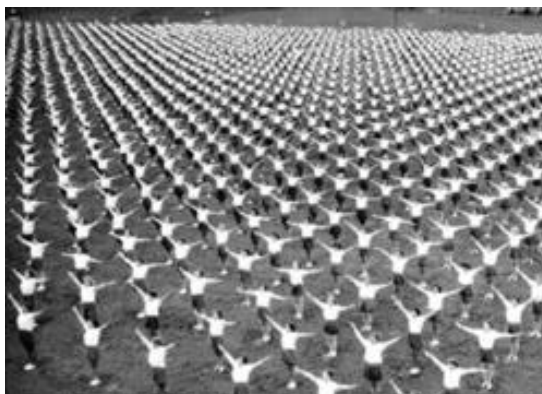
Det här året ska jag söka in på läroverket. Och vips! Till min och förmodligen mina föräldrars stora lättnad slopar man nu intagningsproven till läroverken. Intagningen blir provningsfri. Vad som hänt annars med min fortsatta skolgång är det knappast någon idé att fundera över.

Sveriges första professionella fotbollsspelare - Gunnar Nordahl - skriver kontrakt med AC Milan i Italien. Han ska tillsammans med sina landslagskompisar Gunnar Gren och Nils Liedholm bilda den legendariska, världsberömda fotbollstrion Gre-No-Li.

Populär historia nr 5, 2023

Den första Lingiaden genomfördes 1939 på Stockholms stadion. 1949 är det dags för den andra (och sista). Lingiaden var en internationell gymnastikuppvisning som anordnades av Svenska Gymnastikförbundet. Syftet var att fira 100-årsminnet av den svenska gymnastikens skapare Pehr Henrik Ling. 1939 deltog drygt 7 000 gymnaster från 37 länder. 1949 hade evenemanget vuxit till cirka 15 000 deltagare från 66 länder.

Lingiaden

Under andra världskriget stod det klart att Sverige hade ett bristande försvar som nu måste förstärkas. Här kommer flygvapnet att spela en central roll. Och Sveriges första reaktionsdrivna (jetdrivna) flygplan, SAAB:s J 29 "Flygande tunnan", börjar serietillverkas i Linköping.

SAAB:s J 29 Flygande tunnan

Fem år senare sätter kaptenen Anders Westerlund världsrekord med en medelhastighet på 977 km/h över en 500 km lång bana med en J 29B. Därmed distanserades det tidigare amerikanska rekordet med 27 km/h.

Teknikutvecklingen fortsätter med SAAB 35 Draken där Erik Bratt (1916-2010) var huvudansvarig för konstruktionen. Senare spelar han samma roll vid utvecklingen av SAAB 37 Viggen. Erik Bratt var en nära släkting till min skolkamrat och vän Christian Bratt.

Långt innan trafikflyget gjorde entré på världsscenen lämnar miljoner människor Europa med båt för att söka lyckan på andra sidan Atlanten i Amerika. Ett svenskt nationalepos om emigrationen ges 1949 ut med titeln *Utvandrarna*. Romanen är skriven av Vilhelm Moberg och skildrar några människors flykt till Amerika från hungersnöden och fattigdomen i Sverige på 1800-talet. Som redan nämnts fick vårt barnbarn Clara spela rollen som Märta i musikalversionen av romanen som sattes upp på Cirkus i Stockholm 2011.

Tre framstående kvinnor lämnar 1949 både Skandinavien och den jordiska tillvaron. En av dessa är författaren, journalisten och feministen Elin Wägner (1882 -1949). Hon blev efter Selma Lagerlöf den andra kvinnan att bli invald i Svenska Akademien och ses som en av kvinnorörelsens och fredsrörelsens portalfigurer, inte minst för sitt starka engagemang för kvinnlig rösträtt. Hon var också medgrundare till Rädda Barnen 1919. Mellan 1910 och 1922 var hon gift med professorn i pedagogik och psykologi vid Lunds universitet John Landquist. Hans bok *Pedagogikens historia* står i vår bokhylla försedd med en uppsjö understrykningar efter att den ingick i kurslitteraturen vid Stockholms universitet när jag läste pedagogik där i början av 1960-talet.

En annan framstående kvinna, Karolina Widerström, var den första kvinnan i Sverige som avlade medicine kandidatexamen och medicine licentiatexamen. Året var 1884. Fyra år senare blir hon Sveriges första kvinnliga legitimerade läkare. Som legitimerad läkare specialiserar hon sig på kvinnomedicin och gynekologi och etablerar en starkt efterfrågad och uppskattad gynekologisk mottagning för kvinnor i centrala Stockholm. Hon blir senare hedersdoktor vid Karolinska Institutet. En utmärkt biografi om henne gavs ut 2021 av Appell Förlag. Fyra år tidigare hade förlaget gett ut min bok *Vad gör en Gud?* som hösten 2023 också kommer ut som ljud- och e-bok på förlaget Bookea.

En norsk författare som föddes 1882 inom dåvarande svensk-norska unionen var Sigrid Undset (1882 -1949). Hon mottog 1928 års Nobelpris i litteratur. Den viktigaste av hennes många starka kvinnskildringar är den tredelade romanen *Kristin Lavransdotter* med handlingen förlagd till medeltiden. Sigrid Undset bodde under andra världskriget i USA och var en uttalad nazistmotståndare.

Elin Wägner

Karolina Widerström

Sigrid Undset

Året 1949 bildas NATO (North Atlantic Treaty Organization) i Washington DC. Grundarna var USA, Kanada och tio västeuropeiska stater. Idag är antalet medlemsstater 31. Sverige ansökte om medlemskap 2022. Den ansökan innebär att Sveriges 200-åriga neutralitet och alliansfrihet går i graven. När detta skrivs har Sverige ännu inte beviljats medlemskap.

NATO:s flagga

Samma år som Nato bildas skapas Europarådet (Council of Europe) med säte i Strasbourg och med Sverige som medlem. Rådet arbetar i huvudsak för främjande av demokrati, mänskliga rättigheter och rättsstatsutveckling. Europarådet ska inte förväxlas med Europeiska unionens råd som är en lagstiftande EU-institution och inte heller med Europeiska rådet där stats- eller regeringscheferna i Europeiska unionens medlemsstater ingår.

Europarådets flagga

De tre västliga ockupationszonerna i Tyskland som inrättades efter andra världskriget slås under året samman till *Förbundsrepubliken Tyskland* (Västtyskland) med Bonn som huvudstad. Den sovjetiska ockupationszonen omvandlas till *Tyska demokratiska republiken* (Östtyskland) med Östberlin som huvudstad.

Dagens Tysklands flagga och riksvapen

Det händer också mycket i Asien.

Kommunisterna tar makten i Kina efter ett flerårigt inbördeskrig. Mao Zedong utropar Folkrepubliken Kina. Chiang Kai-sheks nationalistiska regering flyr undan kommunisterna till ön Formosa (dagens Taiwan) och utropar Formosa till Republiken Kina.

Laos får begränsat självstyre inom Frankrike och Nederländerna undertecknar en lag som gör Indonesien självständigt.

1940-talet har nu nått vägs ände och det är dags att resa vidare in i det blomstrande 1950-talet - decenniet då ungdomskulturen i västvärlden ska slå ut i full blom.

1950-talet

1950

När 1950-talet inleds är jag 11 år. Det ska dröja ytterligare fyra år innan det blir dags att för första gången lämna Sverige. Men från och med 1954 blir utlandsresandet ett stående inslag under resten av livet. Det blir, tillsammans med samtidens historia, den röda tråden eller ryggraden i den fortsatta berättelsen.

Nättidningen Svensk Historia

Även om det inte blir några utlandsresor för min del de första åren på 1950-talet står världen utanför Sveriges gränser inte stilla. Och mycket av det som händer är som alltid konsekvenser av tidigare skeenden i historien och kommer att få långtgående konsekvenser decennier in i framtiden. Efter andra världskriget finns mycket att reda ut och ställa till rätta. Såren efter kriget behöver på olika sätt plåstras om och läka.

Israel förklarar Jerusalem som huvudstad i den nybildade staten Israel. Jordanien ockuperar Västbanken. Konfliktnivån i regionen är permanent hög och regionen blir krigsskådeplats på nytt när detta skrivs hösten 2023.

USA:s president Harry S. Truman ger året 1950 de amerikanska atomenergimyndigheterna i uppdrag att utveckla en vätebomb och ger order till USA:s 7:e flotta att förhindra att Folkrepubliken Kina angriper Formosa och att Republiken Kina (Taiwan) anfäller Folkrepubliken Kina. Det psykologiska kriget i regionen är 2023 minst lika potent som 1950.

Koreakriget blossar upp. Främsta förklaringen är olika uppfattningar om hur den koreanska halvön ska styras. På ena sidan står den fria västvärlden representerad av USA och Sydkorea (senare även FN) och på den andra sidan den kommunistiska delen av östvärlden representerad av Sovjetunionen och Nordkorea (senare även Kina). Själva kriget avslutas 1953 och gränsen mellan Nord- och Sydkorea dras längs med den 38:e breddgraden, med en fyra kilometer bred och hårt bevakad demilitariserad zon. Men inget fredsfördrag skrivs. Avtalet om vapenstillestånd gäller än idag vilket innebär att länderna formellt fortfarande ligger i krig med varandra. Nu år 2023 ser vi ett blomstrande, öppet och västorienterat Sydkorea och ett fattigt, instängt och kommunistiskt Nordkorea. Men Nordkorea har skaffat sig kärnvapen och hotar löpande den västliga världen genom utveckling av alltmer avancerade missilssystem.

Nordkorea (brunt) Sydkorea (grönt)

1950 utses Walter Ulbricht till kommunistpartiets generalsekreterare i Östtyskland (DDR) och partiet kan glädja sig åt en klar majoritet i de allmänna valen under hösten. Kommunisterna får 99,7 procent av rösterna. Häpp!!!

En ny tidsenhet skapas i Östtyskland med beteckningen *Ulb*. Det är den tid som det tar för de östtyska radiolyssnarna att stänga av radion när Ulbricht talar. Idag ingår Västtyskland och Östtyskland i samma stat, alltså Tyskland, men sviterna efter kommunisttiden finns fortfarande kvar i ett fattigare öst.

Under 1950-talet accelererar den teknologiska utvecklingen av det som kallas "datakraft". Tiden som behövs för att genomföra krävande beräkningar förkortas nu exponentiellt med tillgången till matematikmaskiner. I Sverige arbetar Matematikmaskinnämnden (MMN) med att forma en inhemsk produktion av matematikmaskiner. Nämnden försöker först köpa in teknologin från USA men beroende på Berlinblockaden och det uppseglade Kalla kriget inför USA exportembargo för matematikmaskinteknik. Sverige börjar då utveckla en egen teknik som resulterar i matematikmaskinen BARK (Binär automatisk relä-kalkylator). BARK invigdes den 28 april 1950.

Parallellt pågår planeringen av nästa generation svensk matematikmaskin. Resultatet blir BESK (Binär Elektronisk Sekvenskalkylator). Under några veckor 1953 är BESK den snabbaste "datorn" i världen. Den fyllde ett helt rum i Gamla tekniska högskolans lokaler på Drottninggatan 95 A i Stockholm. Där arbetade mamma som sekreterare runt 1950. I samma byggnad utbildade sig morfar till civilingenjör på 1800-talet. Vingslag! En central person i utvecklingen av det som senare skulle benämnas IT (informationsteknologi) var Börje Langefors som samarbetade med Matematikmaskinnämnden vid den här tiden. Och det var han som myntade det för svenska språket unika ordet dator, analogt med latinska ord som traktor.

År 1966, samma år som sonen Björn föds, bildas en gemensam institution mellan Stockholms universitet och Kungliga Tekniska högskolan (KTH), under namnet ADB-institutionen (ADB = administrativ databehandling). Vid KTH blir Börje Langefors 1967 Sveriges första IT-professor i informationsbehandling, särskilt administrativ databehandling. Institutionen vid KTH byter 1987 namn till Data- och Systemvetenskap och här blir Björn en i de första årskullarna i ämnet. En tråd mellan morfar, farmor och barnbarn. Hängde du med?

Börje Langefors

Det går riktigt bra för Sverige under 1950-talet och välfärden får ett kraftigt uppsving. Landet lyckades ju hålla sig utanför andra världskriget och industrin går nu på högvarv med en omfattande export till de krigsdrabbade länderna. Genom den goda ekonomin ökar inte minst privatbilismen. Och gatunämnden i Stockholm beslutar därför att 1951 på försök införa parkeringsautomater som ett sätt att generera resurser till stadens kassa och samtidigt reglera trafikens inverkan på stadsmiljön. Perifert ur ett globalt perspektiv men en liten vink om vart vi är på väg.

1951

I början av det här året invigs Förenta Nationernas högkvarter i New York. Och det första reguljära TV-programmet i färg sänds i USA av CBS (Columbia Broadcasting System).

FN:s högkvarter i New York

Europeiska kol- och stålunionen, föregångaren till Europeiska unionen (EU), bildas av Frankrike och dåvarande Västtyskland, Italien, Nederländerna, Belgien och Luxemburg. Det skulle dröja drygt fyrtio år innan Sverige ansökte om medlemskap i det som idag är EU.

Den lagstadgade svenska semestern förlängs nu från två till tre veckor per år vilket naturligtvis resulterar i ett ökat resande.

En ny svensk religionsfrihetslag antas av Sveriges riksdag. Den ger svenska medborgare rättighet att utträda ur Svenska kyrkan utan att behöva ingå i något nytt samfund. Full religionsfrihet gäller alltså i Sverige. Men den svenska kyrkan skiljs inte från staten förrän vid millennieskiftet 2000.

Det nazistanstuckna partiet Sverigedemokraterna i Sveriges Riksdag fanns inte på 1950-talet men gör sin stämman hörd hösten 2023 med det islamofobiska ”kravet” att riva moskéer i Sverige. Det är något helt annat än SAS-chefen Janne Carlzons uppmaning att riva pyramiderna 1985 i sin bästsäljande bok *Riv pyramiderna*. Den boken handlar inte om att riva antika pyramider utan om att genom ett nytt ledarskap med en mer ”demokratisk”, plattare organisation göra företagen och organisationerna mer effektiva.

I religionsfrihetens tecken upphävs 1952 det gamla svenska klosterförbudet. Och då är vi över på nästa årsring.

Gråbrödraklostret i Ystad

1952

En riksomfattande kommunreform genomförs nu i Sverige. Antalet kommuner minskas genom sammanslagningar från 2498 till 1037. Och processen fortsätter. Idag är antalet nere i 290.

Europas största vattenkraftverk, Harsprånget i Stora Lule älv, invigs av kung Gustaf VI Adolf. Energiförsörjningen är idag fortfarande lika aktuell som 1952 och spelar en avgörande roll i valkampanjen till Sveriges riksdag 2022.

Harsprånget i Stora Lule älv

Den månghundraåriga maktkampen mellan Sverige och Ryssland fylls på med nya konflikter. Den 13 juni skjuts ett svenskt signalspaningsplan (DC-3:a) med åtta man ner av ett sovjetiskt jaktplan öster om Gotska Sandön. Samtliga ombord omkommer. Tre dagar senare, när ett svenskt sjöräddningsplan (Catalina) söker efter den försvunna DC-3:an, skjuts även det ner öster om Gotland, nu av två sovjetiska Mig-15-plan. Besättningen på fem man räddas av en västtysk lastbåt. 70 år senare ansöker Sverige om medlemskap i NATO, som ett svar på Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina 24 februari 2022.

Lite intressant är det väl att Turkiet går med i NATO 1952 och att just Turkiet blir bromsklossen som ska försena Sveriges medlemskap 70 år senare. Och inte nog med det. Den som startar kriget i Ukraina 2022 föddes 1952 i Sovjetunionen och är 2022 president i Ryssland – Vladimir Putin.

De 15:e olympiska sommarspelen invigs i Helsingfors den 19 juli och för första gången deltar, numera ärkefienden, Sovjetunionen i olympiska spel. Det närmaste jag kom Helsingfors-OS var att min bror Jan som sjuttonåring åkte över till den finska huvudstaden för att speciellt följa simtävlingarna. Han var ju själv en duktig simmare men inte så duktig att han blev uttagen till några olympiska spel. Sverige lyckades kapa åt sig två bronsmedaljer i simning – en på herrarnas 100 meter frisim genom Göran Larsson med smeknamnet Rotborsten (på grund av sitt blonda hår) och en på herrarnas 400 meter frisim genom Per-Olof Östrand.

Norden blev det här året platsen för både sommarolympiaden (Helsingfors/Finland) och vinterolympiaden (Oslo/Norge).

En händelse som ser ut som en tanke är väl att passtvänet upphävs 1952 inom Norden för nordiska medborgare som reser mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige.

Och vad krig kan innebära framgår tydligt i resultaten från vinter-OS i Oslo. Sverige blev ju bästa nation i vinterolympiaden 1948 i Sankt Moritz (efter andra världskriget) men faller nu tillbaka rejält fyra år senare i Norge, när omvärlden hämtat sig från kriget. 4 guld, 3 silver och 3 brons i Sankt Moritz blir 4 bronsmedaljer i Oslo. En smärre bomb.

Större bomber det här året är provsprängningen av Storbritanniens första atombomb i Montebelloarkipelagen i Stilla havet utanför Australien och sprängningen av den första vätebomben av USA på en atoll i Marshallöarna i samma hav.

Vätebomb

Mopeden godkänns som motorfordon och får nu framföras utan körkort. Ordet moped, i slang moppe, har inget med uttrycket ”att få på moppe” att göra, om någon trodde det. En som inte ville få på moppe under sommarolympiaden i Helsingfors var tungviktsboxaren Ingemar ”Ingo” Johansson. Det skulle bli skandal. Han diskades för ”feghet” eller passivitet när han genom att springa undan höll sig på behörigt avstånd från motståndarens boxhandskar.

Ed Sanders mot Ingemar Johansson

Tom prispall för silvermedalj

Ett par månader efter olympiaden debuterar Ingemar som professionell boxare i en uppvisningsmatch mot Olle Tandberg. Men det är alltså inte proffsboxning på allvar. Att arrangera riktig proffsboxning i Sverige är inte tillåtet 1952 och inte heller 2023. Ingo skulle sju år efter Helsingfors bli världsmästare i tungviktsboxning och en av Sveriges största idrottsmän genom tiderna.

1953

Årets förmodligen mest uppmärksammade bragd var den första bestigningen av jordens högsta berg Mount Everest. Berget ligger på gränsen mellan Nepal och Kina (Tibet) i bergskedjan Himalaya och är cirka 8 850 meter högt. De som stod för bragden var den nyzeeländske bergsbestigaren Edmund Hillary och den nepalesiske sherpan Tenzing Norgay.

Mount Everest

Hillary Tenzing

Sexton år senare föds vår dotter Christina och hon skulle som 54-åring i oktober 2023 resa till Nepal och Mount Everest för att bergsvandra upp till Base Camp på 5380 meter över havet. En "once in a lifetime"-kurs i överlevnad. En fysisk och mental bragd, inte minst efter en besvärlig ryggoperation med en titandisk inopererad i ryggraden. Sisu!

På väg upp till Base Camp vid Världens tak

Andra viktiga händelser under 1953 är att Putins förebild Josef Stalin somnar in för gott. Hans skräckvälde får ett slut men den kommunistiska diktaturen fortsätter att hålla sovjetmedborgarna i ett järngrepp. Stalins ideologiska huvudmotståndare Winston Churchill dör inte utan får istället motta Nobelpriset i litteratur det här året.

Churchills landsmaninna Elizabeth II blir regerande drottning av Storbritannien vid 27 års ålder. Hon hann fira 70-årsjubileum som regent innan hon 96 år gammal lämnade det brittiska kungahuset 2022. Churchill lämnade världsscenen 1965, 90 år gammal.

Elizabeth II

Jag nämnde tidigare privatbilismens genomslag som en effekt av den ekonomiska utvecklingen efter andra världskriget. Reseindustrin fortsätter nu växa och den första charterresan med flyg ut från Sverige går till Mallorca. För min personliga del blir nästa år början på ett återkommande utlandsresande.

1954

Norge

Första utlandsresan 15 år gammal går till vårt västliga grannland. Den resan blir inte särskilt lång. Närmare bestämt ett par hundra meter in på den norska sidan av svensk-norska gränsen vid Storlien på skidor under februarilovet i första ring med skolan Norra real. Våffelbruk och vattenfallet Brudslöjan i is blir upplevelserna. Lite stolt över att ha varit utomlands var man i alla fall även om det var aldrig så lite.

Brudslöjan med 15-åringen på skidor i nedre högra hörnet

Att tidernas förändras är uppenbart när man betänker att det första barnbarnet Pontus varit ”på semester” i både Spanien och Grekland innan han fyllt ett år. Då är inte ett par hundra meter in i Norge som femtonåring något att skryta med.

England

Några månader senare sker något för mig närmast livsavgörande. Jag ska tillbringa sex veckor hos familjen Kendall i södra England, närmare bestämt i kuststaden Hove/Brighton 76 kilometer söder om London. Pappa och mamma passar på att samtidigt fira mammas 50-årsdag med en semestertripp till London som vi gemensamt upplever innan jag fortsätter söderut. Det är den år 1840 öppnade järnvägslinjen mellan London och Brighton som transporterar mig till min engelska familj.

Överfarten på Nordsjön från Göteborg till hamnstaden Tilbury gjordes med Svenska Lloyds MS Patricia under stark sjögång och gravt illamående.

Reklam för att resa till Sverige

Patricia (1937)

Under juli och augusti bor jag alltså i Hove i familjen Kendalls hus. Pappa i familjen, Mr Kendall, har en liten tobaksaffär i centrala Brighton och mamma, Mrs Kendall, är hemmafru. Andra familjemedlemmar är storasyster Pamela och lillebror Malcolm. Och så familjens engelska springer spaniel Sally.

Mr och Mrs Kendall

Brighton, ursprungligen samhället Brighthelmstone, var fram till 1700-talet en liten fiskeby. En artikel av doktor Richard Russel (1753) om de hälsosamma effekterna av havsbad gjorde Brighton känt. Russel byggde också ett spa på platsen vilket fick rika och sjuka att resa ner till kusten.

Attraktionskraften ökade ännu mer när prins Georg, senare George IV, byggde ett hus där i "orientalisk" stil 1786. I dag är The Royal Pavilion stadens mest kända landmärke, som bland annat återfinns i stadens logotyp.

The Royal Pavilion

Brighton har en ryktbar gaykultur och ses ibland som Europas motsvarighet till San Francisco. I Brighton finns mängder av klubbar och kaféer för homosexuella. Det märkte jag inget av 1954, kanske för att homosexualitet på den tiden inte visades öppet på samma sätt som idag. Och förmodligen för att jag nog inte ens visste vad homosexualitet betydde.

Den 6 april 1974, tjugo år efter min vistelse i staden, skrev Brighton in sig i musikhistorien, då några lite mer berömda svenskar uppträdde i staden. Och inte bara uppträdde utan dessutom vann Eurovision Song Contest med sitt bidrag Waterloo. Där och då inleddes ABBA:s makalösa internationella karriär.

Men tillbaka till 1954. Under min Brightonvistelse hölls British Empire and Commonwealth Games i Vancouver, Kanada. Tävlingarna visades på TV. Jag satt som klistrad och tänd vid den lilla svartvita apparaten. Den 7 augusti utspelade sig en idrottslig kraftmätning av unikt slag; kampen mellan engelsmannen Roger Bannister och australiensaren John Landy på en engelsk mil. Båda löparna hade tidigare samma år för första gången sensationellt sprungit "drömmilen" på en tid under 4 minuter och nu var det dags att avgöra vem som var bäst. 35 000 åskådare på plats och ett okänt antal TV-tittare följde kampen. John Landy ledde inför upploppet och tittade bakåt till vänster för att kontrollera läget. Då passerar Roger Bannister på att passera på höger sida. Tiderna blev 3.58.8 för Roger och 3.59.6 för John. Åtta hundra delar skiljde. Det var första gången två löpare klarade drömmilen i samma lopp. Ögonblicket då Roger passerar John är förevigat på såväl bild som fysiskt.

Roger Bannister till vänster och John Landy till höger

Mina upplevelser vid TV:n 1954 satte sina spår i resnerven. Beslut togs att någon gång i livet få se Vancouver live. Förverkligandet dröjde till 1986, 32 år senare.

Vi byter nu årsring och ser vad 1955 har i sitt sköte.

1955

England

Dags för Englandsresa nummer 2 som 16-åring. Med sightseeing i London och fyra veckors inackordering hos familjen Wilson på Bugsel farm i Robertsbridge.

Sightseeingen i London blir mer ”uppseendeväckande” än man kunde ana. Jodå! Möte med legendaren och ikonen Winston Churchill. Inte face-to-face men närapå. Som publik utanför 10 Downing Street. Det historiska ögonblicket förevisas när Churchill stiger ut genom den världsberömda dörren tillsammans med Anthony Eden som nu övertar stafettpippen som Storbritanniens premiärminister.

*Anthony Eden och Winston Churchill
vid 10 Downing Street*

Nästa stopp Robertsbridge. Staden ligger 16 kilometer norr om Hastings. Ett cistercienser-kloster anlades på platsen år 1176, över hundra år efter att hertig Vilhelm av Normandie (William the Conqueror/Vilhelm Erövraren med härstamning från vikingar) hade seglat över Engelska kanalen med en stor invasionsflotta för att efter slaget vid Hastings år 1066 ta makten i England och behålla den till 1087.

Om Colonel (överste) Wilson, min ”hyresvärd” på Bugsel farm, hade några gemensamma gener med Vilhelm frågade jag aldrig och det hade ju heller inte kunnat bekräftas av dna-analys eftersom den tekniken inte var uppfunnen. Kanske hade översten någon ”militär-historisk” antavla så långt tillbaka i tiden men den visade han i så fall aldrig. Men han hade deltagit i andra världskriget.

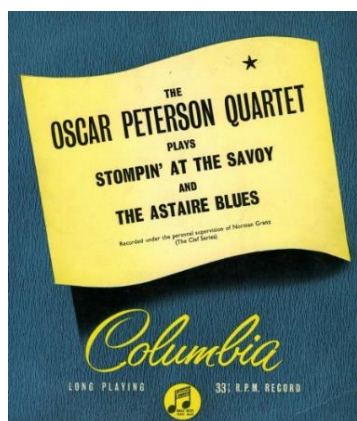
Bugsel farm

Under vistelsen i Robertsbridge passade jag på att cykla de två milen till ”turiststaden” Tunbridge Wells. Staden var en fashionabel spa- och brunnsort i mitten av 1600-talet. När havsbad med tiden blev mer populärt förlorade Tunbridge Wells i popularitet. Men fortfarande får staden en stor del av sina intäkter från turismen.

Spahotell i Tunbridge Wells

På vägen tillbaka till Sverige görs några minnesvärda inköp i London. Long-playingskivor! Bland annat med Oscar Peterson, min favoritpianist. Honom hade jag första gången hört live den 30 mars 1952 i Stockholms konserthus. Genom importen kunde jag i fortsättningen avnjuta hans spel när som helst hemma på Surbrunnsgatan.

LP

Oscar Peterson

Ekonomi i Sverige går nu som tåget vilket resulterar i den första svenska charterresan med flyg den 23 april 1955. Destination Mallorca. Charterturism kommer att bli en miljardindustri med spridning över hela världen.

Transportmedlet till Mallorca – en DC-3:a.

Ett annat transportmedel som blev högaktuellt det här året var bussen. Och inte vilken buss som helst utan en speciell buss i staden Montgomery i Alabama, USA.

Torsdagen den 1 december 1955 sitter den färgade skolflickan Rosa Parks på den "svarta" rad i bussen som låg närmast den bakersta raden för vita resenärer. När en vit man kliver på bussen, blir alla på Rosas rad ombudda att ställa sig upp för att ge plats åt en ny rad för bussens vita passagerare. Medan de andra svarta resenärerna lämnar sina platser sitter Rosa kvar. På grund av sin vägran att lämna platsen på bussen, arresteras hon, Hon förklaras skyldig och döms till 10 dollar i böter, samt 4 dollar för rättegångskostnader.

Bussen i Montgomery

Rosa Parks

Rosas protest ledde till en politiskt och socialt driven protestkampanj med bussbojkott som vände sig mot staden Montgomerys rassegregerade kollektivtrafik. Det kom att bli startskottet för den amerikanska medborgarrättsrörelsen. Flera av de inblandade i bussbojkotten kom senare också att bli några av rörelsens absoluta förgrundsgestalter, bland annat Martin Luther King.

Bussbojkotten avslutades med att USA:s högsta domstol beslutade att Alabamas och Montgomerys bestämmelser om rassegregerade bussar var oförenligt med den amerikanska konstitutionen.

Rosa Parks har tilldelats flera av USA:s finaste civila utmärkelser, bland annat Frihetsmedaljen 1996 och Amerikanska kongressens guldmedalj 1999.

En tråd mellan sydstaten Alabama i USA och Ekerö kommun i Sverige blev utbytesstudenten Law Alsobrook. Han bodde hos familjen Sahlberg 1986 -1987 och tog studenten i Kungsholmens läroverk. Senare skulle han bli en uppskattad universitetslärare i Qatars huvudstad Doha. Och Qatar blev 2023 en viktig förhandlare och medlare i det uppblussande kriget mellan Israel och palestinska Hamas.

Det här året föddes två av historiens mest kända datapionjärer som skulle öppna världen på nya sätt – William "Bill" Gates och Steven "Steve" Jobs.

Bill Gates (1955...) *Steve Jobs (1955-2011)*

Bill Gates växte upp i Seattle på den amerikanska västkusten. Fadern var en framstående advokat och modern styrelseledamot i First Interstate Bank. I högstadiet blir Bill intresserad av programmeringsspråket BASIC. Han får genom skolan gå på kurser i källkod.

Vid 14 års ålder skapar Bill och kamraten Paul Allen ett datorprogram och tjänar 20 000 dollar första året. Här gick det undan. Inom parentes kan nämnas att vår son Björn i samma ålder blev intresserad av BASIC och tillfrågades av skolan om han kunde lära ut programmering vid kvällskurser för "äldre" invånare i kommunen. Så blev det och jag blev en av eleverna. Björn tillbringade också ett år som utbytesstudent i Bills födelsestad Seattle (i Auburn/Washington), vilket får ingå i den historiska väven liksom att Law Alsobrook växte upp i Auburn/Alabama.

Bill Gates och Paul Allen grundade 1975 Microsoft, världens största programvaruföretag. Företagets flaggskepp är operativsystemet Microsoft Windows.

Idag ägnar Gates merparten av sin tid åt stiftelsen Bill & Melinda Gates Foundation som han grundade 1994 tillsammans med sin hustru. Stiftelsen med en kassa på runt 44 miljarder dollar är världens största välgörenhetsorganisation. Gates blev 2005 utnämnd till honorär Knight of Order of the British Empire av drottning Elizabeth. Och enligt tidningen Forbes var Gates 2021 den sjätte rikaste personen i världen.

Att den nyfödde Bill Gates som sjuttioåring skulle investera miljardbelopp i en fabrik för framställning av klimatsmart fartygsbränsle i Örnsköldsvik i norra Sverige var nog lika avlägset som det fysiska avståndet mellan Seattle och Örnsköldsvik. Men man ska aldrig säga aldrig.

Steven "Steve" Jobs föddes liksom Bill Gates på amerikanska västkusten, men drygt 100 mil söderut från Bills hemort Seattle. Närmare bestämt i San Francisco.

Steve adopterades vid födseln av Paul och Clara Jobs. Paul Jobs var maskinist för ett företag som gjorde lasrar. Han lärde sin son rudimentär elektronik. Clara Jobs var revisor och lärde Steve läsa innan han gick i skolan. Jobs biologiska föräldrar var doktorander vid University of Wisconsin; fadern syrier som undervisade i statsvetenskap på 1960-talet. Han gjorde karriär inom livsmedels- och dryckesindustrin och blev senare vice vd för ett casino i San Remo, Nevada. Modern var av tysk härkomst och hade en karriär som logoped.

Steve Jobs var allmänt erkänd som en karismatisk pionjär inom persondatorbranschen. Han ligger bland annat bakom tillkomsten av Ipod, Iphone och Ipad.

I hans cv ingår bland annat: medgrundare, styrelseordförande och VD för Apple Inc., medgrundare och VD för Pixar Animation Studios, styrelsemedlem för Walt Disney Company.

Samma år som den blivande styrelsemedlemmen i Walt Disney Company öppnar sina ögon för första gången öppnar Disneyland sina portar i Anaheim söder om Los Angeles. Disneyland skulle tio år senare ingå i en av de mest oväntade för att inte säga osannolika händelserna i mitt liv.

Elisabeth och jag vinner 1965 första pris i en riksomfattande tävling i "filmkunskap" där första priset är en resa till Hollywood. Vi hade ju inte ens träffats 1955. I priset ingick besök med guidning i Disneyland. Och där fick vi också möta Musse Pigg som föddes den 18 november 1928.

Musse Pigg visades första gången på bio i kortfilmen "Musse Pigg som ångbåtskalle". Filmen var historiens första animerade ljudfilm.

Disneyland

Musse Pigg

Men man behöver numera inte alls åka så långt som till Anaheim i USA för att få träffa Musse Pigg. Det räcker att åka till Bålsta utanför Stockholm. Bålsta? Ja, Tomteklubbens *Diplomat med tomtesäck & luva* alias *Lisse (Lasse Åberg)* samlar på Musse Piggprylar och på Åbergs museum i Bålsta finns numera en av världens största samlingar.

Lasse Åberg med Musse Pigg

Vi avslutar år 1955 med nya stridigheter i Gaza mellan Israel och Egypten. Västtyskland ansluter sig till NATO och Sovjetunionen undertecknar, som motvikt mot NATO, Warszawapaktens fördrag med sju andra stater inom kommunistblocket. Sovjetunionen demonstrerar också vikten av avskräckningsvapen genom att spränga en vätebomb på nyårsafton. Tala om nyårsfyrverkeri.

1956

Italien

För mig personligen blir Italien det stora resmålet 1956. Jag är sjutton år och resan går med tåg via Köpenhamn till första stoppet i Italien – Venedig. Vilken stad! Och vilka upplevelser! 40 grader varmt! Fortsättningen blir inte mindre fascinerande och fyller på förrådet av mäktiga intryck. Florens, Neapel, Sorrento, Capri, Pompeji och Rom. Hemresan med flyg över Alperna och Mont Blanc i solnedgång blir en magnifik avslutning.

Rio Grande i Venedig

Floden Arno med Ponte Vecchio i Florens

Capri

Pompeji med Vesuvius

Castel San Angelo vid Tibern i Rom

Det här året hålls de olympiska vinterspelen på över 1000 meters höjd i den italienska turistorten Cortina d'Ampezzo. Nu gör Sovjet sitt inträde på den vinterolympiska arenan och tar direkt kommandot i nationsstriden. Sveriges insats fyra år tidigare i Oslo var ju inte mycket att skryta med men i Cortina går det bättre, för att inte säga riktigt bra. Totalt tog svenskarna tio medaljer (två guld, fyra silver och fyra brons). De stora svenska namnen var Sixten Jernberg som tog ett guld, två silver och en bronsmedalj i längdskidor och Sigge Ericsson med guld och silver i skridsko.

Ett brons som smälde högt och som förmodligen blev starten på kommande svenska alpina framgångar var Stig Sollanders brons i slalom. Det var den första svenska OS-medaljen i utförsåkning någonsin och den skulle i framtiden följas av många fler. En annan pionjär som skulle få många efterföljare var längdskidåkerskan Sonja Edström med sina två bronsmedaljer. Precis som Stig Sollander var hon den första i sin sportgren som hamnade på den olympiska prispallen.

Sixten Jernberg i Cortina

Mindre än ett halvår efter att OS i Cortina avslutats skulle fem av Sveriges mest framgångsrika idrottare födas – The Big Five.

I utförsskidåkning Ingemar Stenmark (18 mars)

I längdskidåkning Tomas Wassberg (27 mars)

I brottning Frank Andersson (9 maj)

I tennis Björn Borg (6 juni)

I löpning Linda Haglund (15 juni)

1956 var det naturligtvis ingen som hade en aning om att den 25:e upplagan av vinter-OS 2026 skulle arrangeras i Italien. Var då? I Cortina/Milano. Den italienska kandidaturen hade en motkandidat, nämligen Stockholm Åre. Sverige har nu utan framgång sökt att få arrangera vinter-OS åtta gånger. Och 2030 och 2034 är redan in-tecknade av Frankrike och USA. Det heter ”skam den som ger sig” och nästa chans är 2038. Kanske uttrycket ”det är aldrig för sent att ge upp” passar in här.

När Sverige sökte arrangörskapet för 1992-års vinter-OS arbetade jag på Sveriges Turistråd. Här var vi förstas extra angelägna om att Sverige skulle lyckas vinna omröstningen då vi räknade med att turismen i och till Sverige skulle få en injektion. När favoriten Sofia i Bulgarien slogs ut i näst sista omröstningen och Sverige var kvar plockade vi fram champagneflaskorna. Vi var nu framme vid målnöret. Sverige hade sitt första vinter-OS som i en liten ask. Radion stod på och alla var samlade. Nu kommer beskedet. And the winner is – Lillehammer! Va!?!? Hade dom sökt? Hade dom mutat Internationella Olympiska Kommittén? Tala om kalldusch!

Samma år gick Sveriges Turistråd i graven. Inte för nederlaget i OS-omröstningen utan för politisk kohandel i Sveriges Riksdag med det nybildade partiet Ny Demokrati som dödgrävare.

Efter nedläggningen av turistrådet blev jag starkare knuten till högskolan i Östersund (nu Mittuniversitetet). Som representant för den turismvetenskapliga institutionen vid högskolan engagerades jag i ansökan om arrangörskapet för vinter-OS 2002. Vi gjorde studiebesök i Lillehammer för att lära av en vinnare. Inför omröstningen reste en delegation från Östersund, där jag ingick, till Budapest i Ungern för att delta vid presentationen av 2002-års arrangör av vinter-OS. And the winner is – Salt Lake City. God natt!

Här avslöjades ganska omgående mutor som smörjmedel. Två av ledarna för stadens OS-kampanj åtalades för att ha köpt röster av ledamöter i Internationella Olympiska Kommittén (IOK) och tio medlemmar i IOK uteslöts för att de låtit muta sig.

Som redan nämnts växer turismen lavinartat på 1950-talet (apropå vinterlandskap). Kryssningstrafik blir allt populärare. Liksom överallt annars händer olyckor. Året 1956 kolliderar den italienska lyxkryssaren (även kallad "ett flytande palats") M/S Andrea Doria med Svenska Amerikalinjens M/S Stockholm i svår dimma utanför New York på USA:s östkust. 51 passagerare och 5 besättningsmän omkommer när Andrea Doria går till botten. M/S Stockholm kunde med betydande skador långsamt stäva in i New Yorks hamn.

Andrea Doria

Turismen börjar alltmer uppmärksammas i olika kulturella sammanhang. Friherren, text- och revy författaren, kompositören, pianisten, sångaren, komikern och skådespelaren Povel Ramel skriver sången *Naturbarn* som en satirisk pamflett över turismen. Så här låter texten:

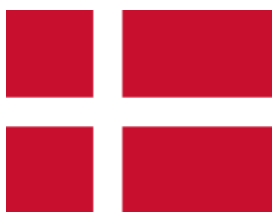
*Ja bo i stilla hav på liten ö
Enligt broschyr paradismiljö
Paradis ok för längesen
Numera offer för turismen
Båtar lägga till vid nybyggd kaj
Dmdumma människor kalla oss malaj
Be malaj dansa äkta dans
Malaj dansa dans som aldrig fanns
Naturbarn
Icke ta emot
Allahopa utom naturbarn ren idiot*

Att det italienska kryssningsfartyget M/S Andrea Doria sjönk i Atlanten efter kollisionen med M/S Stockholm var ett tragiskt marint haveri. Men ett ännu värre haveri skedde det här året ur ett världspolitiskt perspektiv – Ungernrevolten. Revolten var en spontan folkresning och ett demokratiseringsförsök, riktat mot landets kommunistdiktatur. Försöket krossades av sovjetiska trupper. Östeuropa skulle få vänta till 1989 då Berlinmurens fall och Sovjetunionens kollaps öppnade dörren för demokratiska rörelser i Östtyskland, Polen, Tjeckoslovakien, Ungern och Bulgarien.

Sovjetunionens militära intervention i Ungern 1956 påverkade mig flera decennier senare. En av flyktingarna från Ungern till Sverige var Laszlo Kriss. På 1990-talet skulle vi samarbeta kring ett Nobel Center i Stockholm och på 2000-talet blev vi grannar på Bullandö i Stockholms skärgård. Laszlos satsning på utbyggnaden av barnens Lill-Skansen (på Skansen) blev också en viktig pusselbit för publiceringen 2012 av min bok *Muntergök Mallgroda Morsgris*.

En annan flykting från Ungern 1956 var pianisten Janos Solyom. Han skulle 2007 testa vår Förster-flygel inför Sällskapet och Sällskapet Iduns byte av flygel i Sällskapetets matsal. Testet utföll till belåtenhet och många av Sveriges bästa pianister har sedan dess trakterat flygeln. Det ska bli mer musik nästa år.

1957

Danmark

Det här året skulle bli ett av de mer händelserika. Inte beroende på ett omfattande utlandsresande. Utan för att det blev upptakten till flera andra former av livsresor.

Under våren avgörs Sveriges Radios orkestertävling i familjeprogrammet Snurran. Programmet sändes inför publik från Karlaplanstudion. En hedrande andraplats för min Modern Jazz Quartet-inspirerade vibrafonkvartett resulterade i en resa för bandet till konstnärs- och turistdestinationen Skagen i Danmark. Det blev också en injektion till ett fortsatt musikantliv.

Skagen

Trumslagaren i kvartetten gifte sig några år senare med dottern till det svenska flygbolaget Linjeflygs grundare – då vice vd i SAS. Ytterligare några år senare skulle han spela en viktig roll för mitt doktorsavhandlingsarbete vid Lunds universitet. Avhandlingen handlade bland annat om flygresor.

Linjeflygs Convair Metropolitan

En som det här året fick flyga väldigt högt var den sovjetiska rymdhunden Laika. Här kan man verkligen tala om en resa. Ensam i omloppsbanan runt jorden i en rymdkapsel. Huvva!!! Hon flög med rymdfarkosten Sputnik 2 och blev ett av de första försöksdjuren inom rymdfarten. Att det hela skedde med livet som insats kunde Laika inte veta.

Laika i Sputnik 2

Rymden skulle senare bli en spännande astronautisk tråd i min livsväv. Om vetenskapen bakom nobelpriset kan kallas för Rocket Science fick jag förmånen att uppleva den som studentrepresentant vid nobelfesten i Stadshuset 1957. Och det var det året som högtidligheterna sändes första gången på TV.

En av de två fysikpristagarna, den kinesisk-amerikanska forskaren Chen Ning Yang (f. 1922), hade koppling till rymden och makrokosmos genom utvecklingen av Yang-Mills teorin som är en del av standardmodellen för partikelfysik och som i sin tur är en modell för universums utveckling.

Den andra fysikpristagaren, den kinesisk-amerikanska forskaren Tsung-Dao Lee (f. 1928), studerade fysik för Enrico Fermi. Fermi mottog nobelpriset i fysik 1938, mitt födelseår, och låg bakom världens första kärnreaktor. Lee forskade inom partikelfysik men även inom statistisk mekanik, astrofysik (!), hydrodynamik och det fasta tillståndets fysik. Han var liksom Yang fortfarande kinesisk medborgare när han tog emot Nobelpriset. Yang och Lee var de första kinesiska nobelpristagarna överhuvudtaget.

Kemipristagaren det här året var den brittiske kemisten, Alexander Todd (1907-1997), vars forskning möjliggjorde att på syntetiskt väg framställa vitamin B1, vitamin B12 och vitamin E. Och den italienske farmakologen Daniel Bovet (1907-1992), som förärades nobelpriset i fysiologi eller medicin, är mest känd för sin upptäckt av antihistaminer, som blockerar signalsubstanzen histamin och används för behandling av allergier.

Den förmodligen mest namnkunnige nobelpristagaren 1957 var litteraturpristagaren Albert Camus (1913 -1960), fransk författare och filosof. Att se och höra honom i Blå Hallen var stort, inte minst för en som läst honom i gymnasiet och som just tagit studenten. Om jag inte missminner mig var det romanen Pesten från 1947 vi läste. Den anses vara ett av den franska litteraturens främsta verk och har ofta betraktats som en av existentialismens klassiker. Pestpandemin (Digerdöden) på 1300-talet skulle få en arvtagare på 2020-talet genom coronan/covid 19-pandemin. Den bekämpades genom insatser av bland annat två nobelpristagare som föddes åren 1955 respektive 1959.

Fredspriset år 1957 tilldelades Lester Bowles "Mike" Pearson, (1897 -1972). Han var kanadensisk diplomat och politiker, partiledare för Liberal Party 1958 –1968 och Kanadas premiärminister från 1963 till 1968. Han representerade Kanada i FN och var ordförande i generalförsamlingen 1952 –1953. Pearson belönades för sin roll i Suezkrisen 1956 och för medverkan i skapandet av United Nations Emergency Force (UNEF) - FN:s fredsbevarande styrkor. Den första styrkan bildades hastigt hösten 1956 av FN:s dåvarande generalsekreterare Dag Hammarskjöld med anledning av Suezkrisen. Som jag nämnt i en tidigare krönika fick Elisabeths morbror som deltagare FN:s fredsbevarande styrkor motta fredspriset 1988. Det visste jag inget om 1957 och inte heller att Elisabeth och jag skulle fira 59-årig förlovningsdag dagen innan nobelfesten år 2023. Jag har heller inget minne av att ha funderat på det faktum att Nobelpristagarna 1957 alla var män. (?)

Nobel Week Lights

Vid nobelfesten 2023 hände något som fick mig att lystra till lite extra. Inte live i Blå hallen utan live hemma framför teven. Tenorsaxofonisten och flöjtisten Magnus Lindgren fick det ärofulla uppdraget att stå för festens musikaliska utformning. Det blev en imponerande ”kavalkad” av musikstilar alltifrån opera och jazz till folkmusik och konstmusik och med en sprakande mix av vokala och instrumentala insatser. Det är nu det händer. En flickkör från en skola i Västerås framträder med en bred palett av sånginslag. Och vad heter skolan?

Fryxellska skolan! Jomenvisst! Kombinationen av Fryxell och Nobel ingår ju i titeln till mina två första krönikor *Från Fryxell till Nobel* (2014 och 2018). Rubriken passar nu även in på nobelfesten 2023. En mikroskopisk tråd men ändå en tråd. Och vi kan fortsätta på mikronivån eftersom flera av nobelpristagarna 2023 fick sina priser för forskning inom mikrokosmos.

De tre fysikpristagarna Pierre Agostini (f. 1941) fransk-amerikansk fysiker, Ferenc Krausz (f. 1962) ungersk-österrikisk fysiker och Anne L’Huillier Wahlström (f. 1958) fransk-svensk fysiker, belönas för utvecklingen av experimentella metoder som genererar attosekundpulser av ljus för studier av elektrondynamik i materia. En attosekund är 0,000 000 000 000 000 001 sekunder, eller för att uttrycka det annorlunda – en attosekund förhåller sig till en sekund på samma sätt som en sekund förhåller sig till dubbla universums ålder. Var så god och skölj!

Tre forskare fick också dela på kemipriset - Mounji Bawendi (f. 1961) amerikansk kemist med fransk-tunisisk härkomst, Louis E. Brus (f. 1943) amerikansk professor i fysik och kemi och Aleksej Ekimov/Jekimov (f. 1945) rysk fysiker bosatt i USA. De tilldelades Nobelpriset för upptäckt och syntes av kvantprickar. En kvantprick är en mycket liten kristall som på grund av sin litenhet och kvantmekaniska fenomen får andra optiska och elektroniska egenskaper än en större kristall av samma material. Varje kvantprick är runt 10 000 gånger mindre än tjockleken på ett hårstrå. Tala om pricksäker forskning! Kvantprickar har en central betydelse i nanoteknologi och materialvetenskap och har fått praktiska tillämpningar bland annat i solceller, tv-skärmar och kvantdatorer.

Två forskare delar priset i fysiologi eller medicin. Drew Weissman (f. 1959) amerikansk läkare och immunolog har tillsammans med Katalin Karikó (f. 1955) ungersk biokemist, bosatt i USA, utvecklat och patenterat de metoder som behövs för att använda mRNA i terapeutiska sammanhang, vilket möjliggjort utveckling av effektiva vacciner mot till exempel covid 19. Det fick en avgörande betydelse genom den snabba globala vaccineringen av befolkningen mot coronaviruset.

Litteraturpristagaren 1957, fransmannen Albert Camus, tilldelades priset med motiveringen: *"För hans betydelsefulla författarskap, som med skarpsynt allvar belyser mänskliga samvetsproblem i vår tid."* När Camus mottog priset var 2023-års litteraturpristagare, den norske dramatikern och författaren Jon Fosse (f. 1959) inte född. Han fick priset med motiveringen: för sin *"nyskapande dramatik och prosa som ger röst åt det osägbara"*. I någon mening utspelar sig livet i Camus' universum mer i "makrokosmos" medan livet i Fosses värld mer utformas i "mikrokosmos".

Albert Camus

Jon Fosse

2023-års fredspristagares liv levs, när priset delas ut, i ett Iranskt fängelse. Hennes kamp för kvinnors rättigheter och yttrandefrihet i Iran uppskattas inte av landets religiösa ledare. Fredsprisjuryn gör en annan bedömning än makthavarna i Iran och tilldelar Narges Mohammadi (f. 1972) fredspriset. Tyvärr stärker det knappast hennes möjligheter till ett liv i frihet. Historien förskräcker. 2014-års fredspristagare pakistanskan Malala Yousafzai (f. 1997) hade två år innan hon mottog fredspriset blivit skjuten i huvudet av religiösa fundamentalister som inte uppskattade hennes kamp för flickors rätt att gå i skolan.

Motiveringen till Narges Mohammadis fredspris var: *"för sin kamp mot förtrycket av kvinnor i Iran och sin kamp för att främja mänskliga rättigheter och frihet för alla"*.

Och apropå kvinnors rättigheter. 2023-års "nobelpris i ekonomi" (Sveriges riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne) tilldelas den amerikanska ekonomhistorikern Claudia Goldin (f. 1946). Hennes forskning har ökat förståelsen för vilka drivkrafter och samhällsförändringar som avgör kvinnors deltagande på arbetsmarknaden.

År 2023 belönades fyra kvinnor med nobelpris jämfört med noll kvinnor 1957. Trägen vinner. Ekonomipriset fanns inte 1957, men hade det funnits hade det säkert inte påverkat könsfördelningen.

Rockmusik har inget med Rocket Science eller nobelpris att göra. Jo kanske om man ser till undantaget rockikonen Bob Dylans litteraturpris 2016.

År 1957 hade filmen Jailhouse Rock premiär. Det musikaliska ledmotivet med samma namn spelades in av Elvis Presley. Tidskriften Rolling Stones rankade Elvis inspelning på 67:e plats på sin lista The 500 Greatest Songs of All Time.

Elvis Presley föddes 1935 i delstaten Mississippi, USA. Han var enda barnet då hans tvillingbror var död vid födseln. Familjen Presley var mycket religiös och Elvis sjöng ofta i gospelkör. Prästen berömde honom och sa att han någon gång skulle få sjunga solo i kyrkan. Det skulle bli mycket mer.

Här föddes Elvis

Elvis Presley (1935-1977)

Elvis grav

Elvis' privatflygplan

Elvis Presley blev en av 1900-talets mest framträdande underhållare och kallades ofta "The King". Hans skivor har sålts i över 1 miljard exemplar världen över. Detta gör honom till den artist som sålt mest genom tiderna. Han valdes in vid *Rock and Roll Hall of Fame* under det första intagningsåret, 1986.

En person som mer än de flesta skulle påverka den globala utvecklingen föddes 1957 i Saudi Arabiens huvudstad Riyadh. Den 11 september 2001 skulle han bli "odödlig" genom att döda över 3000 amerikaner i USA:s hjärta, World Trade Center i New York. Hans namn Osama bin Laden.

Och så avslutar vi året med starten på den blivande följetången Vietnamkriget. Det fortsätter tills året "57" blir året "75".

1958

Finland

Jag är nu 19 år och ska ut på en 7 veckor lång orkesterturné. Turnén kan illustreras med de platser där bandet uppträdde: *Vaajakoski, Jyväskylä, Laapenranta, Kuusankoski, Kuonola, Loviisa, Lemi, Lathi, Köklaks, Helsingfors, Rajamäki, Tavastehus, Sounenjoki, Keruma, Varkaus, Savonlinna, Mikkeli, Savio, Tammerfors, Vasa och Jakobstad.*

I Helsingfors fick vi på Senatstorget uppleva firandet av den första Helsingforsdagen den 12 juni 1958. Staden grundades 12 juni 1550 av Gustaf Vasa. Efter 1958 firas dagen varje år.

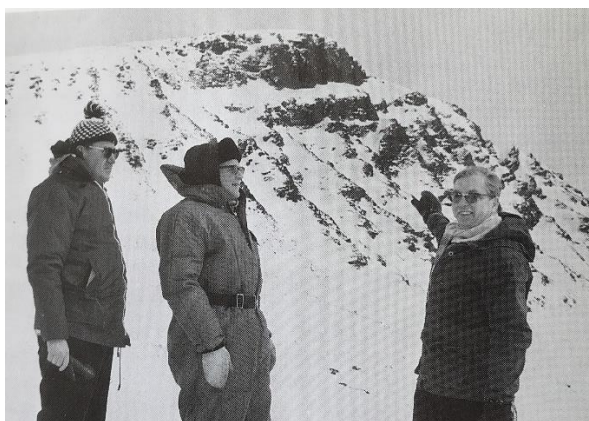

Finlands president Urho Kekkonen i talarstolen på Senatstorget

Huvudpersonen vid festligheterna var Finlands president Urho Kekkonen (1900 -1986). Han föddes i Savolax. (Härifrån kom också förfäder på min pappas sida.) Kekkonen var den dominerande politikern i Finland under stora delar av tiden efter andra världskriget: riksdagsman 1936 –1954, riksdagens talman 1948 –1950, justitieminister 1936 –1937 och 1944 –1946, inrikesminister 1937 –1939, Finlands statsminister 1950 –1953 och 1954 –1956 samt Finlands president 1956 –1982. Han disputerade för juris doktorsgraden 1936 vid Helsingfors universitet. Under Kekkonens tid som president behöll Finland sin ställning som ett västeuropeiskt land trots starka påtryckningar från Sovjetunionen.

Före andra världskriget var Kekkonen även idrottsman och ordförande i Finlands Friidrottsförbund och senare ordförande i Finlands olympiska kommitté. Som idrottsman nådde han sin största framgång 1924, då han blev finsk mästare i höjdhopp med resultatet 185 centimeter.

Ett foto kan väcka många minnen där olika händelser vävs samman i ett livsmönster. Bilden av de tre herrarna vid fjället får illustrera detta. I mitten på fotot står Urho Kekkonen. I bakgrunden ser vi Kekkonentoppen i närheten av Tarfala forskningsstation i Kebnekaisemassivet. Fotot togs 1971, tretton år efter att jag förevigade Kekkonen på Senatstorget i Helsingfors.

*Ragnar Lassinanti, Urho Kekkonen, Gunnar Hoppe
vid KekkONENTOPPEN 1971*

Till höger på bilden står Gunnar Hoppe, född på julafton under första världskrigets första år. Han var professor i naturgeografi vid Stockholms universitet 1954 -1980. Efter min tvåbetygsuppsats om effekterna av en kraftfull lavin i Tarfala 1964, med glaciologen Walter Schytt som handledare, blev det sluttentamen i naturgeografi för Gunnar Hoppe. I början av 1960-talet var mycket av den naturgeografiska institutionens verksamhet präglad av Tarfalaarbetena. Kopplingen mellan Schyatts glaciologi och Hoppes glacialmorfologi ledde också till Svalbardsexpeditionerna 1966 -1967. Viktigare för Gunnar Hoppe än min tentamen var naturligtvis att han det året blev ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien och senare akademiens preses.

Hoppe blev rektor för Stockholms universitet 1974 -1978 och efter pensioneringen verkställande ledamot i Knut och Alice Wallbergs stiftelse 1981-1991. Under den perioden (med start 1983) påbörjade jag arbetet med att bygga en organisatorisk och ekonomisk plattform för ett Nobel Center i Stockholm. Det skulle långt senare visa sig att en av huvudfinansiärerna blir Knut och Alice Wallbergs stiftelse. En pytteliten tråd men ändå tråd är att jag spelade på Gunnar Hoppes dotters studentskiva den 3 maj 1967. Musik och akademi i förening.

Den tredje personen på fotot, till vänster i bild, är den legendariske landshövdingen i Norrbottens län Ragnar Lassinanti. Min relation till honom blev mycket ”varm” eftersom umgänget i första hand utspelade sig i en finsk bastu i Rovaniemi i augusti 1970 under en konferens om regional utveckling.

Visst är det tänkvärt hur mycket ett foto kan berätta. Och ett riktigt deterministiskt långskott är väl att min tandläkares farmors morbror var den finske nationalisten Eugen Schauman. Hurså? Jo, det var han som den 16 juni 1904 sköt den 29-årige den ryske generalguvernören över Finland, Nikolaj Bobrikov, i senatshuset på Senatstorget i Helsingfors. Schauman tog därefter sitt eget liv. Bobrikov avled dagen därpå. Dådet kan ses som början på Finlands självständighet. Utan det hade nog Urho Kekkonen aldrig blivit president. Och Finland hade kanske inte gått med i NATO år 2023.

Tillbaka till Finlandsturnén 1958. En stor happening inträffade alldeles i slutet av turnén. Sverige spelade den 29 juni VM-final i fotboll på Råsunda stadion i Stockholm mot Brasilien. Turnémusikanterna befann sig på en badstrand i Jakobstad med en reseradio på högsta volym. Fyra minuter in i finalen tar Sverige ledningen med 1 - 0 genom lagkaptenen Nisse Liedholm. Reseradion överröstas nu med råge av fem svenska dansmusiker som inför förvånade finska semesterfirare utför något som förmodligen liknade en krigsdans. Fem minuter senare gör Brasilien mål, vilket följs av ytterligare fyra. Tystnaden på badstranden blir total.

En som fick sitt genombrott i Stockholm var 17-årige Pelé. Han skulle sedan bli en av världens bästa fotbollsspelare genom tiderna.

Silverlaget

Pelé på väg mot mål

Religionsfriheten stärks när Sveriges riksdag beslutar att kvinnor ska kunna bli präster i Svenska kyrkan. Sextiofem år senare framför Sverigedemokraterna krav på att "olämpliga" moskéer ska rivras och att muslimska symboler som halvmånar och minareter plockas ner. En fläkt av medeltiden drar åter in över Sverige.

Moderna museet på Skeppsholmen invigs det här året och det första IKEA-varuhuset öppnar i Älmhult. Den svenske kirurgen Åke Senning opererar för första gången in den nya svenska uppfinningen pacemaker. Den tekniken skulle min pappa ha glädje av tio år senare.

Ett par av popmusikens ikoner föds 1958. Den amerikanska sångerskan, låtskrivaren och skådespelaren Madonna kommer till världen i Bay City i Michigan med hjälp av fadern Silvio Ciccone med italienskt ursprung och modern Madonna Fortin med kanadensiskt/franskt ursprung. Madonna är en av de mest säljande musikartisterna och har fått epitetet "Queen of Pop"

Madonna

Michael Jackson

Två veckor efter Madonna föds en manlig popikon i staden Gary i Indiana. Han har kallats "The King of Pop" och inledde sin karriär 1964 tillsammans med fyra av sina bröder i "The Jackson 5". Han – Michael Jackson (1958 -2009) - var en av 1900-talets mest framträdande underhållare och spelade under sin solokarriär in några av världens bäst säljande musikalbum. Försäljningssiffrorna uppskattas till mellan 65 och 105 miljoner sålda exemplar. Michael Jackson blev två gånger inskriven i *Rock and Roll Hall of Fame*, en gång med "The Jackson 5" och en gång som soloartist.

Samarbetet mellan Europas stater byggs nu ut. Året 1958 bildas Europeiska Ekonomiska Gemenskapen (EEG) med Belgien, Frankrike, Italien, Luxemburg, Nederländerna och Västtyskland som medlemsstater. 1995 blir Sverige medlem i Europeiska Unionen (EU). Femtioåret närmar sig nu sitt slut men ett år återstår.

1959

Finland

Den första utlandsresan förra året gick till Finland och blev en lång sjuveckorsturné. Den första utlandsresan det här året går också till Finland men blir betydligt kortare, närmare bestämt en midsommarhelg med spelningar i badorten Yteri utanför staden Pori (Björneborg).

Björneborgs stadsvapen

Björneborg är bland annat känt för den svenska militärmarschen Björneborgarnas marsch från 1700-talet. Sedan 1918 är marschen finska försvarets paradmarsch (okänd kompositör). Benämningen "Björneborgarna" avser soldater ur Björneborgs regemente. I Finland får marschen endast framföras i militära och andra högtidliga sammanhang, som exempelvis vid finska presidentens festceremonier. Den spelas också för att hedra finländska guldmedaljörer vid de olympiska spelen. Naturligtvis spelade vi inte marschen under vårt midsommarframträdande i badorten Yteri.

Texten till marschen skrevs av den finlandssvenske skalden Johan Ludvig Runeberg (betraktad som Finlands nationalskald). Första versen lyder:

*Söner av ett folk, som blött
på Narvas hed, på Polens sand,
på Leipzigs slätter, Lützens kullar.
Än har Finlands kraft ej dött.
Än kan med oväns blod ett fält här färgas rött.*

Det är naturligt att vissa resor blir långa och andra korta. En av världshistoriens kortaste resor gjorde regalskeppet Vasa år 1628. Efter endast några timmar på vattnet vid Stockholms inlopp den 10 augusti hamnade skeppet på botten utanför Beckholmen. Det skulle ta 300 år till 1958 innan skeppet påbörjade nästa resa, då bärgningen av vraket inleddes. Och så efter många år landar Vasa slutligen i eget museum på Djurgården i Stockholm. Museet blir en av huvudstadens verkliga sevärdheter. Om Vasa misslyckades totalt med att stärka Sverige i omvärldens ögon på 1600-talet har regalskeppet nu på 2000-talet fått en grandios revansch. Istället för en resa med inriktning på våld och förstörelse i krigets tjänst har skeppet blivit en remarkabel kulturbärare i fredens tjänst.

Från byggarbetsplatsen på Blaiseholmen till djupet utanför Beckholmen och till museet på Djurgården mitt emot Blasieholmen är färdsträckan ett par kilometer. Ett par kilometer på 350 år måste väl vara ett rekord i långsamhet.

Vasaskeppet

En spektakulär resa mellan träningslokaler och boxningsringar gjorde göteborgaren Ingemar Johansson. Men precis som för Vasa blev elddopet vid sommarolympiaden i Helsingfors ett fiasko. Diskad för passivitet (feghet). Revanschen blev dock lika magnifik sju år senare 1959 när Ingemar blir världsmästare i tungviktsboxning på Sveriges blivande nationaldag i Yankee Stadium i New York.

Knockout i tredje ronden

Musikengagemangen under året leder till fler utlandsresor.

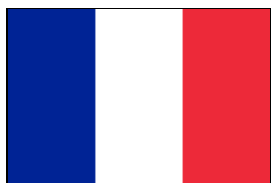
Tjeckoslovakien

Österrike

På vägen till en festival och orkestertävling i Wien under sommaren går färden med tåg genom det kommunistiska Östblocket. Med ett lärorikt stopp i Tjeckoslovakiens huvudstad Prag. Där hade svenskar varit förut, till exempel under Trettioåriga kriget, och då stulit en massa värdefulla konstskatter. Silverbibeln som förvaras i Uppsala Universitets bibliotek är kanske den mest kända "trofén". Statyer från den kända bron Karlsbrücke över floden Moldau i Prags centrum står idag i parken vid Drottningholms slott (nu kopior). Att idolen och jazzsångerskan Ella Fitzgerald uppträdde på festivalen i Wien kan väl också nämnas.

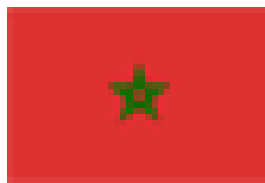
Den 1 november bär det av till Spanien för förbättring av spanskan från gymnasiet. Paris studeras på nervägen och utflykt till Marocko ingår i upplägget liksom besök i Schweiz huvudstad Bern på hemresan. I Spanien görs ett besök hos avlägsna släktingar i hamnstaden Cadiz.

Frankrike

Spanien

Marocko

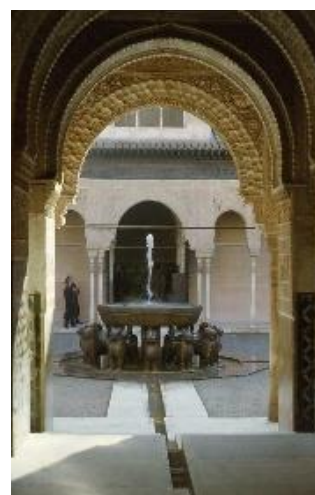
Schweiz

Vad jag då inte hade en aning om var att den politiska liberalismen formades för första gången i just Cadiz. Den 19 mars 1812 samlades 94 herrar i rådhuset i Cadiz för att anta en ny konstitution för kungariket Spanien.

Spanien var då ockuperat av franska trupper utom just området kring Cadiz. Herrarna i rådhuset slog fast att Spanien skulle bli en konstitutionell monarki med ett parlament vars medlemmar skulle utses i allmänna val. Kungens makt skulle begränsas, adelns och kyrkans privilegier avskaffas, näringslivet utvecklas fritt och skattebördan delas av alla spanjorer. De gav sin rörelse namnet *Liberales*. Det var inget som den franske kungen uppskattade. Han sände våren 1823 hundra tusen man över Pyrenéerna för att återställa ordningen. Liberalerna fick ge upp.

Nu tvåhundra år senare ser det ut, när detta skrivs, som om liberalerna i den svenska riksdagen kan råka ut för samma öde. Varför då? Jo! För några ministerposter i en regering har man offrat sin grundläggande ideologi och ingått en ohelig allians med en högerextremistisk fiende. Som i sin tur stöds av en armé av nätkrigare. Med ammunition tillverkad i trollfabriker. Hela paketet är uppbyggt på en importerad demokratifientlig ideologi med rötter i Nazityskland och det kommunistiska Sovjetunionen. Men på en punkt har Sverigedemokraterna varit ärliga och meddelat att liberaler och liberalism är deras ”fiende nummer 1”.

Utöver praktisk övning i spanska blir spanienresan ett möte med imponerande arkitektur och konst. En speciell upplevelse var staden Granada med slotts- och borgområdet Alhambra vid foten av bergskedjan Sierra Nevada.

Alhambra

Granada blev under århundraden en historisk smältdegel där religioner, kulturkretsar, folkslag och styrelseskick blandades och utvecklades. Alhambra anses idag vara ett av världens främsta arkitektoniska verk och har av Unesco utsetts till världsarv.

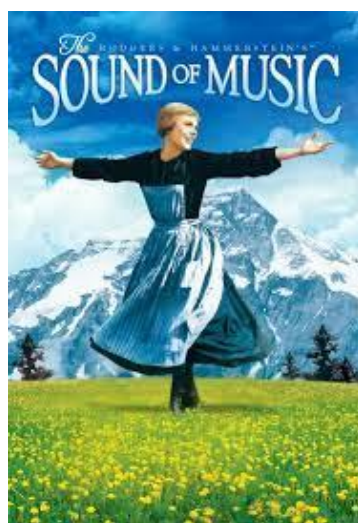
Kultur kan förvisso vara många olika saker. Till exempel en leksak. I mars 1959 introducerades barbiedockan. Till skillnad från dockor som föreställer småbarn, som kan användas för att leka med i omvårdande syfte, till exempel mata, byta blöjor eller natta, används barbiedockan mest för mode och skönhetsvård. För detta finns en mängd olika kläder, stilar och accessoarer. År 2023 har dockan blivit filmstjärna i en brittisk-amerikansk komedi- och fantasyfilm.

Barbie

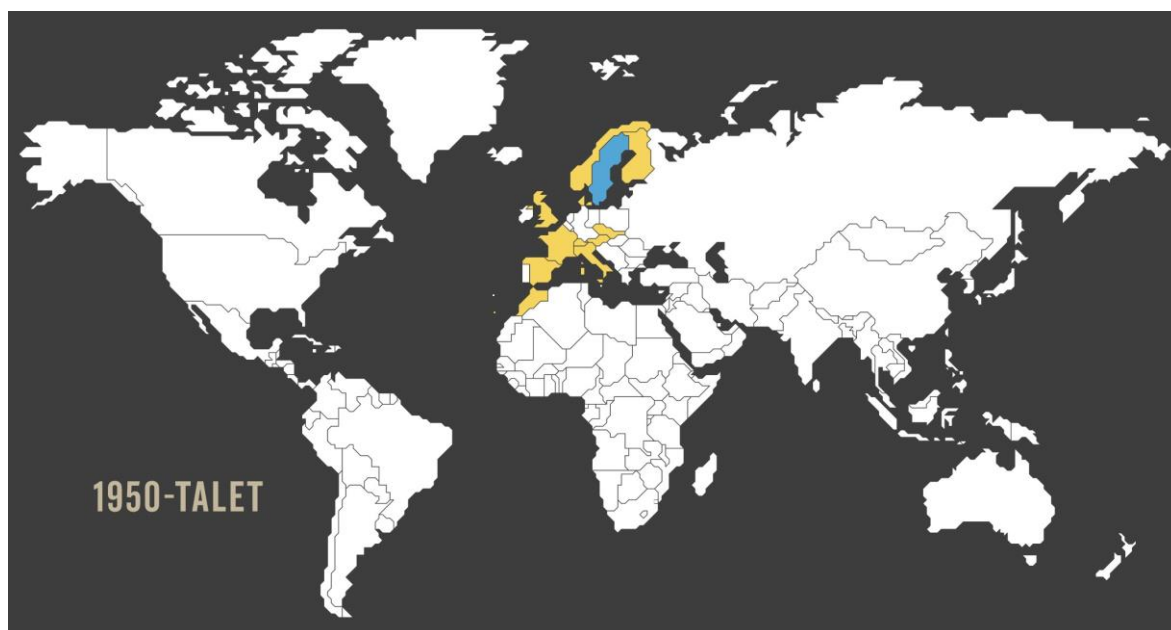
Att leka med dockor utgör definitivt en kontrast till den kubanska revolutionen 1959 då Fidel Castro tar makten och inför kommunism i republiken Kuba. Och liksom Barbie har den kommunistiska enpartistaten överlevt in i våra dagar där kommunistpartiet kontrollerar alla styrande organ och tillsätter alla chefer inom förvaltning, på statsföretag och för samhällsfunktioner som sjukhus och universitet.

Samtidigt växer grannen USA med två nya delstater. Året 1959 blir Alaska den 49:e delstaten och Hawaii den 50:e. Och på Broadway i New York har succémusikalen *Sound of Music* urpremiär. Historien utspelar sig i de österrikiska alperna. Sex år senare den 9 december 1965 blir musikalen Hollywoodfilm och samma månad kliver Elisabeth och jag på flyget till Los Angeles med ett oväntat och helt osannolikt möte i Hollywood.

Julie Andrews

Innan vi reser vidare till 1960-talet kan vi sammanfatta 1950-talets utlandsresor i en karta. Sverige har en blå färg medan de utländska resmålen är gulfärgade. Som framgår är det främst närområdet i Europa som den unga resenären besökt.

Det kan redan här avslöjas att 1960-talets kartbild kommer att se annorlunda ut - så följ med på den fortsatta resan!

Ett smakprov på

1960-talet

1960

Norge

Årets första utlandsresa blir en dagsutflykt *från* samma landskap i Sverige och *till* samma landskap i Norge som den allra första utlandsresan 1954. Under en vintersportresa till Jämtland passade det bra att ta tåget över till Trondheim för ett dagsbesök.

Drygt tio år senare var det nära att jag skulle bosätta mig permanent i utlandet efter att ha blivit ombedd att söka en professur vid Trondheims universitet. Men bara nära. Historien ville annorlunda.

Efter ytterligare ett par decennier kunde jag som adjungerad professor vid Mitthögskolan/Mittuniversitetet i Östersund åter ta upp kontakten med Trondheims universitet för ett närmare samarbete. Då visste jag inte att Elisabeths morfars pappa John Evensen (1840 -1907) kom från trakten runt Trondheim. Han flyttade till Junsele i Ångermanland i slutet av 1800-talet för att bland annat ingå i det arbetslag som byggde komministergården i Junsele. Där sedan Elisabeth pappa Erik långt senare inledde sin prästgöring. Och där Elisabeth skulle växa upp.

Komministergården i Junsele

Religionens roll i utvecklingen av resandet är monumental och kan spåras tusentals år tillbaka i tiden. Och Trondheims roll som destination har varit betydande. Den mest berömda byggnaden i staden var och är katedralen, Nidarosdomen. Den är Nordens näst största domkyrka (efter Uppsala domkyrka). Staden grundades redan år 997. Platsens ursprungliga namn var Nidaros (betyder Nidälvens mynning).

År 1152 blev Nidaros upphöjt till ärkestift som sträckte sig över Norge, Jämtland, Härjedalen, Island, Grönland, Isle of Man, Orkneyöarna, Shetlandsöarna, Färöarna och Hebriderna. En kristen domän av rang. Och Nidaros utvecklades till en av de mer betydande vallfartsorterna för helgondyrkan, att jämställa med pilgrims mål som Rom, Jerusalem och Santiago de Compostela. Pilgrimer vandrade från bland annat Finland, Ryssland, Polen, de baltiska länderna och Tyskland genom Sverige till Nidaros.

Trondheim

Stadsvapen

Nidarosdomen

Att göra en vällfärd (pilgrimsresa) till en helig ort var och är för många fortfarande att fullgöra en religiös plikt. Pilgrimsresan kan ses som en förberedande första etapp på resan från jorden till slutmålet Himmelriket. Så här kan det gå till, har jag läst:

En pilgrim knackar på porten till himmelriket. Sankte Per frågar vem som knackar? Det är jag, säger pilgrimen. Vad vill du? frågar Sankte Per. Jag vill komma in i himmelriket, säger pilgrimen. Tyvärr, det går inte, säger Sankte Per. Vad kan jag göra? frågar pilgrimen. Du måste skaffa appen, säger Sankte Per.

Finland

Och så är det dags för den andra midsommarspelningen i Björneborg. Den här gången är orkestern förstärkt med en sångerska. Ett halvt sekel senare ska jag bli informerad av dagens svenska stjärna på sånghimlen Isabella Lundgren om att sångerskan i orkestern på midsommaraftonen i Finland 1960 var Isabellas faster, Bigi Lund (Birgitta Lundgren). Trådar!

Längre fram på sommaren packas resväskan för en resa längre österut. Till det som många hoppats och trott skulle bli ett lyckorike på jorden. Kommunismens hemland Sovjetunionen.

Sovjetunionen

Det här blir en mycket speciell resa som jag delvis redogjort för i *En krönika – Från Fryxell till Nobel* (2014). Första stoppet i Sovjet är den gamla kosmopolitiska staden Viborg, tidigare Finlands andra stad, nu en sovjetisk spökstad, helt avklädd allt det som en levande och inbjudande stad kan erbjuda. Tiden efter andra världskriget verkade inte bara ha stått stilla utan faktiskt lämnat staden för gott. Så långt ifrån ett lyckorike man kunde komma.

Nästa stopp blir Leningrad, senare omdöpt till Sankt Petersburg. Namnbytet innebar att kommunismens grundare Lenin fick lämna sin plats till en tsar från 1700-talet.

Peter den Store utanför Vinterpalatset och på balalajkan, inköpt i Moskva

Stadens sevärdheter skapades under den tid då Sovjetunionen hette Ryssland. Leningrads mest berömda sevärdhet var och är Vinterpalatset, där de forna tsarerna residerade. Vinterpalatset är praktfullt beläget vid floden Neva och har över 1000 salar och rum.

Palatset ingår idag i ett av världens främsta konstmuseer, Eremitaget. Museets samling av målningar är världens största och här finns verk av de stora italienska mästarna Leonardo da Vinci, Michelangelo och Raphael, den största Rembrandtsamlingen i världen, en imponerande samling franska impressionister som Renoir, Cézanne, Monet och andra mästare som Rubens, van Gogh, Gauguin och Matisse. För att inte tala om ryska konstnärer.

Vinterpalatset med vakt

Mitt första möte med Vinterpalatset inträffade fem år innan den just nu aktuella resan. Jag deltog den 30 november 1955 i en orkestertävling i Vinterpalatset. Men det vinterpalatset var ett dansställe som låg på Norra Bantorget i Stockholm. Alltså en namnkopia av originalet i Sankt Petersburg, men med annat innehåll.

Vinterpalatset vid Norra Bantorget

Det finns en speciell historia från en händelse på Vinterpalatset i Stockholm från 1940-talet som faller lite utanför ramarna för den här skriften men jag accepterar avvikelser för den här gången. Så här var det.

Det var dans en lördagskväll i Vinterpalatset. Mycket folk och god stämning. En dansant yngre man fick plötsligt ont i magen och kände att det var utomordentligt bråttom att hitta en toalett. Eftersom det inte fanns någon tid att förlora och han råkade befinna sig utanför damtoaletten beslöt han att rusa in där och låsa om sig. Nu bar det sig inte bättre än att dörrlåset inte fungerade och någon minut senare ryckte en flicka upp dörren. Hon blev skräckslagen och sa högt: "Det här är damernas!" Ynglingen tittade upp med ett leende och svarade; "Det ger jag f-n i. Bjud upp någon annan."

Tillbaka till Leningrad. Vid en kaj vid floden Neva i staden låg kryssaren Aurora förtöjd. En historisk sevärdhet och en symbol för ryska revolutionen 1917. Ett signalkott från kryssaren blev starten på revolutionen och besättningen medverkade i de inledande operationerna, bland annat genom att beskjuta Vinterpalatset där en provisorisk regering huserade. Aurora är idag museum med tusentals turister årligen.

Kryssaren Aurora 1960

Ett museum eller mausoleum vid Röda Torget i Moskva var vid mitt besök i staden ett av de mest populära besöksmålen för såväl inhemska som internationella turister.

Kön var jättelång vilket framgår av mitt foto. Att fotografera inne i mausoleet var inte tillåtet varför jag här valt en bild från nätet. Runt glasmontern med de balsamerade kommunistledarna Lenin och Stalin defilerade en tyst ström av människor.

Mausoleet vid Röda Torget i Moskva

Herrarna Stalin och Lenin på lit de parade

De två kommunistledarna lyckades innan de placerades i mausoleet åstadkomma något av det mest mardrömslika som världshistorien känner till. Lenin (borterst) drog igång katastrofen och Stalin (närmast) förstärkte den exponentiellt. Den 70-åriga terrorn som det ryska folket upplevde genomfördes i kommunismens tecken och i en nation som blev en otäck historisk parentes, Sovjetunionen.

Hur många liv som Lenin och Stalin har på sina samveten är det ingen som vet med säkerhet. Men att det rör sig om miljoner är en god skattning.

Stalins efterträdare på den ryska "tronen" var Nikita Chrusjtjov (1894 -1971). När han blivit varm i kläderna bestämde han att Stalin inte var en värdig "sängkamrat" till Lenin. Under den avstaliniseringskampanj som Chrusjtjov initierade i slutet av 1950-talet flyttades därför Stalin i hemlighet ut ur mausoleet för att placeras mera obemärkt inne vid den intilliggande stenvallen. Det skedde 1961, året efter mitt Moskvabesök. Idag växer Stalin-kulten på nytt i Ryssland då arvtagaren Putin alltmer försöker efterlikna sin diktatoriska föregångare.

Att popularitetssiffror pendlar över tid är inte ovanligt, något som bekräftades i ett uttalande i Sveriges Radio den 13 mars 2021 av den tidigare medlemmen den svenska evangelisk-karismatiska frikyrkoförsamlingen Livets Ord och Sveriges blivande näringsminister Ebba Busch: *"Som en värderingsdriven kristdemokrat vet vi att det här med värderingar är en färskvara."*

Ebba är själv ett utmärkt exempel på detta. Under valrörelsen inför riksdagsvalet 2018 tog hon, bland annat i partiledardebatter i TV, starkt avstånd från allt samröre med det ur nazismen framsprungna partiet Sverigedemokraterna. Och i Göteborgsposten den 31 augusti 2018 förtydligar hon sin kristdemokratiska övertygelse.

Inte ens om 20 år ser KD-ledaren Ebba Busch Thor ett samarbete med SD som rimligt. "Jag ser inte att den utvecklingen kommer ske så som läget är i SD nu", säger hon.

Text: ANNA EKSTRÖM BILD: PETTER TRENS

Göteborgsposten 31 augusti 2018

Efter valet, mindre än ett år senare, bjuder Ebba Busch in Sverigedemokraternas partiledare på lunch för att diskutera framtida samarbete.

"I dag har jag ätit lunch med Jimmie Åkesson och hans stabschef för att diskutera ett antal politiska frågor. Vi representerar olika partier med olika bakgrund och olika ideologisk utgångspunkt. Men i flera frågor finns goda förutsättningar för gemensamt agerande, skriver Ebba Busch Thor." (SVT 2 juli 2019)

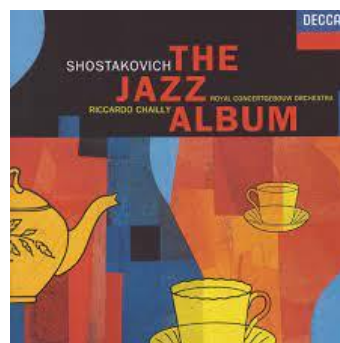
Kommer du ihåg att jag inhandlade min första LP i London 1955 med jazzpianisten Oscar Peterson. Nu i Moskva inhandlar jag en LP med klassisk musik, närmare bestämt Dmitrij Shostakovichs 5:e symfoni. Vad jag inte vet är att tonsättaren just då befinner sig i Östtyskland som ett par veckor senare ska bli slutdestinationen för min resa.

Shostakovich (1906 -1975) hade rest till Dresden i Östtyskland för en "viloperiod" vid ett spa utanför staden. Här komponerade han under tre dagar 12 -14 juli sin berömda åttonde stråkkvartett, Dresden-kvartetten. Dresden var en av de städer som drabbades hårdast av bombningarna under andra världskriget och stråkkvartetten tillägnades fascismens och krigets offer. Enligt tonsättarens efterlämnade skrifter är stråkkvartetten det enda verk han komponerat utanför Sovjetunionen.

När jag inhandlade LP:n i Moskva visste jag inte att Shostakovich också gillade jazz. Och inte visste jag att han komponerat en svit för den i Moskva nyligen bildade State Jazz Orchestra. Premiären för ”*The Suite for Jazz Orchestra No. 2*” skedde i Moskvas radio den 28 november 1938, en vecka efter min ankomst, inte till Moskva utan till jorden. Kanske inte så konstigt att jag inte kände till kompositionen eftersom partituret försvann under andra världskriget och återfanns först 1999. Det nya ”uruppförandet” av jazzsviten skedde vid The Proms i London år 2000. CD:n står i bokhyllan hemma. LP:n har jag överlämnat till Musikverket (Statens Musikverk).

Dmitrij Shostakovich

Jazzsviten på CD

Efter stoppet i Moskva går färden vidare till Kiev, då sovjetisk storstad, nu Ukrainas huvudstad.

Ukraina

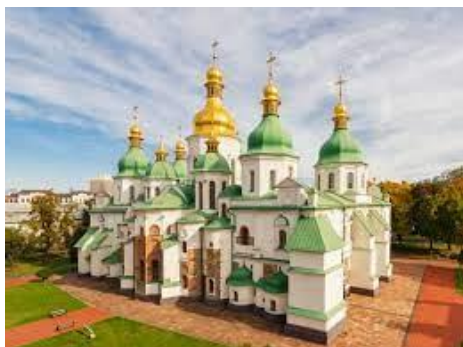
Vid besöket i Kiev får jag för första gången med egna ögon se en livs levande rysk diktator. Vid en operaföreställning i Kievs fullsatta operahus intar Nikita Chrusjtjov med sällskap platserna närmast scenen. Hela publiken står upp när sällskapet anländer.

Ukrainas historia är nära knuten till Sveriges historia såväl religiöst som politiskt. Vladimir I (cirka 957 – 1015) sökte politiskt/militärt samarbete med Sverige. Han blev storfurste av Kiev och ”konverterade” från den gamla hedniska religionen till den grekisk-ortodoxa religionen och fick namnet Vladimir den store eller Vladimir den helige.

Sankt Vladimir vid Djneprs strand

Hans son, Jaroslav I av Kiev, kallad Jaroslav den vise (cirka 978 -1054), blev liksom fadern storfurste av Kievriket. Efter faderns död kämpade Jaroslav länge med sina bröder om tronen och sökte stöd i Sverige. Han gifte sig 1019 med den svenska regenten Olof Skötkonungs dotter, Ingegerd Olofsdotter (1000 -1050). Och när Jaroslav år 1035 lyckats besegra och manövrera ut alla medtävlare om makten i Ryssland kunde han och Ingegerd flytta till huvudstaden Kiev för gott. Därmed inleddes det ryska rikets första guldålder. Den svenska Ingegerd blev helgon, heliga Anna av Novgorod, och storfurstinna av Kiev.

Sofiakatedralen i Kiev

Heliga Anna

Ingegerd är begravd i den ortodoxa Sofiakatedralen i Kiev. Katedralens namn är hämtat från katedralen Hagia Sofia i Konstantinopel (Istanbul) och grunden till katedralen lades år 1037 av Jaroslav och Ingegerd. 900 år senare (1934) konfiskerades katedralen av den sovjetiska staten och gjordes om till ett historiskt museum. År 1990 valdes katedralen, som Ukrainas första objekt, in på Unescos världsarvslista.

Om vi lämnar Jaroslav och Ingegerd och förflyttar oss 1000 år framåt i tiden till dagens Ukraina kan man undra om de politiska och religiösa tvistefrågorna nu är lösta? Nädå. Tvärtom!

Det var år 1019 som Jaroslav gifte sig med Ingegerd Olofsdotter. Nu 2014 annekterar Ryssland den ukrainska halvön Krim och understödjer separatister i Östra Ukraina. Då börjar den ortodoxa kyrkan i Ukraina planera för att lämna det så kallade Moskvpatriarkatet, den ryska ortodoxa kyrkan, för att bilda en ukrainsk, självständig ortodox kyrka. Den nya konstruktionen godkänns av patriarken i Istanbul.

Brytningen med den rysk-ortodoxa kyrkan uppskattades emellertid inte av Moskva som i sin tur bestämmer sig för att bryta med patriarkatet i Istanbul. Religionen och politiken är en källa till osämja, precis som för 1000 år sedan.

År 2022 ställer sig den rysk-ortodoxa kyrkan med patriarken, Kirillen av Moskva, bakom Rysslands president Vladimir Putins anfallskrig mot broderfolket i Ukraina. Ett broderfolk som bekänner sig till samma gud som det ryska folket.

Den pensionerade ukrainska musiklearen Ljubov Luttjin säger att:

”Jag tror på förbönens kraft, och därför kommer jag hit för att be för Ukraina. Precis som ryska soldatmödrar ber för sina barn. Alla har rätt att vända sig till Gud. Jag vet inte vad de ryska mödrarna ber för, men Gud vet vad som är rätt och fel. Jag är säker på att sanningen måste segra.” (DN 21/3 2022)

Kopplingen till religionen får ett tragikomiskt uttryck under andra världskriget då Sovjetunionen (dagens Ryssland) hamnar i krig mot sin västra granne Finland. Då spreds en skämtteckning där den lille finske bonden Paavo står på en klipphylla med ryggen mot ett stup. Framför Paavo står den stora ryska björnen med ramen höjd för att slå till. Då säger Paavo: *”Gode Gud, bara du inte hjälper björnen ska du få se på fan.”*

Idag är det NATO som har intagit guds plats i Finland. Och Ryssland har startat en militär upprustning vid finska gränsen som svar på utvidgningen av NATO. Förra gången som finska gränsen blev utsatt för militärt hot var under finska vinterkriget 1939 under andra världskriget då Sovjetunionen invaderade Finland. Precis som i dagens Ukraina var Finland militärt underlägset den ryska björnen mätt i manskap och materiel. Men Finlands mentala styrka var överlägsen den anfallande grannen precis som nu i Ukraina. Som illustration väljs slaget vid byn Suomussalmi som varade mellan den 7:e december 1939 och den 8 januari 1940.

Slaget vid Suomussalmi

Slaget slutade med en förkrossande seger för finländarna och ledde till en viktig finsk mental förstärkning. Antalet döda eller saknade på finska sidan uppgick till 750 och antalet skadade till 1000. Antalet döda eller saknade ryssar blev 9 000 -13 000 och antalet tillfångatagna till 2 100.

Finländarna erövrade stora mängder materiel och förråd, däribland 43 stridsvagnar, 71 kanoner, 29 pansarvärnskanoner, 260 lastbilar, 1170 hästar och annat som var av stort värde för den finländska armén eftersom Finland bara hade en enda fullt fungerande stridsvagn vid krigets utbrott.

Finlands kamp för frihet under andra världskriget och Ukrainas kamp för frihet på 2000-talet illustrerar problemen med grannskap till diktaturer. Oberoende av om diktaturen bygger på vänster- eller högerextremistiska ideologier eller religiösa villoläror. Att religiös fundamentalism och politisk högerextremism ofta går hand i hand är ett historiskt faktum.

En händelse som ser ut som en tanke är väl att finländaren Eugen Schauman, som 1904 sköt den dåvarande ryske generalguvernören över storfurstendömet Finland, på Senatstorget i Helsingfors, föddes i Ukrainas näst största stad Charkiv. Som på 2020-talet blir ett av de blodigaste slagfälten i kriget mellan Ryssland och Ukraina.

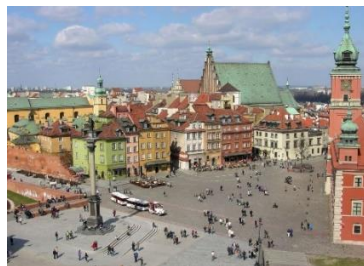

Polen

Från kulturstaden Kiev går resan vidare till kulturstaden Warszawa. Det var inte så mycket kvar av den staden efter andra världskriget men femton år senare hade stora delar återuppbyggts.

Warszawa efter andra världskriget

och återuppbyggt

En av Polens mest kända personligheter är kompositören och pianisten Frédéric Chopin. Han föddes 1810 i den lilla byn Zelazowa Wola i närheten av Warszawa. Hans födelsehus besöktes och fotograferades under resan.

Zelazowa Wola

Frédéric's musikaliska talang visade sig tidigt och innan han fyllt 10 år var han redan ett berömt underbarn som uppträdde på stora tillställningar för de förmögaste adels- och furstehusen. När han tjugo år gammal gav konserter i den tyska staden Stuttgart fick han budet om det så kallade Novemberupproret i hemstaden Warszawa. Polska frihetskämpar tog till vapen mot den tsar-ryska makten, som sedan Polens tredje delning 1795 styrt över landet.

Frédéric tänkte ansluta sig till upprorsstyrkorna men hans kamrater avrådde honom. Han begav sig istället till Paris för att aldrig återvända till Polen. Frédéric's far som bodde och arbetade i Polen var en naturaliserad fransman varför det fanns starka kopplingar till den franska huvudstaden.

Vintern 1838 -1839, hundra år innan och samma månader som jag inledde min livsresa i Stockholm, började Frédéric den sista etappen på sin livsresa. Han hade hyrt ett hus på Mallorca tillsammans med sin "sambo", författarinnan Aurore Dudevant, mer känd under pseudonymen George Sand. Vintern blev osedvanligt kall och regnig och hans hälsa försämrades snabbt. De reste till Marseille där en läkare lyckades bota Frédéric från de akuta sjukdomsproblemen. Tillbaka i Paris fortsatte Chopin att ge konserter bland annat en turné till England och Skottland, trots sin nu långt framskridna lungsjukdom och sitt försvagade allmäntillstånd. Det sista offentliga framträdandet gjorde han i London den 16 november 1848. Frédéric Chopin avled 39 år gammal i Paris 1849.

Frédéric Chopin

Chopinafton i Krakow

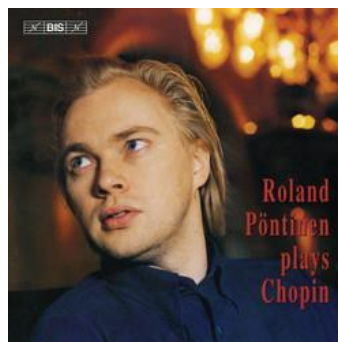
Chopinbyst på Mallorca

Mina möten med Chopin har varit många - på distans. Utöver Chopinafton i Krakow 2009 och fotografering av Chopinbysten på Mallorca 2015 fick jag ofta vid besöken i Junsele på 1960 -1970-talet höra svärmor Märta spela sin favorittonsättare på Försterflygeln i prästgården.

Flygeln i prästgården

Senare flyttades flygeln till Sällskapets matsal på Arsenalsgatan i Stockholm där den invigdes av konsertpianisten Roland Pöntinen. Om Roland Pöntinen spelade Chopin vid invigningen kommer jag inte ihåg men däremot vet jag att han 1995 spelade in ett lovordat CD-album med titeln Roland Pöntinen plays Chopin.

Roland Pöntinen vid invigning och på CD-fodral

Tilläggas kan att jag 1961 hade den stora förmånen att på Stockholms konserthus få lyssna live på den störste Chopintolkaren av alla – den polsk-amerikanske pianisten Arthur Rubinstein. Det året hade han fyllt 74 år.

28 september 1961

Östtyskland

Sista stoppet på resan blir Östberlin. Jag skulle återvända till Östtyskland redan nästa år. Men då i ett annat ärende.

Paradgatan Unter den Linden

Avenyn Unter den Linden i centrala Berlin löper från öster över floden Spree fram till Pariser Platz i väster och har idag stadens triumfbåge Brandenburger Tor i sin västra fond. Gatan anlades 1647 som en allé och föregicks av en ridväg från 1573. Paradgatan år 1960 är inte så imponerande, i alla fall inte på den Östberlinska sidan. Resterna av andra världskriget talar sitt tydliga språk.

Den största upplevelsen i Östberlin var nog Pergamonmuseet. Jag var ju gravt intresserad av arkeologiska utgrävningar, framförallt under de sena tonåren och tidiga tjugoåren.

Pergamon var en viktig grekisk kulturstad under antiken, belägen i nordvästra Anatolien, åtta mil från dagens Izmir (Smyrna) i Turkiet. Staden nämns första gången 399 f.Kr.

Pergamonmuseet

Det ojämförligt mest betydande fyndet som gjorts i Pergamon är den kolossala altarringad som kung Eumenes II (221 f. Kr – 158 f. Kr) lät uppföra åt guden Zeus Soter (Zeus räddaren). Altaret smyckades med friser som framställer gudarnas kamp mot urtidens vidunder. Huvudpersonen Zeus slår med sina åskviggas ner giganter som angriper honom. Somliga giganter har mänsklig kroppsbyggnad, vissa har stora vingar och andra ben i form av ringlande ormkroppar. Några har tjurhorn i pannan och en är försedd med ett lejonhuvud.

Att jag femtio år senare skulle intressera mig för hur vi använder djuren som metaforer i bland annat religiösa berättelser har nog inget med Pergamonfriserna att göra. Men, man vet ju aldrig.

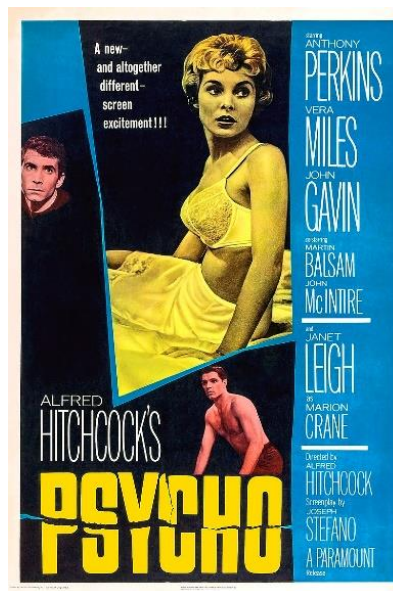
Att giganterna i Pergamonaltaret skrämde sina betraktare är troligt. En som 1960 verkligen skrämde sin publik var en av filmhistoriens största, Alfred Hitchcock (1899 -1980). Med den psykologiska skräckfilmen Psycho ökade han på sin stjärnglans rejält och filmen nominerades till fyra Oscars för bland annat bästa regi och bästa kvinnliga huvudroll.

Den mest skrämmande scenen i filmen skedde bakom ett duschdraperi. Fem år senare spelas filmen The Torn Curtain in i Hollywood. Även här spelar ett draperi – Järnridån - en central roll och här även Östberlin. Det verkar som om Hitchcock var bekant med namnet på testflygare och senare den första människan på månen Neil Armstrong eftersom huvudpersonen i The Torn Curtain är spionen Michael Armstrong, en amerikansk fysiker och raketforskare.

Och hör och häpna. Armstrong upptäcktes av Östtysklands säkerhetspolis Stasi men lyckades fly till Sverige. Då visste inte Hitchcock att han fem år senare skulle träffa ett svenskt par från Ekerö, i Universal City Studios i Hollywood där filmen spelades in. Och det hade naturligtvis inte de svenska paret heller någon aning om eftersom de inte ens hade träffats 1960.

Alfred Hitchcock

Julie Andrews

Tillbaka till Sverige.

Det här året den 11 januari börjar mina studier vid Stockholms högskola. Studierna kommer också att generera kunskapsresor av skilda slag.

Stockholms högskola inledde sin verksamhet höstterminen 1878. De första egna professorerna anställdes, däribland Sveriges första kvinnliga professor Sofia Kovalevskaja i högre matematisk analys, och den förste samhällsvetenskaplige professorn (Tomteklubbens ”andlige” förebild) Viktor Rydberg, professor i kulturhistoria. Professor Svante Arrhenius (tomte Nisses akademiska föregångare) blev den förste svenske Nobelpristagaren, i kemi 1903.

Under de första åren på 1900-talet byggs fakultetsstrukturen ut och högskolan får egna lokaler vid Observatorielunden i Stockholm (adress Kungstensgatan 45).

Kungstensgatan 45

Observatoriekullen

Året 1960 inleds en ny kunskapsresa för staden Stockholm som då begåvas med sitt första universitet. Kön till invigningen växer sig lång tidigt på morgonen den 3 september. Många vill bli bland de första inskrivna vid det nya universitetet. Min plats på resan mot framtiden blir nummer 67.

En som 1961 ska avsluta sin resa mot framtiden är svensken, FN:s generalsekreterare Dag Hammarskjöld. Han omkommer i en flygkrasch under det inbördeskrig som utbryter i Kongo som en del i de afrikanska koloniernas befrielsekamp. En nationalistisk rörelse kräver ett slut på kolonialstyret i landet och landet blir självständigt den 30 juni 1960. Då utbryter ett myteri inom armén och sammandrabbningar mellan svarta och vita civila. Belgien skickar trupper för att skydda de vita. För att hitta en fredlig lösning reser Dag Hammarskjöld trots varningar till Kongo.

Dag Hammarskjöld

Nästa ”krönika” kommer att omfatta perioden 1960 -1999
med planerad publicering hösten 2024.

Tidigare krönikor kan läsas på hemsidan
www.ebsahlberg.se

En krönika - Från Fryxell till Nobel (2014)
En krönika - Från Fryxell till Nobel 5.0 (2018)
Homo Selficus – En digital krönika (2019)
Homo Reflexus – En krönika om framtiden i backspegeln (2020)
Homo Politicus – Vart är vi på väg? (2021)

Mer att läsa på hemsidan

Nobel Center in Stockholm (2017)
Nobel Center - 1833-1983-2023 (2023)
Kiruna Rymduniversitet - 1983-2023 (2023)